

#84

Värske **RÕHK**

E-TEAVIKU LITSENTSILEPING

Kasutades käesolevat e-raamatut / e-ajakirja (edaspidi "e-teavik") nõustute, et olete lõppkasutajana (edaspidi "Lõppkasutaja") sõlminud lepingu (edaspidi "Leping") Digira OÜ-ga (registrikood 11729715) ning e-teaviku kasutamine on lubatud vaid allolevatel tingimustel.

E-teaviku sisu on kaitstud autoriõigusega. Lepingu sõlmimisel ei anta autoriõigusi mistahes mahus üle Lõppkasutajale. Lepingu tingimuste vastane e-teaviku kasutamine on ebaseaduslik ja on aluseks kahjunõude esitamisele Lõppkasutaja vastu.

E-teavik on Lõppkasutaja isiklikuks kasutamiseks ning e-teavikut ei tohi mistahes viisil (sh elektroonilisel või väljatrükitud kujul) teha kättesaadavaks (sh müüa või üürida) kolmandatele isikutele.

E-teaviku sisu mistahes mahus kopeerimine on keelatud. E-teaviku võib alla laadida ning salvestada oma arvutisse või lugemisseadmesse üksnes Lõppkasutaja.

E-teaviku sisu mistahes mahus muutmine on keelatud. E-teaviku muutmisenä käsitlevad pooled ka e-teaviku faili lähteteksti muutmist.

Levitaja ei vastuta e-teaviku sisu, sh teavikus olevate viidete sisu eest.

Nora Raud

eh

Kahekeelsed on kahemeelsed,
valekeelsed valemeelsed,
minevikuta igavikuta.
Sülitan patused sõnad suust.
Ni laulon aint Öse kuningas kuust.

*

enne hommikut irdub tähtede ila õhuleende
ja mu lae silmapiiril kolletab lambiõis
kõik möödunud õhtud tulevad meelde
ja sõna võtab sõnajala
olen nagu sõnajala
ma vaatan lakke, see lihtsalt on seal
need sõnad lihtsalt on seal
ja need ei kuulu ühegi keele alla
vaid nad kukuvad alla
hämarad sõnad, sinajalgsed
varjunud ja kahepalgsed

valla alla, lase valla sinajalad
talla alla, ära talla jalad
talla üles jalad
istuta jalad
mu isamaa on minu arm
ja jalg ja jalg ja jalg ja jalg

ja jalg ja jalg ja jalg ja

ma oleks võind mõista juba tolla
mul pole mõtet
olemas olla

yellow

üle poti ääre ulatuvad maani jalad, mille otsas on valepidised kollased sokid.
millal ma üldse hakkasin uskuma, et ka minusugune võiks olla rõõmus?
ma pole isegi kindel, kas ma olin kunagi olemas. või olin ma lihtsalt
täiesti kohatu, valesti pöörane, kodus võõras.

sosistad mu kõrvu, kus on kohtade kodu ja kuhu lähevad magamistoad,
seinad seljas ja pörandad vööle kinnitatud, pärast pikka ööpäeva.

ma kinnitan endale (paari sokke)
ma loen. üki-kaki-kommi-nommi
pöördub õigeks tuumapomm
paljas õlg on pulgakomm

mu pea voolab: vetsuruumipörandakividevaheline nõgudekujuline loik.
mu vool peab: vedelemisligunemislik tserebrospinaalvedelikuline kõik.
meeleleem kodukoljus, kõrvuta mu sosinad. laske välja, kõuekõhtu,
ilma-maa õhuõhku.
ma olen kõigest pöördumisruum.

kõik on nii üki, komplementkollane, pööra mind ümber.
ja siis.
vii mind pahupidi.

*

On enne ööd, on pärast õhtut.
On bussipeatus keset aasa.
On maantee servas liha luul.
Sul on ainult kaks piletit.
Bussis süttib valgus ja ukсед poolitavad jutu
Mind enam pole on järel vaid
maailma monokroomis soolikad
omas mahlas

sinu umbse ambientlilla hing õndsalt üle
liiva muru ja sambla
taeva ja asfalttee pragude
ja üle teeserva:
ja plastpotis liilia su käte vahel
ja kaarduv sirel su selja taga
ja lavendel kõikjal su ümber
omas hallis;

ajuhüüve:koljukihil;
ülahuuleüdipasteet;
liimikiht:alahuulel;
luulummuslilla:tapeet;

päeval kaheksast üheteistkümneni

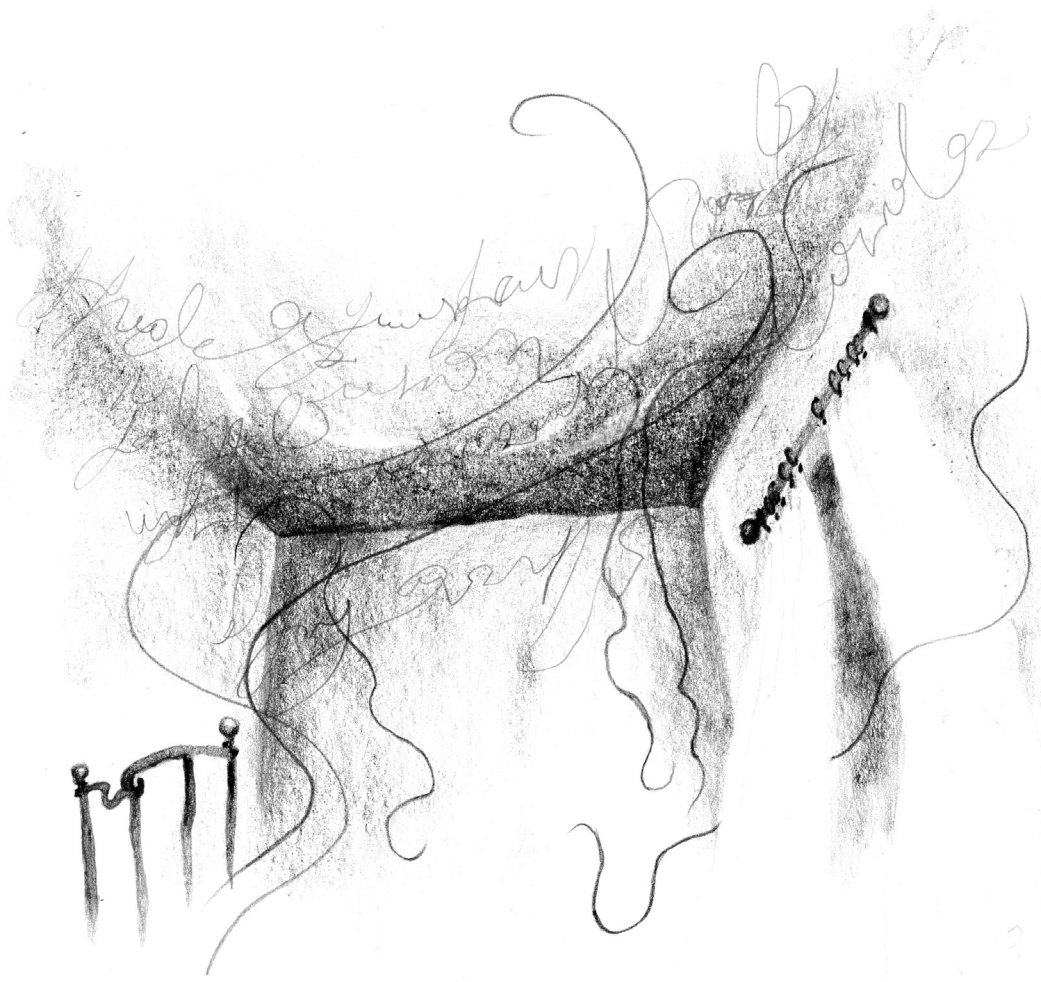
kell kaheksa ehk on hommik

ma ärkan üles ja meenutan
mida ma täna teen

päeval kannan riideid ja teen asju
lahkun magamistoast
buss viib mind tööle raha palun

hiljem sa oled seal ja mina olen seal
ma olen näljane ja söön sa ütled asju
ma kuulan sind ja vastan palun vabandust
mul pole palju sõnu ja mu laused on kehvad

Võib olla: et ma loodan, et kunagi
sa kuulad mind ka, siis kui mul pole midagi öelda
ja kui miskit pole õieti öeldud,
ja sa vaatad mind ka, siis kui mul riided on seljas,
ja ütled, et ma olen ilus ka,
siis kui mu juuksed on sassis
ja siis kui mu nägu on paljas,
ja leiad mind üles ka,
siis kui ma ennast ei peida,
ja kinnitad, et olen olemas ka,
siis kui tegelikult olen ka.

Nora Raud (23)

Sinu tekstid on äärmiselt tihedad ning jõuavad sageli lõpuks justkui tupikusse, kus keelest saab mugava väljendusvahendi asemel umbtee. Kust tuleb see usaldamatus keele vastu ning miks sellisel juhul üldse luuletada?

Suhtlemine ja oma tunnete tunnetamine on mulle alati raskusi tekitanud. Vormid jäävad ette: kehad ja sõnad. Nooremana oli lihtsam ennast sõnastada teiste poolt oodatud keeles. Aga see sõnastus polnud minu oma. See polnud mina. Suhtlemine tekitab mulle jätkuvalt raskusi, aga ma pean seda raskustest hoolimata väga oluliseks. Vahepeal ma siiski soovin, et kehi ja sõnu poleks olemas, et ma oleksin lihtsalt millimallikas.

Ma ei näe, et luuletamine oleks kuidagi eriline. Pigem on eriline lugeja. Mu mõtted on umbmäärasead ja minu ettekujutus maailmast

segane. Ma arvan, et mu tekstid peegeldavad seda, ja ma arvan, et just luuletuste lugejad suudavad sellega leppida. Ma ei usu, et ma saavutan iial täielikku mõistmist, aga kui lugeja leiab mu luuletusest midagi, mida ma sinna ise ei pannud, teeb ka see mind õnnelikuks. Tõeline luuletaja ongi vast hoopis lugeja.

Mitu luuletust sinu saadetud luulevalikust olid inglise keeles ning kuigi erinevatel põhjustel me muukeelseid tekste ei avalda, kuuluvad need ju samuti Eesti luulesse. Juba Kristian Jaak Peterson, keda sümboolselt parafraseerid esimeses luuletuses, kirjutas luulet mitmes keeles.

Mil moel suhestud mitmes keeles kirjutamisega sina?

Tundsin tükk aega mitmes keeles kirjutades häbi ja ebamugavust. Ma kartsin eesti keelt kasutada — et see pole päriselt minu oma. Muretsesin pidevalt õigekirja pärast ning tundsin hirmu inglise keele läbikumamise ees.

Nüüdseks olen otsustanud, et ma ei soovi oma keelelisi maailmavaateid ja valikuid õigustada. Ma naudin nii inglise kui ka eesti keelt ega näe põhjust nendest ühte valida ja teist taunida või üldse mingit olemuslikku piiri nende vahel tunnistada. Internet ja võõrkeelsus on mänginud minu elus suurt rolli ja tänaseks olen seda aktsepteerinud. Ma isegi vast naudin seda, et mu keelekasutus on selle tulemusel natuke tobe.

Mõni kultuurisoovitus?

- kohvik-pagarikoda Käkk,
- ミドリ – ゆきこさん
(Midori „Yukiko-San“),
- „Retour à Séoul“ (2022),
- Maryse Condé „Traversée de la mangrove“ (lugesin inglise keeles).

Johanna Rannik

*

ma olen kõige targem inimene toas
 igas toas
 portfellis stocks 101 ja myyrileht
 ülikoolis tasuta sain
 ühiskondlike punktide jaoks kannan kaasas
 eksponeerin ühes omaenda meeletu seksapiiliga
 elu on mäng
 elu on teater komöödia või draama lalalala lalala

peaks sigareid vist ostma
 laiendan aroomide kaudu oma võimuala
 ja puhun tossu neidudele näkku
 ei anna neile asu ega hingamisruumi
 niimoodi nad sinusse armuvadki muide
 piira nad ümber
 pitsita vaimselt ja pigista füüsiliselt
 andrew ütles

see su uus teema onju
 see taimetoitlasest kutt eks
 minu arvates on ta psühho muide
 kuidagi külm ja kalkuleeriv
 ja mina juba tean
 olen kõige targem inimene toas

kuula kullake
 ükski mees pole niisama eetiline
 ega sõbralik ega haritud ega inimene
 aga ometi
 kõik naised tahavad mind
 sest ma pole taimetoitlane

sest ma mängin mängu
 mina

License no. 00257223 - e

olen mees
 TÕELINE MEES
 alpha boss babe

õhtu, argine

tegin õhtusöögi
säärase holistilis-nautleva
kõiki meeli kaasava ja äratava
tudengiteraapia
hinge vaakuval pliidil soojendasin purgisuppi
uhket inglise oma
mis enda sõnul pakatavat maitsetest
ja täitsa pakataski, sest sel hetkel oli kõik
idealismist nõretav ja argiimeline ja see siis ongi elu
kahele riisikoogile määrisin pähklivõid (öko) ja ladusin datlid peale (tervislik)
patuvaba vahepala
vihkan seda sõna, söögisüümet
(tegelikult piisas ühest)
süütasin nõretavmagusa küünla
ja tundsin külalisest puudust

*

ma olen vähenõudlik
vähemalt nii ütleksin ma ise
askeetromantik
tahan schielelikku kehadeväändumist
kuldkiired valgustamas lina
ja patja
ja sinu nägu
vahet pole kas koidu-
või hämarikusoojas
ptüi imalaks kisub
aga ütlesin ju, et vähenõudlik
kasinus võibki labaseks kiskuda
koidu-hämariku asemel ühtigem ise
loome igavese müüdi
puitraami ja odava tapeediga

*

mõnikord süüa iseenesel hinge seest
ja naeran näkku igavesele itkule
otsekui me poleks vanad tuttavad
kes teineteise embusest end äsja lahti tõmmanud

tule kamraad
võta mind enese varju
et saaksin sind lähemalt vaadata
pilkvelpilgul piielda

*

mees ladus kirikus toole
taeva poole
enese ja kellegi ja millegi poole
lunastuse ehk
ja niiviisi ladudes
tal ununes
miks ja kuidas ja kellele
ununes, et endale
ja ronis teistele
teel tippu purunes tool
ent tema püsis
jäi mõtetega õhku
jäi teistele vaadata
ja küsis
ega mu kõhklus teid häiri

*

ma olen nii kaua oodanud
et mu meeled selgineks
et hägu hajuks
kuni olen jaamas viimane

pilkavalt pitsitav pastoraal
kihutab mööda läbi vaguniakna
jõuan veel hüüda, et otsin ta kunagi üles
ja jätan teisele poole aknaklaasi nimme
puutumatu puhta pärismaailma
võssakasvanud orgude ja läbipõimunud võradega
aga kuskil kaugel on vagunis killud
ja mina rohest läbi kasvanud
pistan põllulilled naha vahele
jaaniussidele seltsiks

Noore kriitiku märkmed

Karin Allik

*Ma olen seda lugu elu jooksul nii mitu korda rääkinud, aga
ma loodan, et keegi ei mäleta.*

Pikka aega arvasin, et ma ei oska kirjutada, et mul pole piisavalt fantaasiat. Kui põhikoolis või gümnaasiumis kirjandit kirjutama pidin, andsin oma teksti ära alati viimaste seas, sest ükski lause ei tundunud esimese hooga rahuldav — tõmbasin neid ikka maha ja kirjutasin uuesti. Õues läks pimedaks ja peopesa valutas pastaka pigistamisest.

11. klassi sügisel nägin Maria Avdjuško filmi „Unditund“. Teiste hulgas meenutas Mati Unti Jaan Kaplinski. Ma ei mäleta täpset tsiitaati, aga igatahes kirjeldas Kaplinski, kuidas Undil käis kirjutamine justkui lihtsasti, tal endal tuleb see aga raskelt. Pealtnäha banaalne tõdemus, aga minu peas lõi see pirni põlema — nii et see, et kirjutamine mulle raske on, ei tähendagi siis, et ma olen selles halb?! Teadmine, et ma olen Kaplinskiga ühes paadis, pakkus ülivajalikku julgustust.

Tahaks seda seika ka mainida, kuidas ma läksin ülikooli kolmandal aastal loovkirjutamise kursusele ja hakkasin esimese koduse töö peale nutma, sest mul ei olnud ühtki ideed, millest oma lugu kirjutada. Aga see vist ei sobi siia nii hästi... siis oleks põhimõtteliselt kaks sissejuhatust ka.

Nüüdseks on möödunud peaaegu kaheksa aastat ja kirjutamisest, täpsemalt teatrikriitika kirjutamisest, on saanud üks minu põhitöid. Aga raske on ikka. Ma ei ütle seda eesmärgiga raskust ülistada, vaid sooviga kaardistada kirjutamise kompleksust. Enam pole probleemi, et ma ei suudaks teksti mõistlikul ajal ära esitada, küll aga käib kirjutamisega kaasas rida erialaseid ja eksistentsiaalseid mõttekohti, teinekord kriisegi. Laias laastus puudutavad need mõttekohad kolme valdkonda — kes kirjutab, mida kirjutab ja kellele kirjutab —, nagu Jakobsoni kommunikatsioonimudeli järgi iga sõnumi edastamisele kohane.

Kui loen kellegi teise tekstist viiteid mõnele teooriale, eeldan automaatselt, et küllap nad on sellega väga hästi kursis. Mina aga mäletasin Jakobsoni mudelit enam-vähem ja igaks juhuks otsisin ta Vikipeediast üles ka, kontrollimaks, et ma ei eksin. Huvitav, kas teised ka tegelikult ei tunne läbi ja lõhki neid teooriaid, millest nad räägivad.

Kes kirjutab?

Arvestades, et analüüsin isiklikku kirjutamiskogemust, on loogiline vastus „mina“. Aga ma ei ole alati tahtnud seda nii enesekindlalt konstateerida. Esiolgu üritasin ennast teksti sisse ära peita, küllap teen seda vahel praegugi. Minu nimi on küll alati teksti kõrval kirjas, ent lootsin oma esimesi artikleid kirjutades, et nimest libisevad lugejad kuidagi üle (muu hulgas juurdlemata, kas ma äkki olen Jaak Alliku sugulane, sest ma ei ole) ega märka minu kohalolu tekstis.

Jah, loomulikult olid kõik ideed, sõnad, rõhuasetused minu valitud ja tegid mind paratamatult kohalolevaks, kuid teadsin, et inimesed (välja arvatud mu pereliikmed) tahavad teatriarvustust lugeda lavastuse, mitte minu pärast, mistõttu üritasin end teksti sees taandada anonüümseks teatritajaajaks. Vältisin täielikult sõna „mina“, ka tegusõnade minavorme piirasin rangelt. Meenutused isiklikest teatrivälistest kogemustest pidid kahtlemata jääma eranditeks ning vajasid põhjalikku kaalutlemist, kas säärase minaesitlemine on ikkagi sisuliselt õigustatud.

Sellepärast oli päris hirmutav alustada siinset artiklit nii, nagu ma alustasin. Tahtsin eneseületuse nimel kindlasti midagi puhtisiklikku kirjutada ja selle juurde jääda, ehkki see lähenemine on mulle võõras.

Ma pole neist seisukohtadest täielikult taganenud. Endiselt olen kindel, et teatriarvustus võiks öelda rohkem lavastuse kui kriitiku kohta. Endiselt eelistan mitte rääkida arvustustes pikalt teatrivälistest kogemustest, sest tunnen, et see muudab teksti liiga muljetavaks. Tõsi, leidub autoreid, kes suudavad isiklikku elu teksti sisse põimida ilma muljetamata, aga libe tee on see ikkagi. Teatrit võiks analüüsida rohkem teatri kui argielu kontekstis.

See viimane mõte on päris kindlasti mõjutus Anneli Sarolt.

Küll aga mõistan nüüd, et minu tollases mentaliteedis oli (vähemalt) kaks viga. Esimene neist on igavam: tüüpiline alustava kriitiku ebakindlus. Pidev kahtlus, kas ma olen ikkagi pädev teatri teemal avalikult sõna võtma, ja sellest lähtuv soov olla nähtamatu.

Teine väärib aga pisut pikemat diskussiooni: usk objektiivsuse olemasolusse teatrikriitikas. Arvasin vist, et kui ma iseennast tekstist võimalikult palju taandan, muutub arvustus objektiivsemaks ja seega tõsiseltvõetavamaks.

Nüüd on nii, et iga kord, kui keegi hakkab teatrikriitika kontekstis rääkima objektiivsusest, läheb mu peas tööle häirekell — kui väga kriitik ka ei tahaks, ei ole tal ju võimalik olla objektiivne. Nagu juba varem ütlesin, kriitiku mina on kõigi esitatud ideede, valitud sõnade ja seatud rõhkude kaudu arvustuses kohal, ning niipea kui ilmub see mina, kaob objektiivsus. Kinnitab ju Eesti Keele Instituutki, et sõna „objektiivne“ on „kellegi hinnangust, tegijast või teadvusest mitte sõltuv või tulenev“. Isegi arvustuses esitatud kirjeldus ei saa seetõttu olla objektiivne, sest valik, mida, kuidas ja kui pikalt kirjeldada, tuleneb kriitiku teadvusest. Ainus variant tõelise objektiivsuse saavutamiseks oleks kogu lavastust politseiraporti kombel üksikasjalikult kirjeldada, andes igale detailile samas proportsioonis tähelepanu kui lavastaja.

Ent kas see oleks enam arvustus? Kas see kujutaks endast iseseisvat kunstiteost (mida iga arvustus minu arvates olla võiks)? Tsiteerides Johannes Semperit, kes mõtiskles sarnastel teemadel juba 103 aastat tagasi: „[s]ee aga pole muud kui kriitiku enese autonoomse mina mahasurumine“.¹

Natuke on hirm, et ma räägin siin mingist täiesti ilmselgest ja kõigile loogilisest asjast. See hirm kehtib tegelikult kogu artikli kohta.

Objektiivsuse asemel püüdlen nüüd argumenteerituse ja tasakaalustatuse poole, sest need on päriselt saavutatavad eesmärgid. Ja ühtlasi tundub, et hoopis argumenteeritust ja tasakaalustatust peavadki inimesed suuresti silmas, kui kriitika objektiivsust taga ajavad.

Loen Ott Karulini artikleid „Liftikriitika – paratamatus või mitte?“² ja „Teatrikriitika eetika“³, Tiiu Laksi artiklit „Teatrikriitika – kas proosa või ajakirjanduslik žanr“⁴ ning viimaks Alvar Loogi artiklit „Kriitika võim ja võimatus“⁵.

1 Johannes Semper. „Mötterännakud I“ — Tallinn: Eesti Raamat, 1969, lk 97.

2 Ott Karulin. „Liftikriitika – paratamatus või mitte?“ — Sirp, 27.09.2012.

3 Ott Karulin. „Teatrikriitika eetika“ — Sirp, 08.06.2007.

License no. 00257223 - e

4 Tiiu Laks. „Teatrikriitika – kas proosa või ajakirjanduslik žanr“ — Teatrielu 2005, Tallinn: Eesti Teatriliit, 2006, lk 164–175.

5 Alvar Loog. „Kriitika võim ja võimatus“ — Teater. Muusika. Kino, nr 4, 2007, lk 34–47.

Enda võrdlemine teiste autoritega on saatanast. Jõuan kriisini, mis mind pea iga teksti kirjutamise käigus ühel hetkel tabab. Miks ma seda kõike kirjutan? Kellele ma kirjutan? Kas mul on midagi uut lisada sellele, mida samal teemal juba varem on räägitud? Ehkki see kriis on ühelt poolt kole tüütu, tekitab tahtmise tekst ära panna ja tegeleda millegagi, mis nõuab vähem ajumahtu, olen talle ikkagi tänulik. Kriis sunnib mind öeldut veelgi kriitilisema pilguga üle vaatama ja fundamentaalseid muudatusi tegema.

Mida kirjutab?

2007. aastal kirjutas Alvar Loog: „Hoidmaks sõpru, kodurahu ja head karmat, on kriitikas seega lubamatult palju taktitunnet, vingerdamist ning diplomaatiat, ühesõnaga poolikuid tõdesid, mille semantiline — ning seega ka kommunikatiivne — potentsiaal jääb nullilähedaseks.“⁶ Kuigi kahtlen, kas Loog kirjutaks veel üldse alla kõikidele bra-vuurikatele väidetele, mida artiklis toona esitas, vaidleksin temaga meeleldi. Ülaltoodud tsitaat käivitas mind kõigist väljaütlemistest ehk enim, kuivõrd olen ennast teatrikriitiku ametis mõtestanudki just diplomaadina, nägemata selles midagi probleemset. Võimalik, et mina ja 2007. aasta Alvar Loog mõistame diplomaatiat erinevalt. Kui Loog kasutab diplomaatia mõistet tõenäoliselt kirjeldamaks kriitikat, mis puikleb konkreetsest ja teravusest selgrootult kõrvale, siis mina omistan „diplomaatialle“ pigem positiivse konnotatsiooni. Diplomaadist kriitik tajub end asetsevat teatritegijate ja -kogejate vahel (mitte näiteks kohal või kõrval) ning kohustub seega seisma mõlema poole huvide eest.⁷

Vahelepõikena: kui kriitik kirjutab, et ta seisab teatritegijate huvide eest, võib talle muidugi asjasse süvenemata süüks panna igasuguseid pahesid: reklaamilikkust, familiaarsust, hambutust, objektiivsuse(!) puudumist. Kui ta teatritegijate huvide eest ei seisaks, saaks teda aga süüdistada teistes pahedes, näiteks soovis kellelegi ära panna ja isiklikke suhted klaarida (selles nõustun küll Loogiga: „Ning kust pärineb üldse mõte, et keegi soovib „ära panna“? Peab ikka kõrge enesehinnang olema, arvamaks, et kriitik riskib oma nimega üksnes selleks, et teatriarvustuses mingeid

⁶ „Kriitika võim ja võimatus“, lk 38.
License no. 00257220-8

⁷ Või nagu kirjutas Ants Oras: „Kirjanduskriitika esimeseks ülesandeks on seletada, silmi avada, olla vahemeheks teose ja lugeja vahel.“ (Ants Oras. „Arvustajaist ja arvustusest“ — Vikerkaar, nr 12, 1990, lk 32–45.)

isiklikke asju (millised need võiksid olla?) õiendada.⁴⁸). Niimoodi arutledes võib aga jääda mulje, nagu oleks kriitik kõigil hambus, hoolimata sellest, mida ta teeb või ei tee. Ometi ei ole ma seda tendentsi oma lühikese karjääri jooksul (veel) täheldanud. Äkki on ajad muutunud ja suhe kriitika kirjutajate-lugejate vahel päriselt paranenud?

Kriitiku peaülesanne ei saa loomulikult olla heade suhete hoidmine, ent kriitiku ja teatritegija vahel, kes oskavad tagasisidet vastavalt anda ja vastu võtta, peaksid need säilima küllaltki isenesest. Tunnistan ausalt: mina ei oska tagasisidet vastu võtta. Ometi loodan, et selle andmises olen mõnevõrra parem. Esialgu tundus muidugi mõistlik anda eelkõige kiitvat tagasisidet – võttes arvesse ülalmainitud alustava kriitiku ebakindlust ja soovi end anonüümseks teatriveatajaks taandada, näis etteheidete tegemine riskantne. Eesti teatripublik ju naljalt rahulolematust ei väljenda ning kutsub näitlejad sageli kolmandale aplausiringile ka siis, kui tegelikult pingutas, et viimased kaks ja pool tundi ärkvel püsida. Kuidas saab sellise seltskonna keskel siis pahameelt väljendades anonüümseks jääda?

Ühel hetkel hakkas aga häbi. Olles ülikoolis kuulnud arutelusid teemal, kuidas siinne teatrikriitika rehabiliteerib tihti ka lati alt läbi jooksnud lavastusi, ning neile kaasa noogutanud, tabasin end silmakirjalikkuselt – ma teen ise ju sama?!

Võimalik, et siin jäi mulje, nagu ma oleksin kergesti mõjutatav.

Vabanemaks häbist oma silmakirjalikkuse pärast ning käsitlemaks lavastuste puudujääke, pidin niisiis ületama algaja ebakindluse ja soovi olla anonüümne. Ühe hooga neid ei ületa, aga aegamisi harjutades küll. Harjutan endiselt, põhiliseks kannustajaks vist jällegi häbi. On häbi mitte öelda välja oma tõelisi mõtteid-tundeid; on häbi jätta lugejale mulje, et lavastus oli parem, kui see päriselt oli; on häbi kiita teatritegijaid millegi eest, mille ambitsioon näib kurvastavalt madal.

Just ambitsiooni käsitlemine võikski olla kriitika alus. Pole erilist mõtet arvustada seda, mida autorid ei tahtnud teha, vaid ikka seda, mida nad tahtsid teha ja kas see ka õnnestus. Nõnda tulebki mängu arusaam kriitikust kui diplomaadist, kes püüab mõista nii teatritegijat kui ka -kogejat ning võrdleb ambitsiooni ja tulemust. Mulle tundub, et see võimaldab puudujääke käsitleda empaatiliselt, kuid siiski ausalt ja otsekoheselt. Poolikute tõdede ja puuduva semantilise tähendusega, mida Loog oma artiklis mainib, pole siin midagi pistmist.

*Kas peaks oma vaheremargid ikkagi välja jätma, kui ma
nendega ühtlast rütmi ei suuda hoida?*

Kellele kirjutab?

Sattusin hiljuti lugema ka Andrus Karnau kokkuvõtet viimatisest Draama festivalist ja avastasin sealt järgmise lõigu: „Pärast etendust vestlusingis pilkas [Henrik] Kalmet kriitikuid, kes kirjutavad tellimustöid, kiidavad ka siis, kui lavastaja ja näitlejad on täieliku kräpi meisterdanud. Kalmet resümeeris, et ta ei loe kriitikat, sest see ei anna talle midagi. [Priit] Võigemast kuulas ja noogutas.“⁹ Kuivõrd olen Kalmetit ja Võigemasti seni pidanud intelligentseteks inimesteks, siis loodan sisimas, et Karnau liialdas. Kuid oletame, et tegu on tõesti adekvaatse kokkuvõttega vestlusest, mida ma ise ei kuulnud.

Kalmeti esitatud mõttekäik ajab närvi. Tõepoolest, olen nõus, et teinekord kiidetakse alusetult ka „kräppi“, kuid tellimustööd — kes tellib ja mida? Kas Kalmet pidas tõesti silmas, et teatrid tellivad kriitikutelt avalikku meediasse kiitvaid arvustusi? Üldiselt olen sarnast vandenõuteooriat täheldanud ainult internetikommentaariumides, kus mõni autor ei taha uskuda, et kriitik võiks piireületavat lavastust siiralt huvitavaks ja õnnestunud kunstiteoseks pidada, ning algab tiraad stiilis „moodne kunst on kõik üks purkisittumine“. Aga et sarnast teooriat propageerib ka professionaalne teatritegija, tuleb üllatusena.

Pole muidugi välistatud, et kriitikamaastikul aktiivselt tegutsedes on mul midagi kahe silma vahele jäänud, kuid siiani pole kuulduki taolistest tellimustöödest minuni jõudnud. Teatrid võivad ju kriitikut ise arvustama paluda (sest väljaspool suuri Tallinna teatreid on see tihti ainuke viis, kuidas kriitikut saali saada), aga see ei tähenda, et talt kiitust tellitaks. Kui kriitik ei suuda lavastusele adekvaatset tagasisidet anda, on see kriitiku enda tekitatud probleem (põhjuseks näiteks toosama ebakindlus või tahtmine anonüümseks jääda), mitte tellimustöö.

Teiseks on väide „ma ei loe kriitikat, sest see ei anna mulle midagi“ professionaalse kunstniku kohta äärmiselt pealiskaudne, pannes ühte patta nii esietendusejärgsed lihtsakoelised ümberjutustused (mis tõepoolest ei pruugi huvitavad olla) kui ka teost põhjalikult ja kriitiliselt käsitlevad analüüsid. Säärases väljaütlemises peegeldub aegunud kliše, mis kujutab teatritegijaid ja -kriitikuid lepitamatute vastastena, sõdimas kujuteldaval frondil. Jällegi —

kuivõrd mõni kriitik võib arvustuse formaati kasutada ka enese autoriteedi kehtestamiseks, leidub klišees killuke tõttki, aga mitte piisavalt, et kogu kriitikkonda kasutuks kuulutada.

Teadsin algusest peale, et tahan sellest mõttekäigust rääkida. Nüüd, kus see on lahti seletatud ja kirjutatud, tekib endal korra küsimus, miks ma sellest räägingi...

Sellised väljaütlemised teevad igatahes nõutuks. Tõsi küll, avalikku arvustust ei saagi ainult teatritegijale kirjutada, sest sellisel juhul võiks kriitik juba otse tema poole pöörduda, ent tegijat ei saa ka teksti sihtrühmade hulgast välja jätta. Ja ma ei näe, et eesti teatrikriitika neid üldjuhul kõrvale jäta. Sestap tõstatubki küsimus: mida peaks kriitik veel tegema, et kriitika „midagi annaks“? Jään ootama diskussiooni teatritegijate ja -kriitikute vahel.

Lõpetuseks

Kaaperdan kokkuvõtte Rait Avestiku artiklist, mis ilmus aastal 2006. Arvestades, kui hästi see lõik koos tsitaadiga 1982. aastast minu jutuga sobitub, kattub kogu eelnev kerge absurdilooriga — lõpuks pole mitte midagi uut siin päikese all.

„Lõpetuseks tuletan meelde, mida Lilian Vellerand 1982. aastal ajakirjas T M K on öelnud ja mis kehtib kahtlemata ka täna ja homme: „Üldiselt aga võiksid kunstnikud vahel mõelda ka sellele, et iga vähegi arukas kriitik pole endaga kunagi rahul, tunneb tihti piinlikkust selle pärast, mida ta on kirjutanud, ning võtab mitte vähem valuliselt kui kunstnik vastu ümberkaudsete suhtumise sellesse.“ Ärgem nimetagem enam teatrikriitikat halvaks (sest see ei ole seda), tehkem vahet arvustusel ja reklaamtekstil ning rääkigem omavahel!“¹⁰

Luiise Lota Niitenberg

vaade uksepraost inimese elule

neli sein ja üksik aken
teevad kokku kööktoa
kuhu peaks mahtuma mu ema
ja vennad
kuid vähemalt on seal vett
ja on soe, köögis on põrand
pood on lähedal, kool on kiviga visata
neil on vabadus tulla ja minna
selline on elu sotsiaalkorteris

sotsiaalne rehabilitatsioon

kõik algas perearstist, kes tõdes
 et parem oleks pöörduda psühholoogile
 ja too tõdes, et äkki oleks abi lisaks temale ka
 kliinilisest psühhiaatrist
 senikaua sai käidud, kuni haigekassa
 koostatud rehabilitatsiooniplaan kehtivuse kaotas ning me olime jälle alguses

peale seda keerlesin ma maamunal
 ilma psühholoogilise järelvalveta
 kuni õnnetuseks sattusin haiglasse
 ja haiglas tegin ma igasuguseid teste
 peale seda hakati mulle taotlema
 puuet ja töövõimetust ning elu veerles
 ümber lastekaitse ja haigekassa ja
 lastemaja ja kõiksuguste organisatsioonide

endalegi imestuseks olin ma jälle jäänud
 ilma professionaali valvsast pilgust
 sest teraapia on kallid ja see ei ole
 paljudele kättesaadav
 aga kuna kõik oli stabiilne, siis
 unustati vaikselt vajadus abi järele
 momendini, kuni kõik enam stabiilne polnud
 ja ma rajasin teed uude haiglasse

seal tegin ma järgmisi teste ja
 mulle kirjutati uued diagnoosid
 mu raviplaani värskendati ja
 kogu paberitöö algas uuesti
 andes märku, et see ei lõppegi kunagi
 taotlesime uue rehabilitatsiooniplaani
 sest tõesti, mind vist ei saa ilma
 järelvalveta jätta

329

moment kui konflikt
kahe riigi vahel sai osaks minu elust:
hetkel kui mu ema alustas
lõputut tööd kodust ilma jäänud inimestega
ja kõik ta kogutud valu, mis nädalatega
aina kuhjus ja kasvas
sai välja valatud hilja öösel, salaja
sest emad ei nuta.

päeval kui ma astusin hotellivaibale
nägin ringi jooksmas väikeseid lapsi
kilkamas võõras keeles
märkasin vanainimesi arutamas
kuidas toime tulla
saamas aru, kui raske neil on ennast
korrektselt väljendada
keelee erinevus pörkus kokku
nagu kahe riigi konflikt

paar põngerjaid
kelle nimesid öeldi võõramaiselt
selle asemel et kasutada õiget käänet
esitasid mulle mustkunstitrikke
näod naerul ja mulksuv valu
surutud lastejalgade alla
vaevatud ilmetega emad
rahustasid nutvaid imikuid
söötes neile annetatud piimasegu

kahe riigi konflikt, ühe riigi valitsuse
totrad teod keerasid pea peale teise riigi
terve eksistentsi
ja ainus viis, kuidas ma suudan reageerida
on kuiva huumoriga
sest see situatsioon tundub kohutavalt
rumal ja lapsik, terve see kooslus on
jäledalt idiootlik, täiesti mõttetu
suured tänud, vova!

Emma Gogoleva

*

esimest korda
nägin laigulise kuu leinavarjulisi
ahjupiimanibusid
olid tundlikud kuu sonimistevärvilised rinnad
tundsin lainete tõusulikke himusid
pelgasin lasta kibrulistel sääskedel end võrgutada
olen igas sügisöös andnud ennast tuulest viidud tundele.
ja elanud tuhatkordselt rohkem
unenägude muigepäeva maailmas.

häbenesin.

*

muusträstaid ma näha soovin
pimestavalt tumedaid, hõrkjalt musti
kaasas kandmas egiptuse jumalate hingi
tahaks pooleks murda mõne tiiva
näha kas ongi nii
et sina minu juurest läksid
kaasas idamaade liiv.

*

valge kohvikann.
 kui mustjas kole öö mu õhtukohv seal tuuldub
 serval istumas sinisilmseid konni
 nutmas ühtesoodu
 kuumad pisarad langemas mu kohvikannu.

*

roosad võrratused
 pole plastikkarpides samad
 mis
 pilvevahustel tänavakallastel

roosade võrratuste piukseid
 kuulen turutädide
 kaenlaalustest

ootavad pudupoodnike kellade
 intervallide vahelisi ruume

kui kirev on Jumala loomaaed!
 ich habe zwei Elefanten

*

0. november.

midagi on surnud. ma tunnen selle lõhna, kui olen silmad avanud. see on
minu maailm. hingamisse
sisse.

1. november

salliebemed jäid kurku kinni. kõhisin nad hommikul välja. need olidki
pigistanud. punased ja ligased. värskelt valatud inimsosin

2. november

ma jäin bussis jälgima mustade pükstega tüdruku huuli. ta ei olnud
päris. igas järgnevas peatuses ta naeratas. ma läksin
varem maha. ta oli mind näinud.

naeratanud. õhtu hakul kohtasin oma ema. ma vajusin põlvili
puiesteele. kas sa mäletad, hingasin ma välja või sadas vihma.

3. november

bussis naeratavad nüüd kõik. mind valati täis märga iha. iha panna
selga läbivuse kuub ja astuda välja. pimeduse lõputusse, mis hoiab.
nagu Leele garderoobi taga, kingakuhja varjus. mõttetusi lohknemas
põse kurdu.

4. november

ma ei saa enam hingata. ma lämbusin pisarate püreesuppi. ema istus
minu vastas

5. november

ma ärkan hommikul ja tunnen, et midagi on surnud. see on mu hige lõhn

0. november

ma vaatasin oma arterisse. see kihistas kui ma lasin ta vabaks. ma
kihistasin ka. minust sai jõgi, punased sallipatsid ujusid läbi. ema
hõiskas ja Leele hoidis mind süles. esimest korda sain naeratada.

Hingekellad, aisakellad, käokellad, seinakellad — lühike leinamisõpetus

Heneliis Notton

X

Kuuenda klassi jõuluvaheaeg. Astun duši alt välja, jalad märjad, ning tõstan põrandalt varvastega oma printsess Arieli pildiga aluspüksid üles. Märkan verist jälge. Tean, mis toimub, kuid tardun. Pigistan aluspüksid tugevasti peopessa. Pesumasinasse ei julge ma neid panna, üritan plekki käsitsi sapiseebiga välja pesta, aga see ei õnnestu. Peidan märjad aluspüksid pesumasina taha.

Öösel, kui ema on magama jäänud, hiilin õue, võtan kuuri alt labida ja matan aluspüksid suure kuusepuu alla maha.

X

Leban värskete linade vahel, loen raamatut. Maja on tühi. Soojenev radiaator on talveunest äratanud kolm kärbest, kes nüüd väikeste pausidega paaniliselt mööda tuba ringi lendavad. Esimese neist löön suurema kõhkluseta raamatuga maha. Noh, siiski väike kõhklus oli, mis seisnes selles, kas tahan raamatu peale kärbse sisikonnaplõga. Raamatukaanel on mingi surnud habemiku portree, nii et pohhui. Tean, et ei saa öösel magada, kui keegi piniseb.

Teise kärbse puhul kahtlen, kas viitsin tõusta. Äkki ei tee tüli. Kuna ta aga otse mu pea kohale istuma jääb, sirutan käe õhku ja lõmastan ta vastu puitlage. Nüüd on ainult üks alles. Mõtlen, et äkki oleks tore, kui öösel seltsi on. Tuli ahjus on ammu kustunud. Põllul ulub tuul, mets on maha võetud. Viimane naabrimees suri viis aastat tagasi.

X

Kui pärast tormi mere ääres käisime, päris vanaisa alati, kas jõgi on vahepeal asendit vahetanud. Aeg-ajalt voolas ta pikalt merega paralleelselt või tegi palju haake, vahel aga metsa vahelt otse merre. Vahel oli lai, siis kitsas, mõnikord sügav, teinekord mitte.

X

Neli üksikut naist kamina ees lamamas. Teele ütleb, et see kamin kütab vaid õhku. Liis viskab puid juurde. Kellelgi neist pole armastust ega igatsustki selle järele, nelja peale kokku vaid tanksaapad, pakk sinist Camelit, kaheksa purki longerot ning jagatud arusaam elust. Nad ei mõtle naistele, kes nad ühel päeval on. Nad vahivad vaikides tulle.

X

Kolm naist pikkuse järjekorras kirstu ees reas. Keskmine neist hoiab teistel käsivarre alt kinni ning vasakpoolsel on krampis sõrmede vahel pudel nuuskpiiritust.

X

Kooserdan lõrtsisajus tagasi reh viva hetusse, mis asub raudtee ääres suvalises garaažis. Mulle öeldi, et oh, need alt laiad teksapüksid olid juba 20 aastat tagasi moes ja oota ainult, kuni tuleb talv ja värki. Kas 20 aastat tagasi ei osatud teksapükse üles käärida? Aga ma meelega ei tee seda. Könnin uhkelt kontsadel, upun poole sääreni kõrvaltee mülkasse, aga mul on nii pohhui. Ootan kümme minutit, et üle tee saada, sest ülekäigurada pole kusagil. Üle tee, üle prahi, üle maksa, saada üle eksist või hamstri surmast, ainult selleks, et midagi uuesti üle elada. Elada üle ootuste.

Need ootused ei vaja, et neist üle elataks. Ootused vajavad sügavust. Igatsevad, et nendega tegeletaks.

X

Tom ja Peter on Pennsylvanias Airbnb kinni pannud. Nad sõidavad öö hakul läbi maisipõldude, kui märkavad tee ääres surnud kitse. Peter peatab auto. Kui Tom auto kõrval seistes selga sirutab, kõnnib Peter kitseni, puudutab ta põske. Kits on veel soe, kuid jah, kindlalt surnud, küll alles hiljuti. Peter vinnab looma auto taga olevasse kasti. Airbnb's nülivad nad looma ära, keedavad hautiseks, koristavad enda järel hoolikalt, enne kui Tom uuesti Amsterdam, Los Angelesse, Rooma, Stockholmi, Barcelonasse lendab. Peter istub oma New Jersey majakese aknal, muudkui ootab. Euroopa on kaugel ning New Yorki ta jälestab.

X

Pärast Xanaxi võtmist mõtlen poolunes, mis see on, millest und näen. Lumesadu, lumesula, kiilasjää. Viies käik ja puunott raiesmiku serval. Ristisin selle kunagi puukoletiseks ning ajasin sellega juttu iga kord, kui perega maale sõitsime. Ema arvas, et mul on midagi

viga, ja ega ta ei eksinud, asi polnud lihtsalt selles. Brutalismus autokõlaritest, ettevaatlikud kurvid. 30 kilomeetri kohta tuleb vastu üks buss. Mõtlen, kas see ongi üksindusetunne. Tallinnast väljaspool on kottpime. Kõne emalt, kolleegide kaastundeavaldused, viies käik. Kurvid neljandaga – hommikune sula on jäätumas.

Põrgu – nii kutsusime vennaga paljaks põlenud metsa, mida vanaisa tuletõrjuna kustutamas käis. Nüüd kasvavad seal juba kõrged männid. Mis tähendab, et jah, ka mina olen juba elu näinud. Vanaema räägib, et ta metsavahist isa käis suure kivi juurest männi-käbisid korjamas ning vedas neid suure kotiga koju, kus neid puhastada tuli. Suunatuli, keeran hoovi. Võtan parasjagu aega, et võti süütest välja keerata, tuled maha lükata, tagaistmelt makarone täis toidukotid õlale vinnata. Nii hea, et ühtegi teist autot pole, ainult aknast paistev perekond arutamas, mis kujuga urni ja kas puidust või riidest kirst ja kas kirst ukseavast sisse üldse mahub ja kas vanatädi Erni poega Helmutit kutsuda või mitte, sest ega ta pole ammu helistanud.

X

Kui ema Taigost lahku läks, sõitsime tema kaheukselise Kiaga ringi ning kuulasime Inest või Blackyt. Hiljem ronis ta riietega vannini ning nuttis ripsmetuši laiali. Ronisin siis meigieemaldajaga tema kõrvale, panin vee jooksmas ja loputasin ripsmetuši vannivette. Täna sõidan emale külla, kuulan autoraadiost Inese „15 magamata ööd“. Ainuke vahe on, et mul on kahte sorti ripsmetušše – neid, mida igapäevaselt kannan, ja neid, mida kannan lahkuminekute või matuste ajal.

X

Sõbrad heidavad mulle ette, et nad ei saa aru, mida ma räägin, mu jutt on kiire, seosed hägused, et jätan osa vahele ja hüppan ühest teemast teise, vahel räägingi viiest asjast korraga. Ja ma tean väga hästi, kuidas Kurt Vonnegut igasuguste lugude struktuuri selgitanud on. Tuhkatriinu lugu jms. Tean, kuidas tegelasel on arengukaar, kuidas on pinge, kannatused vaheldumisi õnnestumistega, peategelase soov ja dramaturgia. Aga mulle ei paku selline asi üldse pinget. Mitte et fiktsioon piinlik oleks või et ma kunagi ei naudiks, kui keegi suudab sõnastada keerulisi tundeid, mille jaoks ma ise veel sõnu ei leia. Mitte sellepärast. Lihtsalt sellepärast, et see tundub minu kätes vale.

X

Terve elu olen kartnud hetke, mil mõistan, et ma polegi nii eriline. Et mul pole ühtegi suuremat annet ega põhjanaela meenutavat sihti, mis kogu aeg maagiliselt teed valgustaks. Et maailm on lähedaid noori täis ning lõppkokkuvõttes üsna vastuvõtmatu minupoolse abistamissoovi suhtes. Kõlan nagu neoliberaalne hädapätakas.

X

Eile nägin sind Prisma. Esimest korda tundus mulle, et sa pole enam ilus. Hiljem läksin koju, pesin hambad, heitsin voodisse. Nägin sind unes ning esimest korda oli see öudusunenägu.

X

Kujuta ette, et sul kulub viis aastat, et pea peresest välja tõmmata, ja seejärel tõmbad perse alla jalad ega liigu järgmised viis aastat kuhugi. Kui mugavusühiskond tähendab seda, et me ei oska enam ebamugavate situatsioonidega hakkama saada, siis ma ei taha seda, mõtles noor Peter, kui Californias hipikommuuni välikäimlat tühendas. Ära puutu sitta, hakkab haisema, ütlevad targad. Peter vangutas pead ja pobises, et kui, kurat, ühiselt kanalisatsiooni ehitamisesse ei panustata, peab keegi ikka ja jälle sitta puutama.

X

Isegi päris lähedalt näen ma hetero välja. Olen deidil, kui mingi lühemat kasvu jorss, Saku Kuld käes, mu deidil piha ümbert kinni võtab ja ütleb, et oh, kaks tüdrukut kahekesi, et kas soovime, et ta liituks seltskonnaga, ja enne kui jõuan vihastada, tellin baarist kiirelt ühe Bushmillsi, ta imestab, et oi, pole kunagi näinud, et naine viskit jook

(mul on sel hetkel räige PMS),

ta küsib, et kas ma tean ka, mis vaadis see viski seisnud on ja mis ajast alates ja mis ja kus, viskan selle viski ta triiksärgi peale, ütlen, et tra ole mees ja joo siis viskit, mis sa mõlised siin, lase olla. Ta pole kindlasti halb inimene, ma lihtsalt ei kannata stereotüüpi, mida ta esindab, ma loodan, et tal pole kodus ema ega naist, kes tema eest selle triiksärgi pessu paneb.

X

Tahaksin sulle saata sõnumi, kuidas kannan neid Humanast ostetud suuri teksapükse. Ning nende all Lindexist ostetud paar numbrit liiga suuri siidalsupükse, mis hirmsasti jalast ära leviteerima kipuvad. Kirjutaksin sulle, kuidas mul läheb, kui sa ainult ise kirjutaksid või kui ma sind igal pool ära blokinud poleks.

Küsiaksin, jah, et kuidas läheb, kuigi oled uuesti rumal ja armunud, ning ega sinult mingit päris vastust niikuinii ei saaks.

X

Metrood on täis naisi, kes suruvad jalad tugevasti kokku, kui mõni mees tühja vagunisse astub, ning lennukid täis tütreid, kes oma isasid ei tunne. Pilved on sisutühjad ning puud täis kooreüraskeid. Lennujaamad täis inimesi, kes kuhugi ei reisi. Sina täis uhkust ja usaldamatust. Mu peod on tühjad, surun need kõvasti rusikasse, pikaks kasvanud küüned elujoone sisse, nii et punased randid jäävad järele.

X

Mu vanemad abiellusid ühes Lääne-Eesti puukirikus, et kaks aastat hiljem kusagil suvalises pealinna büroos lahutada. Mu esivanemaid on juba igasuguste aegade algusest saati sinna kiriku juurde maetud. Olen seal tihti kooguga kääksuvast kaevust metallkastekannu vett pumbanud ning sellega üle juurikatest soonitava liivatee hauaplatsi juurde tuigerdanud.

See selleks. Viibin teisel pool maakera. Vaatan perfokat, kus Maarja endale põleva küünla vagiinasse topib. No seegi selleks, vaatan, et need pikad valged küünlad on täpselt needsamad, mis olid seal kirikus jõulude ajal kuuse peal. Olen ristitud ning ühe korra isegi jõululaupäeval jumalateenistusel käinud. Mäletan ainult, et pisikesse puukirikusse sätitud kuusk oli hõre nagu marutaudis rebane, ent küünlad selle peal põlesid päris leegiga. Kirikuõpetaja palus palvetada kõigi nende eest, kes loevad Eesti Ekspressi. Teised palvetasid ja mina vahtisin küünlaid, justkui püüdes võimalikke tulevikke ette ennustada.

X

Neli minutit autoklaase kraapinud, sõidan mööda koolikottidega tüdrukutest, kes hüppavad jäätunud asfaldiaukudel. Mõtlen, mis elu elavad nad kahe, kolme, kümne, kolmekümne aasta pärast. On neil tubli tüdruku kompleks või teevad nad häält ja põletavad sildu. Tembeldatakse neid hüsteerilisteks naisteks või vaadatakse apaatsusele viltu. Peavad nad vanematele kapist välja tulema või partnerit kondoomi kasutamises veenma. Tunnevad nad end turvaliselt, kui õpetajaga kahekesi klassiruumi jäävad.

X

Leidsime vennaga kuuri alt surnud kassi, naabrite oma vist. Ilmselt oli ta juba kaua surnud olnud, sest oli põhupakkide vahel lapikuks kokku kuivanud. Ta oli kerge nagu udusulg. Koukisime välja vanad

lubjatatud laelauad, saagisime kahemehesaega parajad tükid ning klopsisime talle kirstu kokku. Kirst tuli suur ja uhke. Panime kassi sinna sisse, naelutasime kaane kinni ning tõstisime selle rituaalselt aiakärule. Sõitsime aiakäruga metsa suure kuuse alla ja asusime kaevama. Maa oli külmunud.

X

Võib öelda, et olen lühike, kuid mu vanaema on minust veel 15 sentimeetrit pisem. Ta lutsutab ainult Kalevi komme ning umbes iga täiskuu ajal sööb ühe juustuvõileiva. Kapis sobrades küsib ta, mitu pakki päevas ma suitsetan, ma ütlen, vanaema, ma ainult vahel peol teen, kuigi nüüd üldse veinin.

Vanasti olid surnuvalvajad ja surnu oli saunas, kus teda pesti ja riietati. Nüüd toimub kõik haiglates ja kambrites ning nende vahel igasugustes autodes. Vanaema tõmbab kinnikiilunud liugukse vahelt välja musta ülikonna, ma küsin, et kas see vanaisale enam selga üldse läheb, vanaema ütleb, et ma rumaluke arvan, et nad riietavad teda nagu nukku seal? Ta on ammu kange, see pintsak lõigatakse nagunii katki. Pigem on küsimus, kas trussikud tuleb kaasa pakkida.

Ülikonnataskust kukub välja vana suitsupakk, millel on veel kroonides hinnasilt peal, tõesti, vanaisa kandiski ülikonda viimati ehk aastal 2010, kui ma isadepäevakontserdil laulsin. Ütlen, et tahan seda suitsupakki päranduseks endale. Vanaema ütleb, et sama hästi võiks teepakke suitsetada, aga ronime siis kahekesi tillukesele taburetile ja teeme pliita ees kohe mitu suitsu jutti.

X

„Üksildane“ pole kunagi olnud sõna, millega end kirjeldaksin või mida peaksin osaks oma identiteedist. Kuid täna tundsin selles sõnas midagi ära. Midagi suurt ja midagi sellist, mis ei tundu ajutisena, vaid lausa pärisosana. Varasem üksindus kaldub nüüd alatihti üksilduse poole. Eelmisel nädalal sõitsin pooleldi juhuslikult lemmikloomapoodi ning tulin koju hamstriga. Panin talle nimeks Johnny. Tulin tööltki varem koju, et Johnnyga muusikat kuulata, sest ta ei teadnud midagi Aphex Twinist ega Jaan Tättest. Aga siis eile suri Johnny ehmatusse, kui ma veits liiglõbusa peaga veinipokaali maha kukutasin. Googeldasin, mida teha surnud hamstriga.

X

Maailmas on nii palju ilusaid kohti. Võiksin olla Türisalu pangal, Keila-Joal või Eiffeli torni otsas, kuid ikka ja jälle leian end kellegi endiste ja tulevaste *boyfriend*ide vahelt.

X

Kolleeg väidab, et tema arvates pole mul kunagi PMS-i. Et ta on mind jälginud ja ma olevat kogu aeg suht normaalne. Tühja temast. Eile hommikul tõusin menstruaalkrampidega. Ukerdasin vannituppa, panin menstruaalanuma sisse ja lasin plastikpudelissee kuum vett. Kirjutasin töökaaslastele, et tulen veits hiljem tööle. Mõtlesin, et saadan pikali olles mõne meili ära. Kogemata tegin uinaku. Uinakust ärgates läksin vannituppa. Olin vist menstruaalanuma lohakalt sisse pannud, sest järsku lahvatas kogu veri mu seest joana soojale vannitoapõrandale. Seisin veidi aega nõutult. Kummardasin, et verd mopiga kokku kraamida. Punaselt põrandalt vaatas mulle vastu mu enda peegeldus ning – mis ühiskonnas me küll elame, et – mu esimene mõte enda peegeldust punasel põrandal nähes oli, et peaks enne tööle minemist veits krohvi näkku lükkama.

X

Vanatädi pani Facebooki kaanepildiks mu surnud vanaisaga tehtud *selfie*. Ei ühtegi kommentaari selle kohta, kuidas noored midagi-midagi-midagi.

X

Tom keerutab DJ kombel oma kiilast pealage. Laval on kolm noort tantsijat. Antiklimaatiline ringituiaimine, mis annab vaevu materjali tunniajase lavastuse jaoks. Talle meeldib öelda, et oh, noored-noored, kuid ta ei saa aru, miks need noored nii teevad. Lihtsalt „ilu“ pole enam ammu põhjus, miks tantsida. Mul on raske vaadata ta kiilaks hõõrutud pealage, sest laval on keegi, keda armastan. Tom kratsib kukalt ning lahkub enne kunstnikuvestluse algust.

Tahaks talle järele joosta ja öelda, et jää igaks juhuks ikka, niisama nagu. Kuid Tom kiirustab rongile. Balti jaamast möödudes püüab meenutada, mitut inimest seal hüvastijätuks suudelnud on, ise kunagi rongile astumata. Ikka lõpetab ta Kolmes Lõvis, tantsib selle metallposti ümber, sest suurteil lavadel on ta liikumine minimalistlik, füüsiline vorm saladus ning tekst nii meta, et

X

Sel õhtul, kui sa koju tulid, et oma kotid kokku pakkida, olin sulle poest hommikusöögi kõrvale kohukese ostnud. Nüüd on kohukese säilivustähtaeg ammu läbi ning mulle tundub, et ta hakkab varsti juba inimese nagu minema. Kuna ma ilmselt pole veel pikalt valmis teda ei ära viskama ega ära sööma, panen talle nime. Paula.

X

Eile sain üle pika aja sõbrannaga kokku. Läksime friikaid sööma. Olime juba mõnda aega istunud, kui ta mulle otsa vaatas, näost valge. Sa olid meist mööda kõndinud. Ta küsis, kas tahan ära minna, kuhugi mujale. Ütlesin, et kõik on okei, kuigi tundsin, nagu soolestik oleks end lipsu sidunud ning rinnakorv sisikonna klambrina kokku tõmmanud. Kui meist uuesti möödusid, hüüdsin viisakalt su nime, ütlesin, et kena kampsun, et wow, endiselt veibid, jah, et wow, uus stiil, kitsad teksad ja värki, et wow, mis teed üldse siin. Ütlesid, et oled uue *boyfriend*'i ja tema sõpradega. Ütlesin, et wow, kui armas, vabandasin ennast ja läksin vetsu ning panin täiega roopi. Aga vähemalt ei nutnud.

X

Ühel suvel läks Tom metsa jalutama, et korjata lilli kellelegi, keda armastas. Ta korjas karikakraid, korjas heinakõrsi, ilmselt korjas nii mõndagi, mis ka mürgine oli, aga mõtles, et noor ja rumal poiss küll, kuid siiski mitte rohutoiduline hobune või midagi säärast, vaevalt see talle miskit teeb. Tomil pole eriti vahendeid, et armastust näidata, kuid täna oli tal tunne, et piir küünilisuse ja romantika vahel ei pea olema selge. Ta sidus kimbu tugeva rohukõrrega kokku, hüppas üle kraavi maanteele, kus seisis punase autoga linlane, kes pakkus talle kimbu eest 10 euri.

X

Istume Greksuga köögis, ma keedan makarone, ta ütleb, et tahab kirjutada raamatut. Ma kirjutan seda asja siin. Arutame, kas siis on mõtet või ei ole. Ma isiklikult arvan, et trükimeedia muutub varsti nišiks, nagu vinüülide kuulaminegi. Mirt ütleb, et *c'mon*, see on juba ammu nišš. Greksu arvab, et raamatuga teeniks veits rohkem raha kui artiklite kirjutamisega. Ma ütlen, et käi kuu peale. (Sest olgem iseendaga ausad, ma olen oma sõprade grupis ainuke, kellele pole pakutud raamatu avaldamise võimalust.) Maara tuleb kööki, et saiale avokaadomääret peale toppida, saadab nüüd minu kuu peale, sest paberraamatud ei kao kuhugi. Tuleb Kai ja saadab meid kõiki kuu peale, et tra miks igal pool kõik tuled põlevad.

X

Olen täiskasvanud naine, aga kui vaatan Netflixist „Wednesday Addamsit“, näen õudusunenägusid ja ärkan keset ööd viis korda. Näen Disney printsesse, hiiri mööda oma tuba ringi jooksmas, oma eksi uut *boyfriend*'i, lapse saamist, kardan varjatud rasedust, kuigi see oleks minu puhul äärmiselt ebatõenäoline.

X

Kõnnime töökaaslastega üle Raekoja platsi, kuhu parasjagu kuusepuud teisaldatakse. Ütlen, et lörts on väga ennast täis lumi. Nad ei saa naljast aru. Hendrik ütleb, et lörtsil on lihtsalt väga raske. Vähemalt see nali läks kuhugi, kuigi ei paremaks ega halvemaks. Bussi oodates sajab endiselt lörtsi. Kuulan Siat ja kujutan ette, et see on päriselt lumi. Mitte keegi ei taha lugeda lõputut romantikat, selles pole huumorit. Romantikaga naelapea pihta ei taba. Bussipeatuse taga suudleb üks paar. Mees on täpselt Jaan Tätte nägu. Lumesajus suudlemine oleks armas, aga lörtsis seda teha on nagu Aliexpressist rinnahoidja tellida.

X

Mul oli lapsena palju lemmiksigasid, kuigi teadsin, et paari kuu pärast süüakse nad ära. Teadsin ainult, et ühte kult, kellel oli kõige suurem aed, ei sööda. Tema oli lihtsalt seemendaja, mistõttu kutsusime teda sigade kuningaks. No tõesti, saaks juurde keevitada igast Orwelli viiteid või teooriaid patriarhaalse ühiskonna mõjust noorele farmis kasvavale lapsele, aga selleks ma siin Google Docsis ei ole. Pigem olen hämmaris, kui normaalne oli oma sõbrad ära süüa. Nende sigadega oli mul ikkagi omalaadi suhe, sest ega lähima kümne kilomeetri raadiuses ühtegi teist last ei elanud.

Õhtuti käisin sigadele unelaulu laulmas, siis kraapisin ääretu entusiasmiga sitta kokku, võtsin isegi paar seasünnitust vastu ja koukisin viimasena sündinud pisipõrsaid lootekoti seest välja.

Ma ei olnud kunagi laps, kes küsiks, kust lapsed tulevad, kuigi nüüd möödunud nädalal olin küll ehmunud, kui mu isane kass fliispleedi *dryhump*'is.

X

Tohtisin lauta minna alles siis, kui kuulilasku kuulsin. Nad ei tahtnud, et mul mingi trauma jääks, kui karjuvat siga näen, aga siis jooksin pätapäta paljajalu läbi seavere, lahkasin südameid ja kopse, siiani vahel – näiteks ükskord, kui Johann laval rituaalselt oma juuksesalku põletas – meenub lõhn, mis tekkis, kui vanaisa leegiheitjaga sealt karvad eemaldas. Lemmikasi kogu protsessi juures oli hakkliha valmistamine ning kõige vähem lemmik jõululauas verivorsti süüa, peas mälupilt, kuidas vanaema sea peensoole ämbrisse tühjendas.

X

Hakkan jälle harjuma vallaline olemisega. Vahel olen kaua kuuma duši all, sest see meenutab kaisus olemist. Imiteerib kehasoojust. Polnud sulle juba mitu tundi mõelnud, kuni trammi astus vana naine kilekotiga. Ta istus minu vastu, Keskturu peatuses. Paberi peatuseks oli ta kilekotist välja õngitsenud topsi jogurtit. Me kõik teame tunnet, kui tahaks jogurtit süüa, kuid puudub lusikas. Oleks vaja see metalne kaas kokku murda ning sellest midagi kühvli-sarnast voltida. Naine pistis aga neli sõrme otse jogurtitopsi ja hakkas seda suhu kühveldama. Ma polnud sulle juba mitu tundi mõelnud.

X

Mu esimene psühhoterapiaseanss toimus suure kivi otsas. Ümberingi olid mustikapõõsad ning nii kaugele, kui silm ulatas, olid riburadapidi kasvanud kõrged männipuud. Et kivi otsa pääseda, tuli mul esmalt mööda laia männipuud üles ronida. Mändi mööda pole just kerge üles ronida, kuid tänu sellele teadsin, et ükski metsloom mind siit kätte ei saa. Seetõttu pidin õppima muidugi lindudel silma peal hoidma. Kivi karedat pinda kattis õhuke kiht sammalt. Lükkasin pilgu sinisesse taevasse. Veepind mu kohal oli nii käegakatsumatu, et kaotas sellesse usu.

X

Näen unes klaasist elevanti, kes – ma tean – on mulle lapsepõlvest tuttav. Veetsin tihti aega vanavanaema juures, kus mulle anti mängimiseks klaasloomakesed. Klaasloomakesed ning klaasist inglilapsed. Vanavanema rääkis, kuidas läheb ise ka varsti inglite juurde, seega mängisin õrnalt ega mäleta, et ühegi neist katki oleksin teinud. Kuid tunne, et midagi on minevikus katki tehtud, on mind kandma jäänud. Pole pikalt ära häkkinud, mis see olla võis, kuid nüüd unes seda elevanti nähes mõtlen, et ehk pillasin ma selle ikkagi maha.

X

Vanaemal on haigla telefonitoru otsas. Lükkan kummikud jala otsa ning jalutan surnuaiale. Lund sajab, kuid võtan aia tagant siiski reha, et vanavanavanemate hauale lume sisse triibud riisuda. Nokin ükshaaval männiokkaid. Ema ei tahtnud minuga kaasa tulla. Kõik teavad, et üsna pea tuleme siia uuesti.

X

Jalutame vanaisaga üle lumise põllu, ajades näpuga loomajälgi. Lumi sadas alles hommikul maha, kuid juba on näha, kuidas üks või kaks hiirt on ringiratast ümber urgude jooksnud. Lähme üle tee, ta räägib, kuidas siin sai lehmadele heina tehtud ja kuidas pinnas on siin paekivine ning kuidas seal elasid kunagi Helju ja Edith.

Lumesadu muutub tugevamaks, kuid pehmelt ja tuisuta. Vanas majas, kus pole aastakümneid keegi elanud, põleb pisike tuluke. Maja ees on mets. Vanaisa näitab, kuidas kõik puud on haiged ning metsaalune liiga pime, et uued peale kasvada saaksid. Juba 40 aastat pole keegi seda metsa hooldanud, aga kaks noort pärijat pole nõus, et umbe kasvanud nõiamets maha raiutaks. Kuid nad ei mõista, et varsti sureb mets välja niikuinii, ilu nõuab ohvreid, nagu ütles mulle lasteaiakasvataja, kui kõvasti patse punus, kuigi tegelikult oleks ta võinud haaret lihtsalt veits lödvendada, aga ei, oli vaja mingit nõukaaja taaka edasi kanda.

X

Ma ei taha matustel käia. Kuid kui inimese lõpp jääb niimoodi fikseerimata, tundub ta vaid palavikuunenäona. Jään meie ühiste mälestuste ainukandjaks ning hakkan ajapikku kahtlema, kas need üldse olemas olid. On uus ajastu, uus aeg, uus algus, uus elu. Iga lõpp on millegi uue algus, kõik on võimalik, miski pole kindel ega täielikult läbi, vaid kõigest pidevas muundumises. On inimesi, kes oskavad ainult olnut igatseda, ja siis neid, kes saavad juba ette haiget ära.

Soovisin, et see kõik poleks lõppenud suvalisel esmaspäeval, kui sulle ütlesin, et loodan sind enam mitte kunagi näha. Soovisin, et see, kui leidsin end ühel suvalisel kolmapäeva hommikul kellegi teise voodist, poleks uus algus. Soovisin, et kaoks ära tunne, et minuga on midagi fundamentaalselt valesti või et mind on liiga palju või liiga vähe.

Sa pole ka enam sina. Ei see, kelleks sind pidasin, ega ka see, kes oli kõike muud. Oled pelgalt keegi. „Sina“, kelle poole alateadlikult pöördun, on jätkuvalt kusagil alles, kuid sinuga on tal üha vähem ühiseid näojooni.

Lisete Talvar

*

miski minus laagerdub
kasvatab talvekasukat
vaevleb unetuses
otsib pimedas prille
kratsib hüsteeriliselt pead
valmistub maandumiseks
lõikab sõrme
seisab suure punase nupu ees
ja ma hingam välja
ning paber hingab sisse
ja see miski minus on laagerdunud
talvekasukaga
magab õndsat und
prillid peas
käed puhkeasendis
turvaliselt maandunud
plaaster sõrmel
ja väga kaugel sellest suurest punasest nupust

*

nüüd lõpuks
on kõik su kastid ukse taga
kõik potid pannid kahvlid noad
veneaegne mööbel
vene raamatud ja ajakirjad
isegi telekas su lemmikseebiooperitega
see igivana tomatitaim
ja pilt vanaisast
kõik on siin
ja valmis minema
aga kus sina oled

(sisse)ränne

ei tulnud kured
tulid sõdurid

ja me kehadest sai künnimaa
hingedest kartulimugulad

ei tulnud kured
tulid sõdurid

me juurtest sai leek
mis näitas kurgedele teed

kuid ei tulnud kured
tulid sõdurid

*

mina ei tea
mida tähendab
sõda
mina ei tea
mis tunne on kodust
ära joosta
sest kodudest
ei joosta minema

oma kodud
jäetakse maha
vaid siis kui
kodu on pimedus
ja sa pead koos kõigi
teistega võidu valgust
otsima

kodust põgenetakse
siis kui kodu su
jalge all põleb
siis kui valu
žiletiterana
kaela lõikab

kodu hüljatakse
siis kui
mujal on parem
sel hetkel kui
kodu ei luba
enam kodus olla

ning isegi siis
kui kodu jääb
selja taha
ei unustata teda

*

lume alt välja sulanud
lehtedelt vaatavad vastu
surnud laste silmad

nad silmitsevad
minu tervet puutumata nahka
minu ohutut teed koju

mida ma peaksin tegema
et te mu unenägude udus
leiaksite tee minuni

mida ma peaksin ütlema
teile kes te elate meiega igavesti

*

olen rääkinud
läbi tuhmunud
raugenud
kõdunenud väätide
olen neisse peitunud
ära eksinud
aga nemad
on nüüd minust
välja kasvanud
ja enam ma ei
mäletagi neid
aga saab ka ilma
mäletamiseta
rääkida
on valus
rääkida läbi unarusse
jäetud väätide
teeb haiget

uus päev saabub
ikka sama hooga
kuid see on
näpistava kahkja nõgese värvi

*

kusagil mägede taga
siis kui kõik on lahkunud
voolid sa ajale sõrgu
et see need mutta kinni tammuks
ja hetkeks peatuks
kuid ajasõrad ei mattu mutta
vaid lippavad aina edasi
nii sinuga
kui sinuta

*

seisad
hirmunult
öö aina pimenevas
koridoris kuusirp seljal
otsides nurka kus hüüan su nime

Loobumise struktuur. Loomise anarhia. Mikk Tšaškini ja Johan Haldna kirjavahetus

fotod: Raul Markus Vaiksoo

Suve alguses ilmus Värske Raamatu sarja 33. raamatuna *Mikk Tšaškini* debüütluulekogu „Paberist linn“. Sel puhul käis Värske Rõhu toimetuse välja idee, et traditsioonilise sissejuhatuse asemel võiks lugeja kohtuda millegi müstilisemaga. Kirjavahetus. Vahetatud kirjad. Ettepanek, et kirjavahetus inimesega, kellega ta kunagi kohtunud ei ole, juhatab sisse paberist linna, pakkus *Johan Haldnale* nii palju huvi, et ta võttis selle pikemalt mõtlemata vastu.

16.04

Tere, Mikk,

loodan, et see kiri jõuab sinuni õigel hetkel.

Ma ei ole veel läbi lugenud kõiki luuletusi su käsikirjast, mille Hanna Linda saatis. See on teadlik otsus. Mu mõte oli, et äkki võib neid järkjärgult lugedes avalduda muu kirjades avastamisrõõm või pettumus. Eks seda ole näha. Eksperimendid mulle üldiselt meeldivad. Ma ütlesin seda, sest me pole kunagi üksteisega kohtunud. Et äkki muudab see lause minuga rääkimise lihtsamaks. Võõraste inimestega rääkimine on mu meelest tihti kurnav. Mulle tundub, et neile kirjutamine ei ole seda sugugi.

Su luuletustest. Esimene kujund või pilt (päris esimene rida või kaks-kolm järgmist) tuleks justkui suure ropsuga. Justkui laviin. Mis lõppeb otsekohe, kestab ainult need paar rida. See, mis järgneb, on justkui juhusliku mööduja ilme, kes läheb allapaisatud lund uudistama.

Kahtlemata on see mulje miski, mida ma otsin. Soov samastuda. Ma mäletan, et kaks aastat tagasi ma proovisin kellelegi seletada, millest mu luuletused räägivad, ja ütlesin lõpuks midagi sellist: „Tunne, et keegi hüüdis mind selja tagant ning ma keeran pead. See ei pea olema mu nimi, mida ta hüüdis. Miski kutsub või lihtsalt köidab nagu akordionimäng. Kuid see peapööre ei saavuta iial oma eesmärki — ma ei näe ega saa nägema seda, mis mind hüüab, kutsub või köidab. Säilib, see-eest, hetk, mis eelneb tõelisusele, mis on selles mõttes kõige lähemal tõelisusele, kui ma pöoran oma pead. Et iga luuletus on selline peapööre.“

Tundsin su luuletusi lugedes midagi sarnast. Tundsin, et see esimene kujund ehk laviin (must lumi või lund täis tuisanud kuulmekäigud) on kirjutajat mõnda aega vaevanud. Paberile jõudnud, vajab ta intuiitivset lahtikirjutamist ning sellest saab luuletuse sisu. Sest (ja nüüd teen kindlasti ülekohut, tuues kahe inimese loomingut nõnda ühe nimetaja alla) see peapööride hetk on ka ilus, teda on tarvis jäädvustada. Hetkede jäädvustamine on mu jaoks luuletuste üks alahinnatud funktsioone.

See on mu esimene kiri.

Ma tahtsin veel küsida: kuidas sa loed oma luuletusi? Kas valju häälega või pominal või ainult sisemise häälega või mitte üldse või kuidagi viiendat moodi?

Tervitan

License no. 00257223 - e

Johan

16.04

Tere, Johan.

Aitäh kirjutamast!

Ma ytleks, et n-ö plahvatusohtlikkus ongi minu üks peamisi isiksusjooni. Soov tegutseda intuiitiivselt on mulle ydini omane. Ja üks sellest, milline ma olen, annavad tunnistust ka mu luuletused. Mind tõesti vaevab tihti mingisugune kujund või pilt ja siis pean ma selle kuidagi endast välja saama, muidu see justkui lagundab mind seest. Mulle väga meeldib oma hirmudest kirjutada, kuna siis annan need justkui ära ja neil pole enam minu üle võimu. Kirjutamine ongi minu jaoks teraapia. See on üks vähesed tegevusi, mis mulle lootust annab, kui kõik tundub lootusetu.

Laviini kujund meeldib mulle väga, sest laviin on võimeline palju korda saatma. Tahaksin, et mu luule mõjuks ka samamoodi. Et pärast mu luulekogu poleks kirjandusmaastik enam endine. Mu sees on pyyd olla alati originaalne, vahetevahel olen isegi väga ambitsioonikas! Ma mõtlen sellest nii – mul on vaid üks elu ja minust peab midagi järele jääma.

Luuletust (või ka novelli, näidendit, esseed) kirjutatan tavaliselt siis, kui miski mu sees või väljaspool mind erineb tavapärasest. See on selline väike eksistentsiaalne nihe. Vahel on see kergesti sõnadesse pandav (nt armastajad, kel pole pead otsas), aga vahel on see lihtsalt üks pilt või kujutus. Seda viimast on väga raske tekstiks vormida. Ma ei tea, võibolla peaksin olema lisaks ka kunstnik.

Hetkede jäädvustamiseks on mul tavaliselt päevik käeulatuses. Olen mõelnud küll luulepäeviku kirjutamisest, aga minu arvates tuleksid nood luuletused liiga nõrgad. Mu luuletused põhinevad enam-vähem täielikult fantaasial, kuid algne tõuge tuleb alati elust enesest, mõnest seigast või mõttest. Äkki see ongi see laviin, millest rääkisid?

Luuletusi loen vastavalt sellele, kes kuulab. Ma olen selline arglik tüüp oma loomult ja suuremale publikule esinedes loen tavaliselt pigem vaikselt ja yhe koha peal olles, aga väiksema

Vabandust, eelmine kiri jäi poolikuks (vajutasin kogemata „saada“).

... aga väiksemale seltskonnale loen julgemalt, edasi-tagasi kõndides ja kõvema häälega, vaat et peaaegu hyydes. Mulle meeldib ka täiesti yksi olles luulet ette lugeda. Siis olen veelgi julgem. Vahel ma teen poolelt sõnalt väikese pausi või vaatan kuhugi kaugusesse, millegi yle justkui aru pidades, vahel vehin kätega jne. Muidugi tuleb iga luuletust erinevalt lugeda. Tore oleks neid kuulda nii, kuidas ma olen mõelnud, et neid loetaks. Näiteks luuletuse „Paberist linn“ algust tuleks minu arvates lugeda ysna kiiresti ja peaaegu hyydes või karjudes.

Ilusat kevadpäeva

Mikk

19.04

Tere taas!

Luules on tõepoolest kõik võimalik. Sõnad kui laviinid. Ma vist pidasin selle all silmas nii emotsionaalset laviini — peatamatut tunnet, mis valgub paberile — kui ka teatud külmemat huvilaviini, mõnda fraasi või sõnapaari või sõna, mis jääb pähe kinni ja jõuab seekaudu paberile. Näiteks „verepuu“ tundub minu jaoks selline sõna olevat. Sõna, mis mingi sisemise loogika kaudu köidab, kuid samas ma ei oska öelda, kas asi on ainult selle suurejoonelisuses ja vasturääkivuses või on seal peidus mingi „saladus“. Kahtlemata meeldib mulle mõelda, et selles sõnas on peidus mingi lingvistiline saladus, umbes nagu „sõnajalas“. Kaks nädalat tagasi oli mul sellega seoses täiesti kliiniline juhtum: kuulsin ühes laulus fraasi „the wire in the blood“ ja ta lihtsalt ei jätnud mind rahule. Jälitas. Röövis une. Rahu andis see, kui ma teda lõpuks vastu jälitama hakkasin: panin kirja ühte- ja teistpidi ja lõpuks jõudsin ta juurteni. Sellist laviinitunnet, mida samastumistung minus kahtlemata otsib, näen ka mõnes sinu luuletuses, „verepuu“ kahtlemata.

Veider järeldus, mille ma su kirja põhjal teen: ma pole kunagi luuletusi lugenud publikut silmas pidades. Häbiväärne lausa. Ja peale selle tundub mulle, et kõiki mu tekste tuleks lugeda ühe ja sama, küll hästi spetsiifilise ja mitmetahulise häälega. Mulle tundub, et mu luuletuste õnnestumist näitab see, kui mu sõber loeb neid ette täpselt nii nagu mina. Diktaator! Sinu variant on palju mitmekesisem. Peab enda omaga ka vaeva nägema.

Aga mu huvi seisneb rohkem selles: kas su meelest saab su luuletusi valesti lugeda? Just valju häälega? Mul on tihti olnud tunne, et hea luuletuse jõud avaldub helis ja hääles. Et poeetiline-filosoofiline nauding, mida ühest luuletusest saada võib, realiseerub siis, kui ma seda endale ette loen või keegi mulle. Ja kahtlemata ei piisa ühest korrast, kuna lausunud sõnad lähevad kiiremini meelest kui kirjasõnad. Luuletust ette lugedes peab tegelema rütmiga: punktide, komade ja realõppudega. Mu jaoks on nendes peidus sügav ilu. Erinevate pikkustega pausid loovad teatud musikaalsuse, nii nagu Rainer Maria Rilke luuletuse „Archaïscher torso Apollos“ viimases salmis: „und bräche nicht aus allen seinen Rändern / aus wie ein Stern: denn da ist keine Stelle, / die dich nicht sieht. Du mußt dein Leben ändern.“¹ Ma loen sõnu „aus wie ein Stern“ kurja, karistava ja taevast tuleva häälega ja mind pehmelt öeldes paelub see, kuidas sõnad paberil saavad minus ühe kindla hääle esile kutsuda ja tähendusrikkaks teha. Kui oluline on su jaoks luuletuste rütm?

Tervisi päikselisest Berliinist

Johan

19.04

Tervist!

Ma ei teagi, kas mul on kunagi yldse sellist emotsionaalset laviini tekkinud. On küll, jah, kujundeid, mis mind paeluvad, aga pigem intellektuaalsel kui emotsionaalsel tasandil. Aga mulle meeldib kirjutada luuletusi ka sellepärast, et näha inimeste reaktsiooni mu mõtetele. Mõned mu luuletused ongi seetõttu väga vastikud ja õõvatekitavad. Luulekogu, millega praegu tegelen, on täis sellist *body horror*'it (see pole „Paberist linn“, vaid üks uus projekt). Ja mulle meeldib inimesi sellega natuke šokeerida. Kuid see on seotud ka mu keha ylitundlikkusega, tihti tunnen mõnda luuletust või teksti lausa füüsiliselt. See on vahel ebameeldiv, kuid samas huvitav tunne.

1 „ja igast äärest välja ta ei murraks / kui täht: sest selles pole ainsat kohta, / mis sind ei näe. Pead oma elu muutma!“ (Rainer Maria Rilke. „Arhailine Apolloni torso“ — Vikerkaar, nr 4—5, 2012, lk 1. Tõlkinud Märt Väljataga.)

Luuletusi saab kyll volesti lugeda. See võib luuletuselt palju ära võtta, õigesti lugemine annab see-eest palju juurde. „Õige“ all pean silmas seda, kuidas autor on kavatsenud, et seda loetaks (nii palju, kui see võimalik on). Minu luulet võiks lugeda mitte nii viisakalt. Näiteks mulle ei meeldi see, kui pean mingis seltskonnas ytlema, et nyd loen ma luuletust, ja siis kõik istuvad ja kuulavad. Mina tahaks nii, et kargan pysti ja loen või karjun oma luuletuse ette ning siis pärast keegi ei ytle, et oli „ilus luuletus“, kuna mu tekstid tavaliselt pole ilusad (vähemalt need uuemad). Ma pyyan endale piire mitte seada, kirjutan nii, kuidas tahan. Mind ei muserda see, kui keegi mind ei loe. Kirjutan ju eelkõige enda jaoks. Ainus, mis mind kuulajate puhul köidab, on esmareaksioon. Ja mulle meeldib kirjutades oma stiili muuta. Ma võin seda teha lausa uskumatult palju. Yhel päeval ärkan lihtsalt yles ja mõtlen, et kirjutan nyd hoopis teistmoodi. Praegu käsil olevas luulekogus on palju syrrealismi, sellele järgnevad jaapanipärased ylilyhidad luuletused ja nyd siis see *body horror*’i värk.

Rytm pole minu jaoks väga oluline, ausalt öeldes. Ma pole kunagi värsimõodus kirjutanud ja ka vabavärsi puhul on see minu arvates pigem teisejärguline. Olen kyll siin-seal sellega katsetanud, aga enamus rytmist on mul ikka suvaline. Minu jaoks on kõige tähtsam sisu. Kui see on halb (mitteoriginaalne), on võimatu seda rytm (või ka riimiga) päästa. Selle kivi otsa minu arvates enamus algajaid luuletajaid komistavadki.

Tervisi hallist Annelinnast

Mikk

23.04

Tere, Mikk

Mu vaated sisu, rütmi ja riimi osas tunduvad sinu omadest küllaltki erinevat. Mind just köidab luule puhul struktuur ja veel enam struktuuri tähenduslikkus. Kuidas punktid, komad ja reavahed mõjutavad sisu, kuidas nad jätavad jälje sõnadele, mis nende ümber on. Mingi osa sellest huvist on kahtlemata puhtfilosoofiline, aga mu arust on selles tühjusest tulevas mõjus ka tohutu ilu. Igatahes: mu arvates ei „päästa“ rütm midagi, vaid annab võimaluse millelgi üldse avalduda. Ma ei pea selle all silmas seda, et rütm peaks olema luuletuses alati läbi mõeldud, vaid et rütm on luule kui žanri põhikomponent. Kui ainult sisu loeb, siis miks mitte kirjutada proosat?

License no. 00257223 - e

Mu arvates on luulel ja proosal sümptomaatiline vahe: esimest loetakse palju rohkem valju häälega ette kui teist. Ning patoloogiline vahe: luules

on rütm olulisem kui proosas. Need on küllaltki lahtise käega löödud väited ning mõneti ma kindlasti eksin. Aga enda kirjatöö osas olen selles küllaltki veendunud. Mis on sinu jaoks luule ja proosa vahe? Kas see erinevus on sinu kui kirjutaja ja/või lugeja jaoks nähtav?

Tervitus Berliinist, mis on nii soe, et ei lase magada

Johan

24.04

Tere, Johan

Ma ytleks, et žanrite koha pealt olen ma ysna anarhistlik. Minu jaoks pole isegi oluline, kas teos on luule või proosa, pigem kas see on hea (st originaalne ja omanäoline) või mitte. Minu arvates on luulel küll mingisugune rytm, aga see on iga luuletuse puhul erinev. Ja ka proosal on oma rytm, mis on samuti iga kord erinev. Proosatekstdid on lihtsalt tavaliselt palju pikemad ja sellepärast ei pane rytmi nendes väga tähele. Kuid luule ja proosa erinevad mu jaoks kõige enam kujundite vabaduse poolest. Proosa puhul peab vähemalt minu arvates kõik loogiline olema, aga luules on kõik kuidagi vabam, saab ysna palju segast peksta. Mul vahel ongi nii, et mõnda ideed arendama asudes ei tea ma, kas sellest saab proosatekst või luuletus, nii ma katsetan yht- ja teistpidi, kuni lõpuks leian õige žanri. Nii et minu arvates ei peaks alati nende vahele piiri tõmbama, sest kõik on üks kirjandus.

Kuid luule puhul köidab mind enim see, kuidas mingi luuletus paberil välja näeb, seda sõna otseses, visuaalses mõttes. Mulle meeldib, kui luuletustel on jäetud paberil ruumi hingata, mitte nagu proosatekstis, mis on enamasti kokku surutud, paberipinda võimalikult palju ära kasutades. Võibolla selles seisnebki minu jaoks luule ja proosa tegelik vahe — visuaalses esitatuses.

Tervisi päikselisest Tartust

Mikk

27.04

Tere, Mikk

Huvitav tähelepanek luule visuaalse esitatuses osas. Ma ise ei pööra sellele pea üldse tähelepanu — hingamisruumi leiangi just rütmist. Küllap see tähelepanek kinnitab su kahtlust, et sinust peaks poole kohaga ka visuaalne kunstnik saama.

Sa viitad oma meilis teose (kui üldise nähtuse) kvaliteedile kui originaalsuse ja omanäolisuse summale. Ma tahaksin kuidagi üldisemalt teose „headuse“ või kvaliteedi kohta küsida. Kas on midagi, mis peale originaalsuse ja omanäolisuse sinu jaoks teose heaks teeb? Või sama küsimus teistpidi: kas sa armastad kõiki originaalseid ja omanäolisi teoseid? Mõlemad küllaltki lihtsakoelised, lausa rumalad küsimused, aga mul on ka isiklik põhjus: minu jaoks on see alati üks suur müsteerium, mis mind mõne teose juures köidab. Ja just see hetk, mil ma olen üheaegselt võimetu nii teosest eemalduma kui teda embama (sest ma ei tea, mis asi see on, mida ma emban), on ühtlasi ka see hetk, mil saan aru, et tegu on millegi märkimisväärsuga. Täitsa väsitav mõnikord. Küllap see laulurida, mis mind paar meili tagasi rahule ei jätnud, on sama nähtuse sümptom.

Ma pole kunagi suutnud välja mõelda kategooriaid kunstile, mis mulle meeldib. Olen kindlaks teinud teatud teemad, mis mulle tihti võivad meeldida, nagu loodus, pimedus ja üksindus, aga spetsiifilisemaks minna ma ei suuda. Ma ei tea, mis mulle täpselt meeldib. Ja siis ma otsin. Võib-olla mulle lihtsalt meeldib tunda, et ma olen otsingul.

Kuid tihti on nii, et hetk, mil mõne teosega kohtun, on olulisem kui teos ise, ja seekaudu kukub kogu süsteem üldse kokku. Nädal aega tagasi sõitsin hilja öösel metroos ja kuulsin, kuidas umbes 25-aastane mees oma vanaisale Konfutsiust ette luges. Ma arvan, et vanaisa lihtsalt ei näinud enam lugeda. Ja kuna ta kõrvakuulmine ka liiga hea ei olnud, siis jõudis ta lapse-lapse vali hääle üpris selgelt minu kõrvu. Ma olin tol hetkel surmani väsinud, emotsionaalselt hõivatud, teel koju, teades, et ma saan ainult paar tundi magada, ja need lapselapse loetud read ajasid mind nutma. Mitte et ma kõigest sisust aru oleks saanud, kogu tekst oli saksa keeles, aga see hetk, see kirjanik, see lugeja, see kuulaja... Tahan öelda: olen kindel, et millal iganes ma Konfutsiuse kätte võtan, loen ma seda tolle noormehe häälega ning olen sisust hoolimata pisarateni liigutatud.

Eelnevale kahele küsimusele siis selline jätk: kas sa tead, milline kunst sulle meeldib? Kas sinu jaoks eksisteerib sellele teatud reeglistik (ei pea tingimata ratsionaalne olema)?

Parimat

Johan

28.04

Tervist!

Mind on luule visuaalne esitatus juba pikka-pikka aega köitnud. Võibolla sellepärast minust luuletaja saigi, kuna ma tahtsin sõnadega kunsti luua ja ma siiaaani pööran visuaalsusele oma luules väga palju tähelepanu, võibolla isegi liiga. Minu jaoks peab teos olema tihti ka lihtsalt ilus, aga mitte klassikalises mõttes nagu vanadel lillemaalidel vms. Pean silmas just seda, kui palju kunstiteos endas sisaldab tyhjust ja puhtust. Näiteks maali puhul avaldub see valges taustas, kirjandusteose puhul aga ytlemtajätmises ning ka visuaalses ruumis paberil. Ma olen hingelt täielik minimalist. Mäletan siiaaani seda vapustust, mis mind valdas, kui lugesin Fumio Sasaki raamatut „Goodbye, things“² — ehkki see räägib minimalistlikult elamisest, mitte kunstist. Olin midagi sellist juba pikka aega lugeda tahtnud. Ja see jäi mulle raamatupoes täiesti juhuslikult silma, ma ei teagi, miks selle ära ostsin, see oli justkui kuskilt kõrgemalt poolt juhitud hetk. Tihti suunangi ma oma pilgu iidse jaapani kultuuri poole, mulle meeldib see tyhjus. Olen enda jaoks leidnud esteetilise täiuse, kui nii võib öelda, minu jaoks on see tyhjus, mittemidagi.

Konfutsiust lugesin ma vanematekodus elades, mul on see hetk siiaaani meeles. Leidsin riulilt vana tolmu raamatu ja võtsin kätte ning lugesin yhe hetkega läbi. Selle pealkiri oli „Vesteid ja vestlusi“. See, nagu ka Laozi „Daodejing“, avasid natuke mu silmad, nii et ma usun kyll silmade avamistesse.

Mulle on sympaatne pidev uuenemise pyyd. Seda nii isiklikus elus kui ka kultuuris laiemalt. Iga natukese aja tagant vaatan yle oma elu tugisambad ja arutlen, kas mul on neid vaja või mitte, ja kui ei ole, siis loobun neist. Sedasama peaks minu arvates tegema ka kultuuris laiemalt: tuleks arutleda, miks mõni tekst on tyvitekst, mõni film kultusfilm jne. Kas nende kvaliteet on ajas vastu pidanud? Kui ei ole, võiks need rahulikult pensionile saata, mitte neid diskussioonides uuesti ja uuesti esile tõsta. Aga see muidugi eeldaks mingit autoriteeti. Võibolla peaksid selleks autoriteediks olema kultuuritegelased ise? Ma ei tea. Aga kultuuri osas olen ma täielik anarhist.

Head

Mikk

01.05

Aitäh kõigi nende sõnade ja mõtete eest, Mikk. Minu arvates sobib sinu viimane kiri väga heaks punktiks meie vestlusele. Mis sa arvad?

Johan

PS. Kui kunagi juhtub su pilk kogemata mõnele John Cage'i raamatule, siis võta see kätte.

01.05

Tere!

Kui Hannale ka sobib, siis võib jah punkti panna.

Tore oli vestelda, eks kunagi võib veel.

Head

Mikk

 PÄEVIK

omadega putsis poeedi päevik

mortimer

? .02.22

oma peas tahan end võrrelda jänesega, keda aknalt nägin. kuigi tean, et mu keha ei suuda isegi ühtlaselt rinnakarvu kasvatada. hilisõhtune toiduotsing ning võltspeekoni (?) maitset meenutav kuldne marps. kivist lõvikujud nii kauged, aga olen surmkindel, et tegelikult on need kõrvaltänaval. tahan veidikenegi elada skandinaaviamaail. naljakas otsida sõpradega stockholmilt tänavailt kaltsukaid, kui iga teine inimene, kes vastu tuleb, on eestlane. kõnnin tõsise näoga edasi ning käitun, nagu oleksin kohalik, kuigi paistan oma kasukaga ikkagi tänavatel silma. huvitavalt sarnane on meie geneetiline kogum. kas eestlased, kes rootsi põgenesid, olid tõesti nii tegusad, et tegid rootslased eestlasenäoliseks või on eestlus kui niisugune lihtsalt nunnu illusioon. kaldun ikkagi seda teist arvama. tallinna tänavatel vaimuna liikuda nii mugav on, kuid kui sul justkui sangpomm taga, siis hakkad ümbruskonda kaalutlema.

08.03.22

olla selles maailmas kaine on kohutav, kuid tean, et olla joobnud ja niiviisi oma probleemide eest ära joosta on loll. aitäh, isa, et seda õpetasid.

(juuni lõpp, juuli algus)

imelik on kõndida ringi pükstega, mis ei kallista su reisi nagu näeksid neid viimast korda.

olen samaaegselt närvis ning rahulik

License no. 00257225 - e

see närv on nagu külm hallitus su apelsinikoorel või piimanahk, nii limane

see üks küüs, mis miskipärast kasvab sissepoole, või stressipall, mida kasutatakse nõelapadjana, nagu mu närvirakud hakkaksid hallitama

ma tahan nutta, kuid see nagu valguks kõik mulle ajju ning moodustaks tumehalli krobeline vedeliku

18.08.22

ma tahan lahti öelda oma kehast. nädalate viisi olen seda mürgitanud alkoholiga ning kainel päeval võtan antidepressante. ma põgenen iseenda ja oma probleemide eest. vanavanaema on haiglas, ühepoolne kiindumus ning üleüldine spliin. kas sellist suve ma tahtsingi. saada kätte peaaegu et mitte midagi ja siis see maha juua, kuna see on ju kõik nii lõbus. kui kaua ma jaksan kuulata, kuidas mind pärnu tänavatel pedeks söimatakse. võin kanda ükskõik mida – viigipükstest ja triiksärgist suvalise t-särgi ja teksapüksteni. vaata mulle otsa ja ütle mulle, kas sõna „pede“ on mulle näkku kirjutatud. jumal tänatud, et saan pärnust minema. see, et lähen linna, kus mul on palju tuttavaid, ei tähenda, et peaksin nendega suhtlema. mul on lihtsalt vaja mediteerida ning see alkohol oma kehast täielikult välja saada. suitsetamine ka maha jätta. isegi päeval, kui midagi ei tee, tunnen, kuidas mu keha hõõgub nendest mürkidest. ükskõik, kui palju ma oma tuba koristan, on see kahe päevaga jälle sassis. ma tahan männimetsas paljalt samblal magada ning teha hommikul karastava suplust. et keegi ometigi võtaks mind sülle, olgu siis sammal, järv või päikeseloojang. tahan näha, mis on lauka põhjas. tahan näha, kas mul on veel võimalust paraneda.

12.09.22

ma tahan oma naha maha tõmmata ja selle välja tuulduma panna.

02.10.22

mis on see, milleks me elame?

mina näiteks elan pärnu bussijaama nimel, mis paneb juba kell pool üheksa vetsu kinni, et saaksin veerand kümme minna bussi, kus pole vetsu. ma elan ühepoolse armastuse nimel. üleüldse raskete suhete nimel.

elan õe nimel, kes ei julge mind kallistada. elan isa nimel, kes minusse ei usu, ja ema nimel, kes mulle vaevu silma vaatab, kui nägemiseni ütlen.

hoian rohelises bussivalguses silmi kinni, et ei peaks pärnuga hüvasti jätma.

09.10.22

oleksin täna pidanud vanavanaema matustele minema, kuid bussi- ja rongipiletid on nii kallid. istun imekombel üksinda oma ühikatoas ja joon vanaema tehtud punast veini. sooviksin nii paljut teha, kuid lihtsalt istun siin. tahaksin minna jalutama, tahaksin minna näitus-tele, tahaksin olla temaga. tahaksin osta või kasvõi üürida oma korteri, tahaksin olla rikas, tahaksin olla rahul.

olen üpriski üllatavalt leinaga toime tulnud. esialgu otsisin küll lohutust voodist, kuid praeguseks on kõik hästi. õpin saksa keelt, pilt minust koos vanavanaemaga on laual ning loodan, et ta on mu üle uhke.

23.10.22

🕒 16.03

raha on nii loll. miks pean ma valima, kas olla haritud või süüa. õppides ei saa ma minna tööle, et saada raha, et osta süüa, et mitte elada kuuse all. õpin kunstiteadust, kuid mis tulevikku on kunstil, kui maailm hävib ning varsti pole kedagi, kes seda kunsti isegi näeks või sellest loeks. ma olen iga päev koolis. ka nädalavahetuseti, sest ma ei taha oma toakaaslast näha.

05.11.22

kas see ongi elu – õppida ülikoolis teadmisega, et varsti peab teadma, mida uurima hakkan ning kelleks saan; olla kellegagi koos, kuigi tunnetan juba eos ette, et see jääb kuidagi pinnapealseks; üritada leida hobisid ning tegevusi, millega vaba aega veeta, kuigi seda tehes kahetsen, et seda aega õppimiseks ei kasutanud. kas ma pean õppima armastama, kuna võibolla pole ma tõesti seda kunagi tundnud.

...

igal inimesel peaks olema kusagil kirjas, kuidas tal läheb, et saaks vajadusel vaadata. mind tõepoolest huvitab, kuidas mu pinginaabril läheb ning kuidas läheb näiteringikaaslasel, kellele oma esimesi luuletusi ette lugesin. kuid miskipärast kardan neile kirjutada. arvatavasti, kuna tean, et neil on mingisugune nägemus minust. nägemus, mis pole mitte kuidagi seotud sellega, kes ma hetkel olen või kelleks ma olen saanud.

07.11.22

ma olen valmis õppima sind armastama. mõistan, et hetkene/endine arvamus armastusest on meile lihtsalt meedia poolt pähe topitud. me ei pea nussima kogu aeg ja väga hea, et ma pole sinusse ülepeakaela kiindunud. me mõlemad saame oma elu elada ning vahetevahel kokku saada. ma olen lihtsalt harjunud seda kassi-hiire mängu mängima ning olengi vist harjunud inimestega, keda mul on võimatu saada. kuid sa oled siin. sa oled minuga. ning ma olen valmis olema ka sinuga.

15.11.22

🕒 12.37

mu kõht koriseb üle terve koolimaja. elu on olnud korraga maagiline ja kohutav. öösiti pole ma magama jäänud, tunnen justkui, et ma lihtsalt peangi poole ööni üleval olema. mul on, kelle juures käia öhtusööki tegemas ning kellega mul on tore olla. mul on sõbrad, lähedased. mul on plaanid, ideed, soovid. esimest korda elus tunnen sügismasendust. ma tahan ja ei taha teha kõike. olen lahti saanud oma keha müstifitseerimisest. suuresti aitas sellele kaasa enda kiilaks ajamine. võtsin endalt midagi, mis on fundamentaalselt minust minu teinud, aastaid. ma ei tunne ennast enam seksuaalselt tahetuna, mis on imelikul kombel hea.

⊕ 21.24

kas ma saan maailma ees mediteerida? kas ma saan teha nii, et enam ei tulda tänaval küsima, et miks ma niiviisi riides olen või miks selline välja näen? miks on inimestel tung tulla küsima ja uudistama, nagu ma oleksin mingisugune loom loomaaias või kloun tsirkuses? kas mul pole piisavalt kuri nägu? kust kuradi kohast nad üldse võtavad säärase julguse ja üleüldse õiguse tulla minuga rääkima? ma olen alles pool sellest, kes tahan olla, aga kui juba tullakse minult küsima, et mis mul viga on, kas see on mingi pede asi, kas ma tuln hommikumantliga välja, kas ma tuln loomaaia, kas ma olen narr, siis ma, ausõna, ei tea, kas tahan enam jätkata. otsin elu sära, otsin motivatsiooni. otsin tahet elada. kas justkui täidan oma kohustust sellega, et õpin ülikoolis? kas ma peitun oma kohustuse eest, kui ei käi tööl? mis on minu eesmärk? ma olin mõnda aega kindel, et see on luua, kuidagi tõlgendada, edastada seda, kuidas maailma tunnetan. kuid kas sellel on enam mingit iva? alalõpmata lõpetan alguses, üksinda. see vist ongi see õppetund. mitte keegi ei seisa lõppude lõpuks su kõrval ega vii sind eesmärkideni.

⊕ 21.39

kui kaua pean ma teiste inimeste rõhumise all elama – väiksena öeldi, mida peaks ja ei peaks tegema; koolis kiusati, kuna olin lihtsalt mina ise; üleüldse koolikeskkond ning kõike oskava ideaalse õpilase loomine; muusikakool, kus ei saanud isegi laulda vabalt, kus pidin imiteerima varasemate lauljate häält, võtteid, kordagi kuulmata, milline on minu enda arvamus, nägemus; ühikas toakaaslane, kes oli pidevalt kodus, nii et ma ei saanud vabalt olla, kes kuulas valjult muusikat või lihtsalt vatras; uues ühikatoas toanaaber, kes pidevalt köögis istub ning kelle tõttu ma reaalselt pigem nälgiksin, kui läheksin tema ette toitu vaaritama, kuna miskipärast on see mulle ebamugav. aga näiteks võite küsida, et miks ma lihtsalt vastu ei hakka, enda eest välja ei astu. sellele ma vastust anda ei oska. oskan ainult kannatada ja loota, et midagi läheb paremaks, justkui asjad juhtuksid iseenesest. kuidas ma enam ei tunne, kui mind mingitmoodi rõhutakse, ning arvan, et see on normaalne. „elan üle,“ vastan inimestele, kes reaalselt anuvad mind, et midagi teeksin. ma olen lihtsalt nagu kuulekaks õpetatud koer, kellel pole omi mõtteid.

21.11.22

 02.01

iga päev on uus loterii, kuid tahes-tahtmata kaotan ma ikkagi. kaotan hetki, sekundeid, minuteid. kõik need on raisatud, kulutatud. ah mida kõike ma oleksin võinud selle kaotatud ajaga teha. ma pole puuris, kuid olen ikkagi aheldatud. olen vaba, ent määratud. olen pohhuist, kuid süvenenud. olen tahteline, kuid jõuetu.

 02.05

tahan karata keset kastemärga põldu.

 02.08

kas õige mehe rind on karvane või tähendab see, et kutt lihtsalt ei hoolitse enda eest? kas see on meheks olemise tipp? kui saaksin, vahetaksin kellegagi oma rinnakarvad ära. kulnud jätaaksin samaks.

 02.14

mu hing valutab ja süda tilgub verd, kuna mul on tunne, et ma vist viskasin kartulid ja sibulad prügikasti. lugu on pikk, kuid need olid kotis, mis oli omakorda kotis ning ma vist oletasin, et see on mingi prügi või midagi muud, ning millalgi kasutasin seda suurt kotti prügikastina. see on ainuke loogiline põhjus, kuna kuhu muidu mu ühikatoast kott kartulit koos mõne sibulaga minna võis.

25.11.22

 20.31

rõve mõelda, kuidas kõik praegune võib saada ümber kirjutatud. kuidas kõik praegune tulevikus ühe lausega kokku võetakse. muidugi me ei kujuta ette, mis see on. kas nad mainivad koroonat, inflatsiooni, sõdu, või on see midagi hoopis muud. aeg, mil nad veel polnud osa suuremast. aeg, kui kõik pidid rabama. aeg, mil nad ikka veel kasutasid raha.

 20.37

nii imelik, kuidas alatihti tunnen, nagu ma poleks elus. õigemini nagu oleksin sellest melust, mürast, kärast kõrvale astunud. veeta aega omaette, tundmata, kuidas minutid mööduvad. kõik aeg on justkui seisma jäänud ning ainuke, mis olevikku meenutab, on kas korisev kõht

või kusehäda. ärgata iga hommik selleks, et ennast päevast läbi vedada. proovides mitte oma kodutöödele mõelda. alatihti kasutan mõtteviisi „aga kui see on mu viimane päev elada“. kas selle üle mõtiskledes tundub mõistlik oma viimseid tunde kulutada analüüside kirjutamisele või kellegi bakatöö lugemisele? muidugi mitte. ootan pingelangust, rahulikumat aega.

🕒 20.40

elan alatihti oma mõtetes mingisuguses utoopias, kus ilmad on pidevalt soojad, kõik võivad kanda, mida nad tahavad, ja üksteise vastu ollakse toredad, kasvõi tolereerivad. mulle meeldib lumi ja jää muidugi ka. teeks äkki nii, et paar kuud aastast on lumi ning ülejäänul on lihtsalt soe. soojem kui meil suvi ning jätaks need rõvedad kevaded ja sügised vahele.

01.12.22

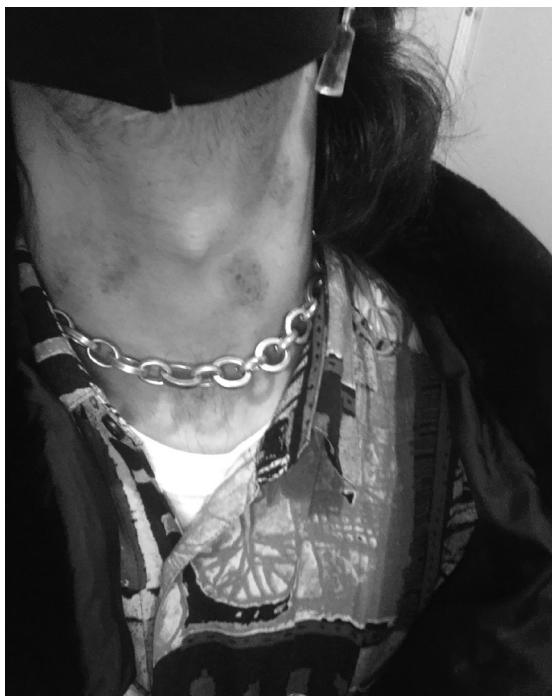
🕒 01.49

me kõik nagu batuudile unustatud jäätised sulame kokku üheks rõvedaks massiks liiga pikaks kasvanud muruliblede vahel. algklassi klassijuhataja pidevalt korrutatud lause „isegi lompi on võimalik uppuda“ on aja jooksul saanud hoopis teistsuguse tooni. kas olen patrioot, kui terve alg- ning põhikooli veetsin kooliüritustel igavlevale publikule eesti ajalugu ette kandes? kas olen saavutanud oma kõrgeima potentsiaali, kui lavakasse ei saanud, oma kümmet aastat muusikakooliharidust ei kasuta ning kunstitarbed jätsin pärnu?

04.12.22

🕒 01.35

ma kujutan end ette ballil, tantsimas koos sinuga. lendlemas nagu udusulg mööda tantsupõrandat. kogu ruum on täis edevat rahvast, kes lihtsalt soovib tantsida, peita end argielu eest. tahan ulpida laukas, tahan olla pilvelõhkuja tipus. tahan end tunda kui tuulelohe, tahan uisutada läänemerel. tahan istuda pimedal laval ning kuulata tšellomängu. ainult üht valgusallikat mängija kohal ning kaja.

06.12.22

🕒 16.18

ma olen nii kuradi kurb. pigem ütleksin emotsionaalne. ning ma ei tea, milles on asi. lumi tuli maha, seda ootasik pikalt. tahan nüüd minna ning jalutada lumistel tänavatel oma kallimaga. vahel hoia me ka käest kinni, kui just eest või tagant inimest ei tule. tunnen, et see armastus, mis meile meedia poolt kurgust alla surutakse, on nii labane. mis sai sellest, et mul on inimesega lihtsalt tore koos olla. kas me peamegi iga hetk üksteise otsas aelema ning tervele maailmale kuulutama, et oleme koos? haige, kuidas mulle öeldi, et ma ei peaks temaga koos olema, kuna mõne inimese arvates on voodielu peamine. me tõepoolest vahel magame samas voodis. see on kõik. olen tänu temale õppinud teisiti armastama. ta on lihtsalt minu teine pool. ta küsib minu arvamust ning mina tahan teda kallistades lihtsalt unustada kogu meid ümbritseva maailma. tahaksin temaga kassi võtta, kui kõik maha rahuneb.

07.12.22

🕒 03.45

ma elan reaalselt saates „kodus ja võõrsil“ või misiganes draama-/armastusseriaalis. mu toakaaslane, mu kuti kaksikvend, matchis tinderis ja on paar päeva rääkinud kutiga, kellesse terve suvi armunud olin. kas maailm on nii väike või elu lihtsalt vihkab mind.

08.12.22

 03.03

ma ei saa magada. mind hoiavad üleval kajakakisa ja praamivile. seisan mererannas ja tunnen, et viimne kohtupäev on tulemas. stress, kriis, lein. kas mu vanavanaema oleks mu üle uhke ning kas mu lapsepõlve lemmik roosa padi on veel alles? tahan kallistada merevahtu, kuid mässavad lained peksavad mind. tahan nutta, karjuda ja oksendada ebavõrdsuse pärast. ma pole küll esimene ega viimane, kes end nii tunneb, kuid palun teeme nii, et see jääb minu viimaseks. tahan kaduda männimetsa nagu mu isa teise naise juurde.

09.12.22

 02.34

ma istun ülekuulamisruumis. ma ei tea, kui kaua ma siin olnud olen. ei oskaks isegi öelda, mis päev või kell on. kuulen oma selja tagant kella tiksumist, kuid mul on keelatud selja taha vaadata. keset tumedat, külma lauda on klaas vett. olen seda lürpinud, kuid see soolasus ei muutu aja jooksul talutavamaks. mu ette toodi alusel televiisor. nagu kunagi ajalootunnis, kui taheti mingit kasseti näidata. kuulen kõlaritest, et ütleksin, kui valmis olen. üritan aimata, mida nad mulle näidata võiksid. kas seda, kuidas toidupoe ühe mandariini varastasin, või seda, kuidas suvel pärnu rannas kettisin, kui olin kaks long islandit ära joonud. kehitan õlgu. „laske aga tulla,“ ütlen enesekindlalt, kuigi sisimas kardan. videol olen mina, kuid ligi 10 aastat noorem. võibolla isegi rohkem. vaatan neid kaadreid ning hakkam lihtsalt nutma.

 02.47

mäletan, kui me kahekesi kalmistul istusime. see oli nüüdseks üle aasta tagasi. ma isegi ei mäleta, millest me rääkisime. ausalt öeldes ma isegi ei mäleta, kas sa magasid minuga sel ööl samas voodis või mitte. ju siis sellel pole tähtsust. kandsin su tehtud maasikaid kaelal uhkusega. ma olin siis nii teistsugune.

19.12.22

 02.14

olen mõne päeva sees näinud kaugelt kahe suhte murenemist ning minu hetke suurim probleem on see, et mu vunts jäätub õues ära.

 04.15

ma ei suuda uskuda, et see suvi eksisteeris. et jalutasin pea iga päev pärnu rannas ning vingusin ereda päikese üle. jalutasin mööda supeluse tänavat ja jõin energiajooki. käisin sõpradega joomas ja lugesin vabal päeval töö juures raamatuid. olin armunud ühte matsi ning ühte egoisti. leidsin sõbrad, kellega läheks iga hetk kluppi ning kellega mängiks iga hetk lauamänge. leidsin armastuse pärnu ja suve vastu. leidsin armastuse.

2022. aasta suve mina on nii spetsiifiline karakter, kes on korraga nii noor ja kogenematu, kuid ka nii avatud ja hell. tantsisin klubis kella seitsmeni hommikul ning sõitsin bussiga koju, seisin keset ööd tanklas, oodates oma kanaburksi. kõik oli nii lihtne ja tore, uus ning lahe.

29.12.22

 02.13

ma tõepoolest arvasin ning lootsin, et elu läheb ainult paremuse poole ning ühel päeval laheneb see kõik, kuid elu lihtsalt näitab, et kõik läheb aina hullemaks. midagi ei püsi. kõik on alatihti võõras ning tuttav korraga. tunnen end nagu maha langenud okas. tunnen end nagu okstesse kinni jäänud tuulelohe. kõik need probleemid on tagasi vaadates nii primitiivsed, kuid tol ajal kõik, mis mul oli. mu mured, vaevad olid justkui mul süles, aga nüüd olen nad kukile tõstnud.

mind huvitab aina vähem, mida teised minust arvavad, see võtab minult elujõudu. ükskõik, mitu tundi ma poolsurnult voodis ka ei vegeteeriks, mul ei hakka parem. see ei täiusta mind, ma ei tunne end puhanult. ainus asi, mida praegu tahan teha, on minna läänemerele uisutama ning oma kopse välja karjuma.

ma tunnen, nagu mu vaimule oleks pärast seda aastatepikkust läbipeksmist kasvanud koorik ning nüüd justkui peaksin ootama, et see ise mu hingelt langeks. südamest soovin selle lihtsalt endalt maha rebida ning vaadata, mis saab.

tahan kõndida kadrioru parki, sinna pooleks aastaks ära kaduda. salamisi on seal muidugi mingisugune portaal või avaus, läbi mille saan põgeneda lõuna-prantsusmaale või itaaliasse. tean, et minuga tulevad siis kaasa ka minu probleemid, kuid ehk suudavad need inimesed mind unustada. palun unustage mind. ärge mõelge minu peale suvalisel pärastlõunal ning ärge nähke mind pisiasjades. unustage mu lemmiklaulud ning mu silmavärv.

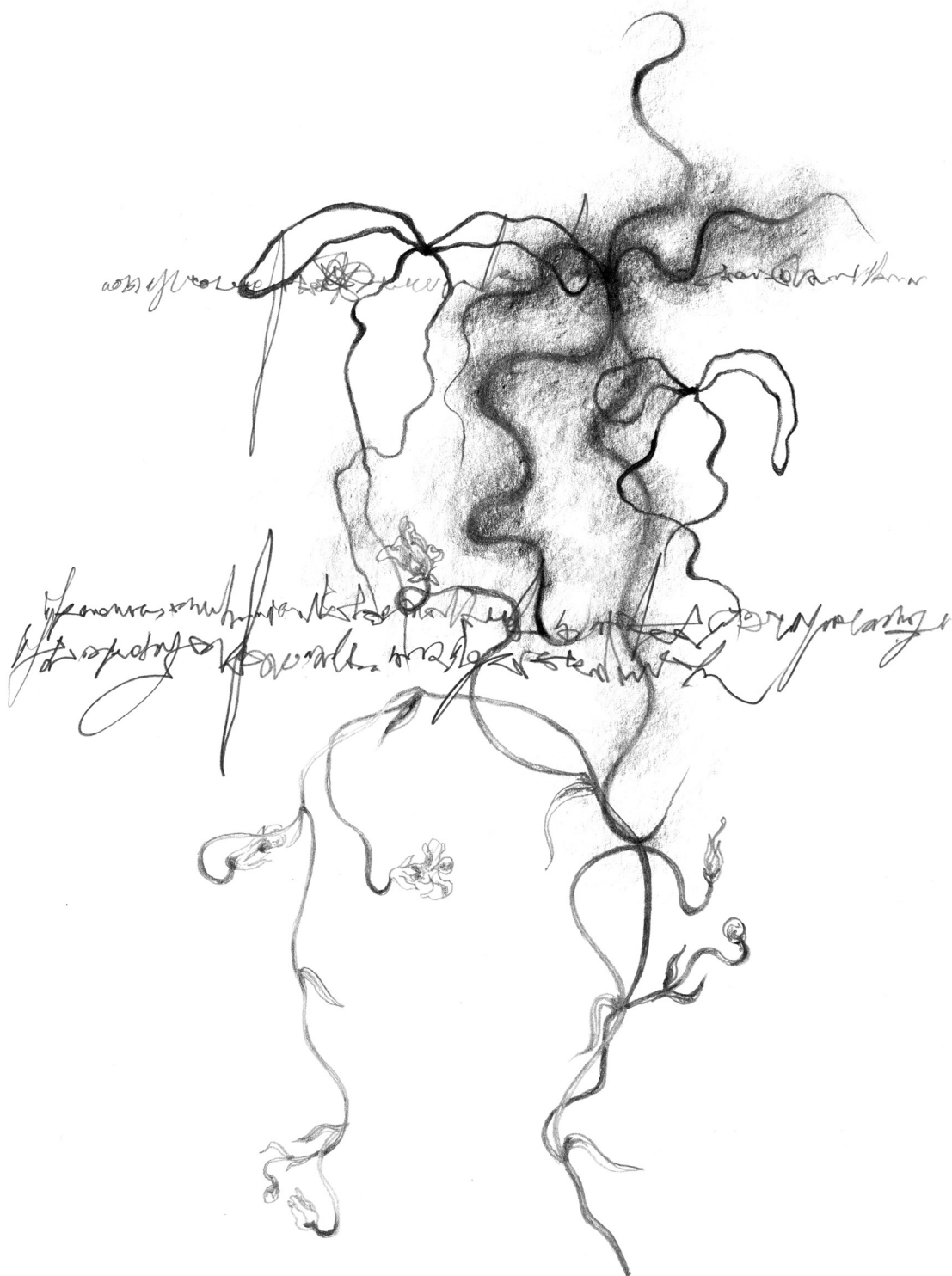

01.01.23

🕒 19.53

astun uude aastasse ning tahan uskuda, et olen mingitviisi uus inimene. teeks ühe meditatsiooni, loeks paar peatükki raamatut ning kustutaks peaaegu kõik sotsiaalmeediakanalid ära. ma ei lubanud hakata trenni tegema ega hakata paremaks inimeseks. iseendale ei pea valetama ka.

tunnen, kuidas kõik inimesed on omamoodi kaoses või lihtsalt justkui leidmas enda kohta selles uues aastas. äkki jätan suitsetamise sel aastal maha?

Astrid Vees

VAIVARA 44

tuulistes kardinates
lehviv valge hirm küündis välja suveõhtusse
kruus kriuksus vankrirataste all
kui tahaks murduda
taevas heletumesinistes lintides keerutas hallikaid pilvi
õied saju ootel janus
tolm ja tuhk
trepil
helendav puna pimedas must
kui lumi
tantsisime valgetes kleitides üle põldude metsa
kui meid tulemas nägid
sulgesid leevikesed silmad
ega kuulnud lõppu

Koduteel

Kosmos jälgib läbi udumine,
 kuis trammipingil mööda veered
 küsib su küsiva pilgu peale:
 „Aga mida oled sina teinud minu heaks?“

Vabadusest mööda sõites
 karjub too sulle, rist õlul:
 „Aga mis edasi?“
 ning vabaduse äärel
 seisavad ikka
 nagu enne su sündi
 ja pärast su surma
 lillemüüjad kui sõdurid
 külmunud õied käes
 katkine naeratus näol

järgmises peatuses
 heidab Estoonia
 sulle uppunud pilgu,
 kuid lööb siis silmad maha

sa ulatad käe
 hullunud mehele,
 kes ütleb, et tööd pole leidnud,
 kaenla all rullid täis värse,
 ning vabandab, et tal pole kuube,
 mida sulle külma eest õlule anda,
 kui aknale liugleb lumehelbeid

Viru tänava alguses
 müüvad end Rakvere kombinaadist pärit
 vasikad, ühel kaelas plakat, mil kirjas:
 „Aga meie tõed ja õigused?“

Sul on pikk tee selja taga
su tramm tuleb Siberist
su tramm tuleb KZ Kloogalt
sa tahtsid teada,
kuidas riigil käsi käib
su lõpp-peatus on säääl,
kus kajakana mere manu
enda eest õhku tõusta

juhõissa pulmad

7.30 pannkoogid
 ohtra vahtrasiirupiga
 koduaiast korjatud vaarikatega
 10 portsjonit

12.45 ahjukartulid
 kukeseentega à la radioactivité de 1986
 rohelse salati sees leitud
 lepatriinu

17.00 sidrunitee graanulitena nagu vanasti maal, kus kuulati ainult Elmarit
 4 lusikatäit suhkrut
 mahe võileib rohevetikakreemis

18.30 fondant au chocolat
 laimijäätisega
 dekoratsiooniks piparmündileht
 maitsmata järele jäetud
 ning klaas 94,8-protsendist
 Greybeard Heather Dew viskit
 tühi

21.15 seestpoolt poleeritud abielusõrmus
 suupistelaual
 unustatud

Ma tahtsin ütelda

Ma tahtsin ütelda,
kuid luule võttis viisud, tõmbas sohu,
ma tahtsin ütelda,
siis vt eespool heitis piki rohu
ma tahtsin koledasti ütelda,

tõtt
võtt
mõtt

kuid see pikutav sübariit
kelkjalt kõrrekest näris
ning üsna tobedalt mul vaatas tõtt

ma tahtsingi ütelda,
laiskle pealegi, kodanik luule
ma ei saagi sult midagi loota
jumena soetad sa loojanguks lillaka huule
tühja taevalikku vaid oskad sa toota

ma tahtsin tõesti-tõesti ütelda,
kui nõndanimetatud lüürika
nii teadjalt, muheledes päris:
meks kunstist tahad teha
nõnna tüürika?

Agnes Aavik

Keeletu

Mitu keelt päevas näed?
Aga nädalas?

Liiga intiimne
on see arv
on see tõde

Pahad lapsed
näitavad keelt
aga pahad lapsed on
popid
ja neid ei kiusata

Tegelikult ei taha
aga näitan keelt

Mai tea
kui mu vanemad peaksid
fb tegema
siis vahetan kindlasti profiilipilti

*

Vedanud on neil
kes palju ei
 mõtle
Sügavalt ei
 mõtle

Suudavad
pinnapeal
koera moodi
sipelda

Kael krampis
ja silmad
maa poole suunatud
ilma et huvitaks
mis põhjas asub

Ilma et ujuks nii
kaugele
et tahaks jalad
maha panna
Ilma et ujumine
raskeks läheks

Õnnistatud on need

Iseenda mõtted
on kõige suurem
 õnnetus

Mõtted võivad
ruttu
 põhja tirida

Kaua
ei tohi
olla
oma
mõtetega
omaette

Meeletu

Suid on laua taga
nii mitu
kuid kõrvu
napib

Aga kui ma hästi vaikselt
sosistan
siis äkki keegi
kuuleb
keegi kes viitsib
kuulata
keegi kes parasjagu
ei mälu

Sõnu on keelel nii
palju
ehk on kasu
silmadest
ehk nemad
sirvivad mind
ehk nemad
loevad mind

Isegi kui tookord
ei öelnud sõnu
mis on olulised
Isegi kui ei oodanud
et mõni silm neid
sirvib

Heidan nüüd unne
nii nii
magusasse
vesteldes unedes
ärgates vaikides

Minu sõnad
ei ole
kuulamiseks
ei ole kõrvu
kes neid kuulaks

when i'm drunk i don't dream of lisbon

Nele Tiidelepp

nii vähe on asju millesse me päriselt usume
nii vähe on jooke mis päriselt maitsevad
aga longero

this is what dreams are made of

et selle aasta lõpus me tõenäoliselt sureme
et me oskasime tõesti oskasime
kogu aeg sõda karta juba lapsest saati

ma vb veic hilinen

ma vb jõuan

enne kuskilt läbi kohvi võtta ja longero taskusse

fakk kogu aeg on midagi kahetseda

peaaegu kogu aeg on midagi tähistada

ylejäänud aeg on kõigest kopp ees selle pärast juua

ja mingid inimesed annavad endast kogu aeg nii suuri tükke ära

mida see teeb

mida see meiega teeb kui me endast tükke ära anname

kas see teeb meid lõpuks tervemaks ja pärast tähistame

kas see teeb meid lõpuks tervemaks kui me kogu aeg tähistame

lõpuks on peaaegu kogu aeg lohh olla

lõpuks näen kogu aeg lohh välja

È oled sa selle peale mõelnud yldse et vb

ma olen kõige lähedam inimene keda sa kunagi kohtad

ma olen su elu suurim joppamine

narva maantee ääres peegeldavad klaasid ja sitaks tolmu

nagu iga kevad

ja mis see siis olema peaks

vaatan klaaside peegeldusest iseend taaskord

jõu teeme tobi w

jõu akna peal tobi võib teha w

selle kõigega jah kaasnes see moment kus
 saime aru et siit vb nõks veel ja siis edasi saab aint allamäge minna
no shit et me oleme kurvad
 kui ainus asi mida me hästi teha oskame on üksteise ajusid nussida

Aliano, detsember

hingatab imelikuks kohvi sisse ahmides on vaja mingit hommikut
 otsida on vaja proovida kas eile kuidagi mahub sellesse päeva.
 meie küllusest saab stagna vibe varem või hiljem on see seda väärt
 kui saame teada varem või hiljem. see kõne mida ma ootasin üle
 väga pika vahemaa sinuga rääkida mis see minuga teeb midagi
 head aga ka väga palju halba ja otsustame iseendale vastu jälle
 sõnad voolavad ühtse reana nad on nii ilusad ja kerged ja seal ei
 ole ühtegi valet sees need hõljuvad siin võõraste mägede kohal kui
 vaikselt läheb pimedaks seisan müüril mille taga algab sada meetrit
 kukkumist.

Bern—Basel autobahn, detsember

on võimalik minna tagasi lapsepõlve kohta sellesse samasse kehasse
 koorides ühele võõrale mehele mandariini autobahnil 120 proovida
 koorida nii et tuleks kõik ühe tükina.

alles päeva teises pooles pesen ta high endalt maha ja naeratan
 on mingi püüd kuskile suunas arengukaar. püüd kasvada püüd teiste
 inimeste poole püüd ühteaegu edasi ja tagasi. kohtadesse mida me
 tunneme ja kohtadesse millest me unistame kohtadesse millest me
 isegi ei oska unistada.

Kadriorg, Tallinn, aprill

ostsin poest kurgi üks ja seal kurgi ümber oli kile Luunja kurk (kunagi
 Tartus Annelinnas elades kui öhtul polnud midagi teha istusin
 oma rõdu peal suitsetasin kirsitubakat maailma kõige mõttetumal
 suveöhtul olin kuu ajaga juba kolm „Harry Potteri“ telliskivi kanali
 ääres strippar Marco kõrval päevitades läbi lugenud mõtlesin fakk
 kas see ongi elu ja vaatasin Luunja kasvuhoonete valgust mis taevast
 reostas a vb see oli hoopis mingi vajalik pidepunkt ja üks tüüp
 hoidis oma ratast mu keldris ja ma ootasin sellistel öhtutel nii väga
 et ta tuleks oma ratast võtma ja me läheks tegelt hoopis jala linna
 mingisse baari kus müüdi alakatele ja ostaks õlle või võtaks poest
 mingi veini istuks jõe ääres ja mul ei oleks nii kohutavalt igav).

igatahes ostsin selle kurgi ja seal oli kurgi kile vahel üks kurgiõis.

Trindade, Porto, mai

päike põletab paljusid katuseid kõrval toas tyyp loobib.

mina loobin samu mõtteid õhtul kui teised on läinud välja peole keldrisse lühikeste meestega tantsima loobin oma mõtteid panen aknale katted ette need käivad voltides lahti.

loobin samu lauseid peas need on ikka ühed ja samad mingi hetk oli palju inspireerivaid vestlusi Nils ütles muusikas sa pead rohkem kuulama kui tema teeb dumm dumm dumm siis las tal veel korra teha dumm dumm dumm ja vb siis kui oled seda kuulanud teed dubadubadumm ainult korra ainult ühe korra & kuulad uuesti.

ja nii mitmeid kordi sain aru et ega tõenäoliselt ei oska ma enam palju uusi mõtteid mõelda vb ma oskan neid mõtteid selgemaks mõelda ja selgemalt välja öelda.

Matosinhos, Porto, mai

vahel on mõttekam lasta ujumisriietel seljas ära kuivada mõnda asja olen elus õppinud ka nt seda et enamus ajast peaaegu alati on mõttekas lasta riidel seljas ära kuivada kiiresti vette joosta inimestega rääkides küsimusi küsida osta kohe kaks apelsini linnu endast läbi lasta hingata nende teismelist õhku see tähendab varahommikul kui päike on tõusnud linnas ei ole peaaegu kedagi (VAID NEED KAKS).

Jardines del Palacio de Cristal, Porto, mai

lõhnadest tüünet õhku endast läbi lasta minna ise läbi selle õhu inimeste haigete parkide kus ühelt poolt saab vaadata jõge lahtumas mereks kajakale puru loopida ja teiselt poolt üle jõe algab teine linn pilved higised ja rasked ujuvad ülesvoolu maa poole hispaania poole lähme neljakesi mäest ka sinnenapoole alla müüride vahel üks söögikoht mida keegi teab muretu on olla pühapäeval võib proovida võib väga vabalt proovida mingit moodi olla parem terviklikum tundlikum see on ilmselt perspektiivi küsimus milline mu elu oleks küsimus sellest milliseid raskeid kohti on võimalik ära unustada ja millistest läbi tulla neid unustamata mõelda millest te unistate on võimalik Berliini minna späti ette tiksuma selle jaoks kohale lennata et seda ühte asja sulle nii väga öelda vaja muidu oleks olnud väga halb edasi minna. Pärast kallistame. Ja ütleme mõlemad: „Hea.“ Kõigepealt ütlen mina: „Hea.“ Siis ütleb tema: „ea.“

Rannas jooksemegi vette, mis on nii kange soolane, pärast lebame liival ja kui ma korra silmad tõstan, siis on kõik samamoodi kui enne.

Trindade, Porto, mai

Hommikul ei juhtu midagi, üle tee asuva sushirestorani terrassile pannakse päikesevarju välja.

Olen kohas, kus ükski pind ei ole horisontaalne. Silmapiir on kiivas nagu kõik põrandad siin majas. Kui panna sibul lauale, veereb see üle serva maha. Poisid tahtsid eile laual jalga lühemaks saagida, et diivanil istudes üksteisele otsa vaadata. Ligadi-logadi keskkond soosib ligadi-logadi olekut.

Väljas on soe, sees on soe.

Õhtuti on võimalik keeta pastat ja kööki koguneb näljane seltskond. On võimalik tuua poest paar liitrist pudelit Super Bocki ja kööki koguneb janune seltskond. Õhtuti on võimalik astuda tänavale ja liikuda mäest üles ja pärast mäest alla tagasi.

Inimestest on võimalik lahkuda ja inimestest on võimalik neid riivates mööduda.

Kui istuda piisavalt pikalt elutoas, hakkab kuum päike kõikidele mõtetele ja tunnetele sisse sõitma.

Me ei ole kellegi omad. Tema ei ole minu oma. Kuigi öösel, kui me Dalia toa põrandal paljalt lebame, siis korraaks tundub. Ma olen ainult üheks momendiks seal ja tundes oma kehal ta huuli liikumas ei tea ma, mida ta mõtleb, kes on see inimene. Ma ei tea, miks inimesed olemas on ja miks nad ei võiks üksteise omad olla.

Do you want to go to the other room?

I want to stop.

Võib-olla see on sellepärast et me oleme liiga liiga paljudest ruumidest läbi käinud ja siin on viltused põrandad nagu olid seal Lepiku tänava majas mu ema tegi hoovi peal suitsu ja ahjud ajasid sisse suvel sest korstnast polnud ammu midagi läbi käinud päike oli kivid soojaks kütnud vahel olen sealt tänavast uuesti läbi käinud ma ei tea miks ruumid ei võiks meie omad olla aga ei ole me saame ainult neist läbi käia ja olla ise nende omad lõpuks me saame nendesse ruumidesse kogu aeg tagasi igatseda igatseda seda valgust mis meie peale paistis.

Perpétuo Socorro, Porto, mai

higistan nii palju brutalistliku hoone terrassil mängib Nils'i bänd ja kui ma silmad lahti teen siis inimesed on mu ümber nii kõvasti tantsima hakanud ma tunnen kuidas mu sees mingi asi lahti läheb ja ma nutan kuumas päikeses mu nahk nutab igalt poolt ja mu silmad nutavad

*I wanted to say you don't have to be worried about me.
 I just wanted you to have some space because we live together here.
 I think just let's embrace this sympathy now it can't be anything more.
 I liked to lay in the beach with you and search for a stone together.
 I also liked that.*

kell on 5 hommikul köögis ta keedab teed ta teeb seda iga kord kui me koju tuleme peolt ta sööb apelsini mu suitsu pealt lendab üks tuhaebe põsele ükskord ma palusin et ta teeks mulle ka teed ja ta lükkas mind nii kõvasti akna vastu et ma kartsin et see läheb puruks tõstis mu särki üles ja hoidis kahelt poolt keha mis iga kell iga hetk võiks alla tänavale maja ette sodiks kukkuda

You have something on your face.

Praia dos Ingleses, Porto, mai

ok ok ja oligi siuke asi et kolme peal jookseme vette mis on sama külm kui detsembris ja ma jään kauaks sinna vedelema lained kannavad mind ja viskavad vahepeal vee alla tema seisab terve aeg kaldal ja vaatab ta on juba ammu veest välja tulnud aga ma lesin lesin ujun mööda randa edasi tagasi panen silmad kinni ja kõrvad vee alla olen üleni selle soolase sees täna on suured lained ja kõik on vetikaid ja puidi täis ma olen ka see puidi mida loobitakse igat pidi kõigest on võimalik läbi minna ruumidest ja inimestest need ei ole meie omad ainult ruumide omad saame ise olla ja salaja kuuluda üheks hetkeks ühele inimesele kui me lõpuks Dalia toast alla läheme on kuu nii valgeks läinud ja meil on kõik aknad lahti sest öö on jälle palav päeval on 30 kraadi ja asfaldilt kuumab kõik vastu uuesti linna tagasi me ei ole üksi ja me ei pea olema üksi räägime muusikast ja laste saamisest ja moraalsest dilemmast karjääridest ja valikutest kogu aeg peab tegema valikuid ja kutsume üksteist külla teades et seda kunagi ei juhtu teades et suvi tuleb vahele elu tuleb vahele räägime jookidest keelest ja suhetest kuidas fakk kuidas meil kõik alati nii (NIIIIII) läheb ja kui me ei saa õhtuti proovi teha siis läheme kuumavale linnale vastu jookseme kesklinnast eemale kus künka peal on kontserdid ja palju palju tudengeid kes on kõik nii armsad ja purjus me joome end purju ja ei lähe ära kuigi mõtlesime et ega sellest asja ei saa

OKNA, Porto, mai

järka päev istume Oknas kolmekesi ei räägi peaaegu mitte midagi maja ees kui suitsu teen toetan pea klaasist uksele ja mööda läheb homer simpsoni sokkidega mees

Pariisis tellin oma katkises prantsuse keeles croissant ja müüja küsib kas ma olen ukrainlane aga ei ole ja see on ainult suur suur joppamine meil on valida kas sõda või relvastumine oma sõprade kaitsevække saatmine kus nad õpivad aasta aega järjest kuidas võimalikult efektiivselt teisi inimesi tappa räägin peol muusika taob üle aga üks kuulab mida ma räägin

Are you safe?

I think so, my friend told me: „You are safe, you have never been so safe, there has never been as big of a NATO presence in Estonia as right now.“ A big Russian military convoy just left our border a month ago and I always thought I would flee as soon as I could if the war would start, but the night that the war started we were fucking speculating, like almost betting if Russia would attack or not, it was all so hypothetical. The next morning, what the fuck, there was a guy with me, he was in bed shaking and reading the news the whole night, he could not sleep. I put my head on his back close to him, I was smelling his skin breathing onto his skin, I had to leave very soon, too soon, again I had to leave Estonia and I thought, fuck, I don't want to be safe in the south of Germany when my family is being bombed, very soon, too soon we ran out of words to describe how we feel.

Are you safe?

kui ma kordan neid sõnu kordan neid endale räägin peol inimestele ja mida rohkem ma kordan seda abstraktsemaks tähenduse-tuseks need laused muutuvad ma lõpuks ei saa ise ka enam aru mida see tähendab mis kuradi *NATO presence* mis kuradi *Russian military convoy* olen kodust nii kaugel ja mida need sõnad aitavad mitte sittagi olen kodust kaugel ja mida need sõnad ütlevad neile kellega koos olen kodust nii kaugel kui võimalik Euroopast lahkumata ajan lollusi suust välja kõnnin mööda kuuma tänavat laupäeval pühapäeval esmaspäeval teisipäeval kolmapäeval neljapäeval reedel ja uuesti laupäeval uuesti pühapäeval

Trindade, Porto, mai

mul ei ole igav kas nii ei tehta w a vb just tehakse ma just tegin hommikul on nii hall pühapäev & seisan köögis keedan muna ainus millest on päriselt kahju on see et mul ei tule ialgi enam see luuletus meelde mille eile purjus peaga kirjutasin mäletan aint et viimane rida oli *when i'm drunk i don't dream of lisbon*

Esmaspäeva õhtul pestakse suurest paagist kõik nädalavahetusel täis kustud nurgad üle, kastetakse murulappe ja potte, milles kasvavad värvilised lilled ja puud, mis kannavad mingeid minu jaoks nimetuid vilju. Kõnnin mäest alla koos veega, mis jõesängi voolab. Aga täna koristasime. Pesin valgete

kahhelflaatidega kaetud köögipõrandat. Nii haprad on need inimesed, nagu väiksed kõrred. Tahan üksi minna mäest alla, vaadata, kuidas voolikud tuikavad, kui vanad mehed neid üle raekoja platsi tõmbavad. Tahan kujutleda, mis tunne oleks sinuga purskkaevust juua.

Taskinha, Porto, mai

Istume õllega seina äärde ja ei jõua mitte kuskile selle jutuga. Mõtlen uuesti, et kui ma end avan, mis siis, kui ma end avan, äkki kõik muutub ja räägingi. Jagame jälle õhtul tobi ja kui ma voodisse lähen, siis ma kuulen või arvan, et kuulen, et ta ootab mind teises toas. Kirjutan need sõnad üles ja võtan end alasti, lähen duši alla ja tunnen end jälle mingit moodi olemas. Meil on siin kaks meest, kellel mõlemal tüdruk kodus. Nad kohtusid mingil pinnakal Bremenis ühe selle tüdruku juures ja teine käis siin majas vahepeal ka mingi tüdrukuga magamas. Öö oli ja nad said seal pinnakal tobinurgas tuttavaks, hommikuks olid nad armunud ja rentisid auto kaheks nädalaks, et Portugali tulla ja nad tõesti armastavad üksteist niiväga. Ükspäev panin pesu kuivama akna taha ja nad seisid all tänaval. Küsisid, kas tohivad üles tulla, sest neil pole kuskil ööbida.

Trindade, Porto, juuni

seisan akna peal ja ootan kas ta tuleb
 seisan akna peal ja ootan kas ta tuleb
 seisan akna peal ja ootan kas ta tuleb
 kui ma seal seisan siis päike paistab mu näo peale mu rinna
 peale mu käsivartele ja kui vaatan tuppa sisse siis mu selja peale ma
 seisan seal ja ootan kas ta tuleb

Do you want to pass by my life?

I want to stay in it.

ootan akna peal ja mõtlen kas ta tuleb

mõtlen kas ta otsib mu tänavat

Do you want to hear a secret?

Tell me.

I forgot your name.

Do you want to hear a secret?

Yes.

I forgot your name as well.

ootan akna peal ja mõtlen kas ta tuleb

mõtlen kas ta otsib mu tänavat

Ärkan, sest väikseid kuubikukujulisi tänavakive puuritakse maa
seest välja, jälle viis noort meest ühe masinaga. Panen kõik aknad
kinni aga see heli tungib igalt poolt läbi seisan akna peal on
pühapäev ja ootan kas ta tuleb
seisan akna peal väljas on palav

Campo 24 de Agosto, Porto, juuni

meie majast järgmiselt võeti katus maha ja sealt tolmas terve meie
hoov õhukest kollast tolmu täis sest see maja oli ka kollane issand
jumal terve hoov oli seda täis pirnipuu lehed ja meie keedumuna-
taldrik ja kui õhtul oli jälle kellegi viimane päev siin siis me lebasime
ööni ja aelesime selle tolmu sees ja vist esimest korda ei vältinud
teemasid tegime jõudsalt tobi järjest kollast portugeesi mis maitseb
ka nagu tolm ja öösel ootasime seda faking bussi tema kotid olid
terve aja ukse kõrval pakitud ja kell oli vaikselt üks siis vaikselt kaks
ja siis vaikselt kolm paari päeva pärast on üle mitme mitme nädala
esimene vihm ja pirnid värisevad ja seda kollast tolmu voolab igale
poole just nüüd tuleb nii palju inimesi siia linna suurte kottidega
rebivad mäest üles ja alla

Sirly-Ann Meriküll

*

suveöö öhk kusagil magavad trammid
raudteerööpad kui mustad metalsed ussid

öö saatis öhtu hakul lääne poolt
oma kulleri kes nüüd kohale jõudnud
irevil hammastega vaatab
betoonist maja
kuidas öölambid üritavad valgust alla neelata
aga see ei õnnestu, kunagi ei õnnestu

kusagil paugatab üks kraaksub must lind
väljas tohivad olla ainult
nood kes näevad läbi pimeduse halli

aga vihmaveerennist tärkab roheline võrsuv elu

vihmase päeva triloogia

I

metalne plekk-kruus
 puidust laual.
 sinu käed kruusi ümber
 meenutavad mulle enda omi:
 need peaaegu
 et ongi
 minu külge kasvanud.
 jahe hingeõhk põsel
 kui kastemärg rohi
 jalataldade all.

ma kukun sellesse hetke.

II

ma pole kunagi lootnud,
 et iidsete mändide kaja
 kestaks igaviku.
 ometi nende okkad
 on igihaljad ja teravad.
 ometi nende koore all
 pesitseb tarkus.
 metsik fjordihobune jõekaldal
 ei aima jahimehe samme;
 jahimees ei aima tagajärke
 enese selja taga.

samblakihi alt selles metsas
 leidsin sinu näo —
 tahtsid mulle midagi öelda,
 aga lämbusid
 rabamaastiku rüppe.

ja ma kukusin
 sellesse hetke.

III

kui tõstad käe
ja lased tuultel
sõrmede vahelt liuelda,
saad nägijaks.
metsvaarika lehtede vahelt
leiad saladusi.
härjapõlvlane juhatab teed
läbi samblakasvude.

kunagi küsisid minult:
mis on maailma mõte?
ma vastan: kuulata.
kui õpid lugema puuüraskite
kootud vöökirja,
siis leiad tee.

ja kukud sellesse hetke.

Julia Kerninon

katkend romaanist
Eneseunustus

prantsuse keelest Johanna Kiik

LONDON

Kahekümne viie aastaselt kirjutasin õhukese esseistliku raamatu Hans Christian Andersenist. Olin siis noor ja arvasin, et olen veenvalt näidanud tihedat seost taani kirjaniku elu ja töö vahel, kuid see oli enesepeettus. Aastaid hiljem, kui ma seda teksti päriselt lugesin, tähendab, lugesin nagu kellegi teise kirjutatud teost – mis sellest lõppude lõpuks oligi saanud –, hämmastas mind sealt leitu. Asjakohaste arutluskäikude asemel, mida uskusin end mäletavat, avastasin ma lehekülgede viisi peaaegu poeetilist erakluse kaitsekõnet ja kuulsin noore naise summutatud häält, mis oli kuulunud mulle, raamatute taha peitunud introverdist tüdrukule, kes oli ühtaegu pelglik ja uhke ning proovis raevukalt maailmas korda luua. Käsitledes järgemööda vaesust, mis iseloomustas Anderseni noorusaega, tema seletamatult halba mainet kodumaal, tema muinasjuttude selget keelekasutust, tema käärilõikeannet, rääkisin ma eneselegi märkamatu loo vastupanust ja kõigi kiuste elatud elust, mis peegeldub ka tema loomingus. Kuid selles tekstis oli veel midagi, mille olin täiesti unustanud: olin pühendanud suure osa (tegelikult ebaproportsionaalselt suure – tervelt nelikümmend lehekülge sajast) lahkkelile Dickensi ja Anderseni vahel. Kirjanikud kohtusid 1847. aasta juunis, kui Andersen viibis Londonis, et takistada oma teoste piraatväljaannete avaldamist Inglismaal. Ta oli just hakanud väljaspool Taanit tuntust koguma, ja kui ta ühes Londoni salongis Dickensiga tutvus, armus ta nähtavasti silmapilkselt – see oli küll platooniline armastus, kuid sugugi mitte vähem hävitava jõuga. Tema kirjad on tulvil selle armastuse

lapsikuid avaldusi; Charles Dickensil seevastu oli hoopis teistsugune iseloom, ja kui inglise romaanikirjanik Anderseni oma vastuskirjas kombekohaselt külla kutsus, ei kujutanud ta küllap ettegi, et tema kutset võetakse sõna-sõnalt. Kuid ometi saabus 1857. aasta märtsis ülevas meeleolus Andersen Dickensite majja Kenti krahvkonnas. Ta jäi sinna viieks nädalaks – piisavalt kauaks, et kogu pere, kaasa arvatud lapsed, teda vihkama hakkaks. Pärast lahkumist ei kuulnud Andersen oma sõbrast enam midagi. See lugu oli minu esimese raamatu tegelik tuum: purunenud sõprus, vastamata armastus. Kirjutasin selle raamatu 1963. aastal Amsterdamis, majas, kus olin sinuga elanud seitse aastat ja kus elasime veel üle kümne aasta, enne kui esimest korda lahku läksime, seejärel uuesti kokku saime ja asusime koos elama ühte teise majja, kuhu jäime neljateistkümneks aastaks, kuni kohutava lahkuminekuni. Kui ma kodust tulema hakkasin, polnud mul aimugi, et kohtan sind siin Primrose Hilli kõnniteel, kus sa tuled nagu võluvael mulle vastu, käes pruun kortsus paberkott, milles, nagu sa mulle hetk hiljem teatad, on kaks väikest kaneelirulli. Tahaksid ilmselt küsida, kuidas mul läheb, ja rääkida mulle oma elust, kuid juba kakskümmend kolm aastat, kõigil su äraoleku päevadel, olen ma sinu peale mõelnud, nii et sedapuhku sa rääkida ei saa, Frank. Hoopis mina räägin, ja mina üksi. Ma jutustan sulle kõigest, siin ja praegu, tänaval seistes, ma jutustan sulle kogu meie loo algusest peale, sest ma pean seda ka ise kuulma. Ma ei väsi sind vaatamast, kaotatud ja taasleitud Frank. Las ma alustan.

Kuigi olin üllatunud, et kõigist võimalikest kohtadest leidsin su just Londonist, tundsin su kohe ära, kui sa mulle Adelaide Roadil vastu tulid. Ja ometi, kui olin sulle viibanud ja sind emmanud ning hakkasin sind põhjalikumalt uurima, imestasin endamisi, kuidas võisin ma küll nii vaistlikult teada, et selle krimpsus vanamehenäo all oled sina. Kuni sa minuga rääkisid, naeratades oma lummatavat naeratust, ei suutnud ma end tagasi hoida ja arvutasin välja, et sügisel saad sa kaheksakümneaastaseks. Seda oli raske uskuda. Kuid juba mõne hetke pärast olid mu silmad sinu uue välimusega niivõrd harjunud, et sain sellest üle nagu hobune takistusest, ja mul õnnestus sind näha, sind, kes sa olid kortsude ja hallide juuste taga täiesti endine, tegelikult peaaegu valusalt tuttav. Frank Appledore. Kakskümmend kolm aastat pole ma kaotanud lootust sind enne surma veelkord näha – kuidas võinuks ma küll teada, et meid lahutab üksteisest vaid paar tänavat. Sa seisad mu ees aprillikuu jaheduses, seljas suur villane mantel, millega näed välja nagu kolonel; su nägu on päevitunud, ja ma näen, et su kõrvalestal

on ikka veel arm august, mille sinna kunagi torkasid. Sa räägid, Frank, ja ma näen su hambaid ning mulle tundub, et oled lasknud ära parandada oma parema silmahamba, mis oli õnnetuses viga saanud; mis aastal see juhtuski, aastal, kui mind polnud seal; mäletan, et tavatsesid mulle öelda: *Sinuga koos olles ei juhtu minuga õnnetusi*, Helen, *sinuga on mul turvaline*, kordasid sa mulle sageli, justkui kahetsedes. Minu parim omadus, ettevaatlikkus, polnud sinu silmis midagi väärt. Ometi oli su isa just seetõttu valmis sind minu hoolde usaldama, hoolimata sellest, et olid must paar kuud vanem. Tuleta meelde. Kui me Amsterdami elama läksime, olin mina see, mina üksi, kes vanemaid meie plaanis veenis, sest et minu sõnal oli kaalu. Ma ei ole sind alati ohu eest kaitsnud, aga olen andnud endast parima. Ma vannun. Siin sa oled, sa pole muutunud, kaheksakümneaastaselt meenutad sa ikka noormeest, keda tundsin – kuid samas oled sa nagu sünnilinn, kuhu naastes märkame kahetsusega, et üks meie lemmikhooneid on meie äraolekul maha lammutatud ja selle asemele on ehitatud Starbucks. Sa oled praeguseks vana mees, Frank. Minuga koos olles sinuga õnnetusi ei juhtunud. Ma olin alati ettevaatlik ja sina alati põlglik. Tõtt-öelda oleksid sa praeguseks surnud, kui ma poleks üle poole su elust sinu kõrval olnud. Ükski mees, Frank, ei ole kangelane naise silmis, kes on ta parim sõber.

Kõik kinnitasid mulle, et vananedes kaotan ma mälu, kuid seda ei juhtunud, just nagu mulle seitsmeteistaastaselt kinnitati, et küll ma ühel päeval taipan, et raamatukaante vahelt päriselu ei leia, kuid seegi oli vale. Veel pole ma kaotanud lootust enne surma täiskasvanute valesid mõista. Nagu varem, nii ka praegu olen ma keskmisest pisut tähelepanelikum. Noorpõlves pidin kogu aeg valvel olema – lapsena, et mu vennad mind ei tapaks, teismelisena nende vägistamiskatsetest pääsemiseks – see muutis mind iseäranis tähelepanelikuks kõige suhtes, mis minu ümber toimub. Kuna mu isa oli diplomaat nagu sinugi oma, õppisin ma juba varakult märkama peidetud vihjeid vanemate vestlustes, ja hiljem, kui ma ise täiskasvanuks sain – vähemalt teiste silmis –, ei suutnud ma harjumuspärast valvsust kaotada. Saatkondade lapsena kasvasin üles maailmas, kus kõige olulisem oli tunda ja järgida norme, mõista, mida vestluskaaslane soovib, enne kui ta seda isegi teab. Kui sind peaks huvitama, siis olen Londonis elanud kaheksa aastat. Näed siis – olen lõpuks naasnud oma isa kodumaale ja saanud selleks, kelleks sissimas arvasin end mitte kunagi saavat – inglaseks. Seitsmekümne kahe aastaselt kolida on küll üsna veider kogemus, kuid vähemalt ei pea ma üksi olles teiste pärast muret tundma. Minu pärast ei muret-

se keegi peale käputäie inimeste, kes on ka ise juba nii vanad, et ei saa väita, et nad mind kaitsta suudaksid, nii et lõpuks piisas sellest, et helistasin kolimisfirmasse, ja mu mööbel veeti küsimusi esitamata uude kohta. Üürisin kolmetoalise korteri British Library lähedal ja olen sellest ajast peale veetnud oma päevi lugedes, nagu mul elu jooksul harjumuseks on saanud. Vahel olen ikka veel üllatunud, et olen siin, vaatan aknast välja ja mõtlen: *London? Aga miks London?* Ja sedamaid meenub mulle, miks. Pärast seda, mis meiega Normandias juhtus, naasin esialgu üksi Amsterdami. Vapustusest – muud põhjust ei suuda ma praegu leida. Läksin lihtsalt tagasi sinna, kus mul oli oma maja – maja, kus olin nii kaua koos sinuga elanud, et tegelikult oli see halvim koht, kuhu varjuda. Ja ometi hoidsin selatamatul põhjusel sellest kohast kinni ja jäin sinna aastateks elama. Aga kui lõpuks otsustas linn maja fassaadile sinu autahvli panna, pakkisin kotid, nutt kurgus, nii kiiresti kui võimalik, ja hoolimata kõigest – milleks seda enam varjata – oli mingi osake minust kohutavalt uhke, et asjad nii olid läinud. Oled sa seal käinud, oled sa seda tahvlit näinud? Paksust roosakast vasest ruut: *In dit gebouw begon de schilder Frank Appledore zijn carrière* – mind ärritab nii seal öeldu kui ka ütleмата jäetu.

Kas on iial olnud kaht erinevamat inimest kui meie sinuga? Sina ei austanud midagi, mina aga austasin kõike. Sul oli annet elu nautida, just nagu minul tööd rügada. Sina olid päikseline, muretu, võimetu tegema midagi, mis sind ei huvitanud; mina aga olin ülemäära uhke oma võime üle alistuda, silmi imepisikeste täheridade lugemisega viimse piirini kurnata ning ikka ja alati teiste ootusi ette aimata. Olin tähelepanelik, nagu loom on tähelepanelik, tajusin helisid ja lõhnu, mida teised ei märganud; minu ülitundlikkus tegi mind ühtaegu väga hoolivaks ja äärmiselt türanlikuks: olin kõigega kursis ning seega tahtsin, et kõik oleks minu kontrolli all. Hiljem küsis abikaasa mult pool-naljaga, ajal, kui ma teda veel naerma ajasin: *Miks sa küll kirjatööd teed, kui sul on kapteni hing?* Vastus on lihtne, on seda alati olnud: *Sinust lihtsalt ei saanud kaptenit, kui olid sündinud 30ndate lõpus suursaadiku tütreana.* Mu mees oleks pidanud seda teadma, aga usun, et nagu enamik selle aja mehi, ei teadnud ta tegelikult kuigi palju end ümbritsevate naiste elust, ka mitte oma abikaasa omast. Sinagi, Frank, oled selle ajastu mees. Usun, et oled hea inimene – sügaval sisimas ilmselt palju parem kui mina –, aga sa näed vaid seda, mis sind huvitab. Muust ei tee sa välja. Ilmselt just seetõttu olen mina spetsialist oma kitsal erialal, sina aga kunstnik. Nii nagu sinu maalitud pildid, mis kujunesid kiht kihi haaval, kuni ilmusid korraga üleni nähtavale, võttis meiega juhtunu aastaid kuju.

Kuid ma arvan, et meie loomuses oli algusest peale midagi, mis viis meid allakäiguni ja põhjustas süütu inimese surma.

Minu sünniaastal tegi Briti peaminister Neville Chamberlain teise maailmasõja kartuses diplomaatilise visiidi Münchenisse, et kohtuda kantsler Hitleriga, mis lõppes sellega, et ta kiitis heaks Saksamaa plaani Tšehhoslovakkia okupeerida. Mu isa oli sellel reisil kaasas. Chamberlain oli siis kuuekümnne üheksa aastane ja tal oli vaid kaks aastat elada jäänud. Mu isa oli peagi neljakümneks saamas, diplomaadiametiks ideaalses eas. Ta oli välisministeeriumis tööle asunud esimese maailmasõja lõpus. Mida ta sõja ajal täpsemalt tegi, võib minu arvates kokku võtta ühe sõnaga: valetas. Ma ei tea, mis osa tal oli Bad Godesbergis neil paaril päeval 1938. aasta septembris. (Sel ajal ei küsitud oma isalt niisuguseid küsimusi. Ulatati talle vaid kord päevas, teeajal, suhkrutangid, ja see oli põhimõtteliselt ka kõik.) Ometi tean, et tõenäoliselt just küsitava lojaalsuse tõttu peeti vajalikuks saata mu isa kogu sõjaks Šveitsi turvalisusse, kus temast sai saatkonna minister Bernis Thunstrassel; seejärel, sõjajärgsete aastate segaduses, ajal, kui kogu Euroopa ikka veel kaikus riikide kokkupõrkest, nimetati ta ametisse Triestes, siis Ateenas, ja lõpuks, 1950. aastal, pandi ta Briti saatkonna etteotsa Roomas. Enne seda, kolmekümne kolme aastaselt, oli ta Amsterdamis tööreisil, kus ta mais 1931 kohtus minu emaga tolle vanema venna juures õhtusöögil, abiellus temaga kaks kuud hiljem ja eostas järgmise seitsme aasta jooksul Fredi, Maarteni ja minu. Mina olin viimane. Mu isa oli halb isa, kuid hea kõnemees: karm, kuid sõnaosav – igal aastal tõi tema jüripäevakõne pisarad silmi inglise emigrantidele, kes olid kogunenud villa Wolkonsky aeda Roomas. Kas mäletad? Olen küll selle mehe ainus tütar, kuid mina pole kunagi osanud *rääkida*. Olen elu jooksul kirjutanud kümneid tuhandeid sõnu, aga nende väljaütlemine on alati tundunud võimatult raske. Kui ma vaid oleksin sinuga õigel ajal rääkinud, Frank. Kui ma oleksin sulle kordki öelnud midagigi selle asemel, et lihtsalt *teha*, alati *teha*, alati kõik ära *teha*, kui ma oleksin osanud kasutada sõnu, mida ma ometi kirjalikul kujul professionaalselt valdasin, kui ma oleksin osanud neid taltsutada nii, et nad mu häält kannaks, siis poleks midagi sellist juhtunud, eks ole? Just sellepärast ma nüüd räägingi, ja seepärast pead sa mind ära kuulama.

ROOMA

Meie lugu algab villa Wolkonskys, kus Nikolai Gogol kirjutas „Surnud hinged“ ja kus ajal, kui meie seal elasime, asus Briti Rooma saatkond. Minu isa oli suursaadik. Sinu isa oli tema nõunik. Fotol, mis

on mu mälus ere kui küünal, oleme me kõik peal. Minu isa John Gabriel, puutumata martiini käes, vahib kaamerasse vähimagi kavatsuseta naeratada. Tema kõrval minu ema oma läikivate juustega, nina valguse tõttu veidi krimpsus. Sinu isa Horatio, lõbus, käed laiali, toetub vastu dekoratiivset palmipuud, samas kui su ema Kate istub temast rohkem kui meetri kaugusel ja vaatab pildilt uneleval ilmel vastu. Sinu vend Adrian seisab tema selja taga, vaatab maha, teda ei huvita grupipilt. Minu kaks vanemat venda on tagapool, nad räägivad omavahel, nende käed, liigutuse pealt tabatud, on udused. Nad on erakordselt nägusad, aga kui ma seda pildiosa vaatan, hõõguks see justkui kurjusest. Mina olen veidi kaugemal, käed rinnal risti, põlved kramplikult koos, vaatan otse ette. Ja sina, sina oled otse minu kõrval, jälgendad minu asendit ja naeratad avalisui. Roomas on suvi. Seal me olemegi. Praegu oled sa kuulus kunstnik, kes on võib-olla suremas, kui vastab tööle, mida ma hiljuti lehest lugesin, aga kui ma sinuga tuttavaks sain, olid sa vaid kaheteistkümnepäevane nagu minagi. Sel ajal sa muidugi ei maalinud – õigupoolest ei maalinud sa üldse enne kahekümne kaheksandat eluaastat, mitte nagu jääb mulje legendist, mida su austajad aina ketravad – võib-olla olen mina viimane elus inimene, kes seda teab; kui ma seda äkitselt mõistan, tulevad mul külmavärinad peale, mõeldes, et maailm, mida tundsin, maailm, kuhu sündisin ja kus üles kasvasime – seda pole enam, see on haihtunud. Meie vanemad surid üksteise järel. Adrian on surnud. Ka mu vennad surid lõpuks: kõigepealt Fred, jahihõõnetuses viisteist aastat tagasi, siis Maarten aasta või paar hiljem kõhunäärmevähki. Et nad põrgus põleksid – ja aeglaselt. Polegi kedagi alles peale sinu ja minu, igaveste pesamunade, toonaste lugematute grupifotode ainsate ellujäänute. Rahvuspüha, uusaasta, kuninganna sünnipäev, esimese maailmasõja mälestuspäev – suurendan vaimusilmas väsimatult neid pilte üksteise järel, pikeerin nagu röövlind meie kahe uduse näo juurde teiste seas, püüdes meenutada seda ammust aega, kui olime kõige nooremad Briti Rooma saatkonnas, kus meie isad valitsesid käsikäes ja meie emad närbusid, kumbki omal moel, ja vihkasid teineteist sellise jõuga, et ainult üks korralik martiini suutis seda pinget maandada ja panna nad koos naerma ühesugust lämbuvat naeru, pea tahapoole kaldu, justkui lakitud krunni raskuse all – meie suursugused jõudeelu elavad emad, kelle sarnaseks, vandusin endale, ei saa ma kunagi.

Kõik sai alguse 1950. aasta sügisel. Sinu pere oli Rooma jõudnud nädal varem kui minu oma ning meie saabusid korraldati teie juures tutvumisõhtusöök. Meie isad olid muidugi juba korduvalt kohtunud,

ilma et meile oleks nende kohtumiste täpseid asjaolusid kunagi selgitatud, kuid kahe koos saatkonda juhtima valmistuva perekonna tutvumine oli vältimatu protokollijärgne rituaal – teadsin seda omast kogemusest. Kõigis linnades, kuhu meie isade ambitsioon meid viinud oli, tuli ka meil, lastel, oma kindlaks määratud osa täita. Juba kolimise ajal olin jõudnud sind villa koridorides märgata, möödusid sõnatult kui vari või vaatasid mind läbi akna nagu tegelane mõnest ödede Brontëde kõhedusttekitavast romaanist; kuid olin sind ignoreerinud nagu sina mindki, olin säästnud oma jõudu eelseisvaks katsumuseks: see kohustuslik ja lõputu esimene öhtusöök, mille peatset toimumist oli meile tootatud. Paar päeva pärast meie saabumist, kui kõik meie asjad olid lõpuks lahti pakitud, tulime ühel öhtul teie korteri massiivse ukse taha kella helistama: mu vanemad, kaks venda ja mina. Kui su ema meile ukse avas, märkasin tema selja taga teid: Adriani ja sind, mõlemal seljas triiksärk ja jalas viigipüksid, nõjatusite vastu kaminat ja teist öhkus tõredust. Meie emad – raske uskuda, et nad mõlemad ei aimanud juba esimesest pilgust, kuivõrd nad teineteist kogu kooselu jooksul põlgama hakkavad – vahetasid kombekohaseid ülepaisutatud komplimente, enne kui meid üksteise poole lükkasid, pobisedes käigult meie nimesid ja vanuseid. Adrian oli tol aastal juba üheksateistkümnepäevane ja vanematega Rooma kaasa tulnud ainult seetõttu, et tahtis jätkata oma ladina keele õpinguid; peagi lipsas ta minema. Mu vennad, kes olid olnud kaks masendavalt rumalat last ja kellest said peagi kaks masendavalt rumalat meest, olid seitsmeteistkümnepäevane ja kaheksateistkümnepäevaseks kaks loomalikult vägivaldset teismelist, uskumatult lollid, juba esimesest pilgust sain aru, et see oli ka sulle täiesti selge. Täiskasvanud olid jutuvada saatel edasi kõrvaltuppa liikunud, samal ajal kui mu vennad nuhkisid ringi nagu koerad, otsides tuhatoosi ja pudelit kanget alkoholi, nii et ootamatult leidsime end omaette olevat – sina ja mina. Siis ütlesidki sa mulle selle lause, viidates õlaga söögitoa tiibuste poole:

„Kas sina vihkad ka oma perekonda?“

Oh, Frank, mäletan seda, nagu oleksid need olnud esimesed mõistlikud sõnad, mida kogu elu jooksul kuulnud olin.

Primaadiks olemise iseärasused Ida-Euroopas: võim, šovinism ja armastuse valem

Elo Kaalep

Tõnis Tootsen

„Ahvide pasteet“

Kaarnakivi Selts, 2022

Inimühiskonna suurimaid saavutusi — usku, lootust ja armastust — sümboliseerivad kolm nime: Hanumān, Darwin ja Harambe. Vaevu on inimene ahvinahast välja roninud, kui hakkab endale uuesti saba kasvatama. Kõigepealt tärkab Induse jõe orus umbes 3300 aastat e.m.a tsivilisatsioon, mis jõuab 8. sajandil e.m.a välja eepose „Rāmājanani“. Just sellest mütoloogilisest teosest on pärit Hanumān, võimas ahvjumal, kes on jumal Rāma pühendunud kaaslane. Siin realiseerub usk — usk Hanumāni ja tema rinda-lõhki-rebivasse lojaalsusesse Rāma vastu.

Kõigest 3000 aastat hiljem ilmub eikuskilt välja Charles Darwin, tõeline vaimne ärataja, kes asub kukutama piibellikku kreatsioonismi. Ahvid! Ka meil on lootust saada ahvideks! Armastuseni jõuab aga inimkond 2016. aastal, kui Cincinnati loomaaias ronib üks kolmeaastane poiss äsja seitsmeteistkümnendat sünnipäeva tähistanud gorilla Harambe puuri. Ettevaatusabinõud näevad ette inimelu eelistamist ahvi omale. Loomaaiatöötaja tulistab Harambe pihta üheainsa lasu. Traagilisele sündmusele järgneb furoor üle kogu maailma. Internet on purunemas südantlõhestavatest kommentaaridest, kaastundlikest meemidest ja tulistest seisukohavõttudest. Ajakiri People kirjutab: „Harambe elab edasi interneti kollektiivses teadvuses, pälvides vaid vähestele võimaliku meemistaatuse.“¹ 2021. aastal avatakse New Yorgis Harambele pühendatud

Ahvjum
süda, k
Pilt: Wi

al Hanumān rebib lõhki rinna, et paljastada truim
us elavad Rāma ja Sītā.
kimedia Commons

monument, millega võib lugeda realiseerunuks inimkonna tõelise ja isetu, enesest suuremale ja pühamale suunatud armastuse.

Ahviteadus

Tõnis Tootseni „Ahvide pasteedi“ tegevus rullub lahti meie maailmale sarnases universumis. Eesti-taolises riigis elavad eestlaste moodi olendid. Ainus erinevus seisneb rahvastikus: inimeste asemel elatakse külg külje kõrval ahvidega, kes on inimestest impulsiivsemad, tagakiusatumad ja saamatumad. Kohati tõmbab romaan paralleele spetsiifiliste ühiskonnagruppidega, aga ahvi ja inimese suhet ei saa taandada allegooriaks ühelegi päriselulisele olukorrale.

Teose esmane funktsioon paistab olevat ühiskonnakriitika. Oma osa saavad praegune haridussüsteem, kapitalistlik töökultus ja loodusest eemaldumine. Saavad vähemused ja enamused, mehed ja naised. Saavad vandenõu-

teoreetikud, aga ka need, kes vandenõuteoreetikuid naeruvääristavad. Kõige rohkem kirjutab Tootsen aga inimesele, kes on oma sabata ahvikehas häbelik ja ebakindel. „Kui ahvi ülim eesmärk oli saada inimeseks, siis inimese ülim eesmärk oli saada üliinimeseks,“ märgib jutustaja (lk 102). Vaene loom, kes ta peab primaadiks jääma.

Kontseptsiooni „ahv“ on inimene mõtestanud mütoloogias, teaduses ning massimeedias ja sugugi mitte ainult Harambega seotud sündmuste kaudu. Ka Tõnis Tootsen ei astu „Ahvide pasteediga“ ahvi-maailma vagudesse uisapäisa. Iseäranis tähelepanelik on ta varasema ilukirjanduse suhtes. Viited ahvidest kirjutatud raamatutele algavad juba raamatu pealkirjast: Pierre Boulle'i „Ahvide planeet“ ilmus Eestis 1973. aastal ei kellegi muu kui Lennart Meri tõlkes.

Kirjanduslikke viiteid on veelgi. Näiteks kirjeldab ahvist peategelane Ergo oma varaseid kokkupuuteid kirjandusega niimoodi: „Eriti meeldis mulle lugu, kus üks inimene oli jõhkralt tapetud ja üks teine inimene otsis tükk aega mõrvarit, kuni lõpuks tuli välja, et mõrvar oli hoopis ahv. [—] See-eest jälestatime lugu, milles üks ahv, kelle peremees ära suri, tappis üksinda koju jäädes tollesama peremehe koera ja lasi lõpuks terve maja õhku.“ (lk 114) Tootsen pakub lugejale äratundmisrõõmu, sidudes samaaegselt kokku niidiotsi praeguse ja varasema ahvikirjandusliku traditsiooni vahel.

Bioloogiline ahv

Tootsen on oma allegooriate jaoks valinud väga õiged loomad, sest neid puudutavad teaduslikud uuringud ütlevad palju ka ühe teise primaadi – inimese – kohta. Ühes intervjuus väitis Tootsen, et peab ahve inimestest vähem ambitsioonikateks, vähem võimuahneteks,² mida võib aga Frans de Waali primatoloogiliste uuringute taustal eksiarmuseks pidada. De Waal uurib teoses „Chimpanzee Politics“ ahvide ühiskonnakorraldust, mis on hämmastavalt sarnane inimeste omale. BBC intervjuus seletab de Waal: „Šimpansikogukondade kõige paremad alfaised ei pruugi sugugi olla kõige suuremad ja tugevamad. Sul peavad olema toetajad, mis tähendab, et sa pead neid hoidma õnnelikena. Sa pead olema diplomaatiline. Kui on kolm isast, kellest üks on ülekaalukalt tugevam, siis on tõenäosus, et teised kaks moodustavad tema vastu liidu.“³

BBC artikkel kirjeldab ka šimpansite diplomaatiat, millel on ahviühiskonda struktureeriva jõuna oluline koht. Näiteks püüab kogukonna „liider„ paista igati „kena“. Oma hoolivust näidatakse üles näiteks ahvibeebide musitamisega (see on tehnika, mille on ka inimühiskonna poliitilised liidrid pärinud just oma geneetilistelt esivanematelt). Lisaks „kena olemisele“ on aga veelgi olulisem „valimis-kampaania“, mis toimub väga otseselt korruptiivse häälte ostmise kaudu. Enamasti kasutatakse häälte ostmiseks liha. Jaapani teadlase Toshisada Nishida juhtumiuuring kirjeldab kaksteist aastat võimul püsinud šimpansit, kes kogus esmalt kõigi isaste liha enda kätte ning jaotas selle siis uuesti laiali, jättes välja oma „poliitilised vastased“, riivaalid. Kõnealuse šimpansi äraostmissüsteemis ei ole keeruline näha praeguse maksusüsteemi algeid.⁴

**Kõige rohke
kirjutab Tootsen
inimesele,
kes on oma
sabata ahvi
kehas häbelik
ja ebakindel**

2 Vt kultuur.err.ee/1608846694/kirjanik-tonis-tootsen-oma-uest-teosest-ahvid-ei-ole-nii-võimuahned-kui-inimesed.

3 Vt www.bbc.com/news/uk-politics-41612352.

4 Samas.

De Waali teadustöö valguses pole *der Wille zur Macht*⁵ omane mitte ainult „tsiviliseeritud“ inimestele, vaid ka „rikkumata“ loodusele. „Ahvide pasteedis“ kohati aimdud esiisadest ahvide idealiseerimine „ülla metslase“ malli järgi ei näi olevat teaduslikult korrektne — ilmneb, et inimestele omane korrumpeerumisiha pärineb juba metsikust loodusest enesest.

Minu hinnangul pakub primatoloogia ainek rohkem kui ühe ahvikirjandusteose loomiseks. On kahetsusväärne, et mitmed põnevad ahve puudutavad teadmised on jäänud kinni teadlaste kopitavasse sülelusse, kui oleks õige need hoopis avaratele ja õitsvatele kirjan-duse ja kunsti aasadele laiali lasta. Selle ülla eesmärgi puudumise kompenseerib Tootsen aga rohkete kirjanduslike ja ajalooliste viidetega, hea karakterilooming ning inimhinge pimedatesse soppidesse valgust toova misjonitundega.

Geopoliitika Ida-Euroopas

„Ahvide pasteet“ märgiti muuseas hiljuti ära Euroopa Liidu kirjandusauhinna žürii poolt, mis paneb mõtlema, kui arusaadavad võiksid Tootseni Eesti ajalugu puudutavad allegooriad olla teisest kultuuriruumist lugejale — Eesti-kesksus on romaanis läbiv. Ouline on ka keelemõõde: ehkki nii „planeet“ kui ka „pasteet“ on rahvusvahelised sõnad, tuleb allegooria nii heakõlaliselt välja vaid eesti keeles. Raamatu mõistmiseks ei ole selle allegooria ega ka „Popi ja Huhuu“ viite tabamine kindlasti esmatarvilik, küll aga jääb õhku küsimus, kui hästi suudab Lääne-Euroopa lugeja mõista Ida-Euroopa elanikkonnas vohavaid poliitilisi allhoovusi, mis sõltuvad vähem reaalistest teadmistest ja rohkem sõnastamata tunnetusest.

Mida paremini suudab lugeja siduda „Ahvide pasteeti“ tänase olukorraga Ida-Euroopa ja Venemaa vahel, seda tähelepanelikumalt ta eesti kirjandusele kaasa elada oskab. Romaan algab eessõnaga, mille on Tootseni narratiivi kohaselt kirjutanud ahvist uurija Ilmar Inime. Just seal viidatakse olulistele lähiajaloo sündmustele: „Analüüsid näitavad, et tekst on valminud vaid aasta enne seda, kui punaahvid⁶ seltsimees Puutünni juhatusel kogu siniahviliku maailma vastu sõtta läksid. Saab see olla kokkusattumus?“ (lk 1–2) Kelleks peaks euroopa lugeja „seltsimees Puutünni“ ja kui ruttu haaraks ta punase-sinise vastandust? Kuidas seda kõike arusaadavalt tõlkida?

5 võimutahe (sks)

6 „Ahvide pasteedis“ kirjeldatud sini- ja punaahvid on üks osa laiemast allegoorilisest kosmoloogiast, mille Tootsen on loonud. Punaahvide all võib üsna üheselt mõista NSVL-i pärandiga seotud või üleüldiselt venemeelseid isikuid, siniahvid kalduvad kohati eestimeelsusse, aga edasiarendusena ka euroopalikkusse, Euroopa Liidu meelsusse.

Praeguses geopoliitilises olukorras tundub Ida-Euroopa hääli olevat varasemast tugevam. Stereotüübid, millega võib kokku puutuda Eestis ja mida kirjeldab Tootsen, ei ole kuigivõrd erinevad Läti, Leedu ega ka Ukraina omadest. Tähelepanu, mida Tootsen Ida-Euroopa mõtteloole pöörab, ilmneb tegelaste kombes esindada filosoofilis-ideoloogilisi profiile. Oma suhtumise otsene (dialoogiline) väljendamine on ainult üks osa maailmavaadete esitamisest, reaalse sisu annab neile seos tegelaskujude isikupäraga — ja vanuse, soo ja staatusega. Anton Tšehhov asetab „Kirsiaias“ marksistlik-utopistlikud ideed töötü ja edutu „igavese üliõpilase“ Trofimovi suhu, lisades seeläbi ideoloogiakriitikale sotsioloogilise mõõtme. Tootseni tegelased on samuti tšehhovlikult mitmemõõtmelised — ükski tegelane (iseäranis Undo ja Redo) ei ole sattunud romaani sündmustikku juhuslikult. Võiks öelda, et valitud tüüpisenditega konstrueerib Tootsen oma pisikeses laboris mini-Ida-Euroopa sotsioloogilise hetkeseisu. Ideed, mis „Ahvide pasteedi“ taksopargis pörkuvad, on esindatud ka Riigikogu infotundides, Läti ja Leedu ajalehtede leheveergudel ning Donbassi rindelgi.

Undo ja Redo

Juba romaani esimestel lehekülgedel saab lugeja tuttavaks Undo ja Redoga, kahe lõbusa onuga, kes töötavad koos Ergo vanaisaga taksopargis. Vanaisa kahe noorema kolleegi maailmapilt on „süntees kahest ideoloogiast, mis üritasid teineteist maamuna pealt pühkida“ (lk 12). Rohked vaidlused kääritatud mahla purgi taga annavad nende hammasrataste vahele jäänud „šovinistide“ eludele tähenduse. Just sellises poliitilise maailmakorra paikapanevus kajastub hästi Venemaa ja Lääne-Euroopa vahele pressitusest tingitud maailmanägemus:

„Ja nii võisid Undo ja Redo, kes olid äsja punaahvide võimu hõldusega meenutanud, mõne siniahvi kohta kähvata: „Ahh, see on ju vana punane.“ Niisamuti võisid nad pahandada, et sinised ongi uued punased, et pole neil mitte mingit vahet. Ja kui nad olid selle kinnituseks tublisti apelsinimahla rüübanud ja mõtlikult noogutanud, alustasid nad juttu sellest, kui erinevad sinised ja punased ikkagi on. Kui sellele tähelepanu juhtisin, seletasid nad õpetlikult, et punasel ja punasel on vahe: võid olla heas mõttes punane ja halvas mõttes punane. Seepeale kavaldasin, et kas ka lillaroosal ja lillaroosal on vahe — selle värvise guga tähistasid Undo ja Redo absoluutselt kõike, mida nad vihkasid. Et kas võid olla ka heas mõttes lillaroosa? Redo ei jäänud isegi mõttesse: muidugi võid! Sa oled heas mõttes lillaroosa, kui sa oled surnud lillaroosa.“ (lk 12)

Raske on öelda, kas ja kui palju võib päriselus Undo ja Redo vestlusi kuulda. „Suguvõsa kokkutulekute“ müüt kirjeldab šovinistlikke vanaonusid, kes muretsesid: „uus oht on Lääs, mitte Ida“; „inglise keel võtab eesti keele üle“; „vaata, et sina pedeks ei lähe“, eriti hästi kajastub Undo-Redo diskursus Delfi kommentaariumis. Tõelise kirjandusliku väärtuse lisab selle stereotüübi ülestähendamisele aga Tootseni empaatia, milles puudub igasugune hinnang, hukkamõist. Iseäranis hästi tuleb sellise üleoleku puudumine välja raamatu lõpus, kui ilmneb, et mõned Undo ja Redo rohketest vandenõuteooriatest valitsuse salategevuse kohta vastasidki tõele, et nad tajusid ja rääkisid millestki, mida teised ei tabanud. Tootsen näitab ühiskonna põhjakihti neutraalselt, paatoslikku kaitsepositsiooni langemata. Delfi kommentaariumi lugedes on inimesel harilikult kaks valikut: kas naerda kommenteerijad välja või mõista nad põrmustavalt hukka. Kolmas valik – lugeda, mõista, leppida – on Tõnis Tootseni tee.

Armastuse valem

Väga paeluv on Tootseni oskus käsitleda üllatuslikult teada-tuntud allegooriaid: „Armastus? Aga kas te ei tea siis armastuse valemif? Supp korda kepp jagatud maalapiga astmes papp. See *ongi* armastus – mida rohkem pappi, seda suurem, nagu näitab võrrand. Ja iga tegur on hädavajalik – võta ära üks ja kõik kukub kokku. Võta supp ja rahvas sureb nälga. Võta kepp ja rahvas sureb välja. Võta lapp ja *kus* sa oled? Võta papp ja *kes* sa oled?“ (lk 232)

Kui Lenin oleks olnud „Ahvide pasteedi“ tegelane, oleks tema loosung „Rahu, tööd, leiba!“ olnud sõnastatud valemi kujul:

$$\text{rahu} + \text{töö} + \text{leib} = \text{armastus}.$$

Mõistes, et see valem on oma aja ära elanud, loob Tootsen Lenini eeskujul uue valemi:

$$(\text{supp} \times \text{kepp} : \text{maalapp})^{\text{papp}} = \text{armastus}.$$

Seeläbi sõnastab ta keskmise Eesti elaniku armastuse valemi põhijooned. Inimene vajab armastuse tundmiseks toitu, elukohta, stabiilset seksuaalsuhet, raha ja/või usku. Pole teada, millele viitab Tootsen sõnaga „papp“ – keeruline on öelda, kumb on eluks vajalikum, kas raha või usk, iseäranis õigeusk, mille järgijaid on

viimase rahvaloenduse andmetel Eestis umbes 8%.⁷

Kui lähtuda siiski ebatõenäolisemast variandist ja uskuda, et Tootseni hinnangul vajab inimene rohkem usku kui raha, siis võiks valemi sõnastada ümber ka nii: „supp korda kepp jagatud *juhhuu!* astmes *uhhuu*“. Asendasin oma valemis „lapi“ ja „papi“ „*juhhuu!*“ ja „*uhhuuga*“, sest kerkivaid kinnisvarahindu vaadates hüüatab maaomanikust eestlane „*juhhuu!*“ ning kasvavaid uusvaimseid huvisid vaadeldes võib öelda: „*uhhuu*“. Komponendid jäävad aga sisuliselt samaks, sest toit, paljunemine, elupaik ning raha ja/või usk on tähenduslikumad kui Lenini rahu, töö ja leib.

Tõnis Tootsen sõnastab oma teoses armastuse valemis, õpetab empaatiliselt suhtuma teistimõtlejatesse ja annab põhjaliku ülevaate praegusest geopoliitilisest olukorrast Eestis. „Ahvide pasteet“ nõretab poeetilisest keelekasutusest ja mõtestatud ühiskonnakriitikast, seejuures saame pisut teada ahvide, aga veel rohkem inimese kohta.

„Kolhoosi missi“ tuleks lugeda nagu luulet

Anna Linda Varik

Lilli Luuk

„Kolhoosi miss“

Saadjärve kunstikeskus, 2023

Kui esimesest lugemisest on möödunud juba natuke aega, on ununema hakanud, mis vahetu mulje raamatust õieti kujundas. Ohtralt tunnustust leidnud „Kolhoosi missi“ on iseloomustanud pealkiri „Midagi nii head pole te eesti kirjanduses ammu lugenud!“¹ ning kindel koht kirjandusrahva 2022. aasta edetabelites². Olgu, erkpunane raamatukaas tahab veel kord avamist.

„Ta ütles, su elu on nagu filmis,“ alustab Luuk avanovelli (lk 7). Jah, see oligi see. See, mis tabas esimesel lugemisel ootamatult sügavalt. Võimalik, et mind lugejana ongi võimalik võluda niivõrd lihtsa võtte kordamisega, kirjeldades üht väljapääsmatuna näivat elu läbinisti filmilikuna. Kuid tunnen siiski, et see novell seab oma uudsuses (ma ei ole midagi sellist varem lugenud) ja traagilises sitkuses (nii me siin elame, mis meil üle jääb) raskesti ületatava lati kogu ülejäänud raamatule. Kas ma mõtleksin teisiti, kui raamat algaks mõne teise tekstiga? Väga võimalik. Ja see muudabki „Kolhoosi missi“ justkui luulekoguks, mida on targem manustada aeglaselt ja vähehaaval, et säilitada tekstide eraldiseisev mõju, aga ka selleks, et vältida küllastumust üliirikkalikust olustikukirjeldusest.

Esimesel lugemisel tegin vea, ahmides „Kolhoosi missi“ kiirelt ja ahnelt, mistõttu ei olnud esmamulje kuigi analüütiline ning paigutas tekstid isiklikku edetabelisse enam-vähem samas järjekorras, kui need olid ka raamatus. Ning tegelikult jõuangi seda mõtet jätkates vastuolulise mõttekäiguni (aga olgu siis noore kirjanduse ajakirja jaoks midagi uljamat ka välja öeldud): ehk on tekst kohati liigagi külluslik? Selgitan oma mõttekäiku: „Pruun jõupaber uute õpikute ümber

lõhnab... jõuliselt. Sel on soolakas-magus hõng nagu kuumal, roostes suitsuahjust võetud tahmase kamaraga singil.“ („Kolhoosi miss“, lk 25)
 Või ka: „Poisi silmad on harva veel läbipaistvad nagu varahommikune hall udu kolhoosi põldude kohal.“ („Kivi“, lk 149)

Need on filigraanselt kirja pandud võrdlused ja kirjeldatu joonistub selgelt silme ette. Aga kas iga võrdluse, iga kirjelduse erilisus tuleb esile, kui kogu tekst on neist tulvil? Jah, Lilli Luuk on pälvinud tunnustust ka suurepärase oskuse eest maalida täpne pilt Eesti väikeasulatest, kus ühismajandid on jõudmas oma elusügisesse, kuid ütleksin, et püüe kirjeldada iga stseeni nagu filmikaadrit võib lugejat kohati väsitada ning annab aimu, et neis tekstides ei olegi võib-olla sündmustik see, millele autor lugeja tähelepanu soovib. Ligi poole novellikogust moodustavad tekstid, mis kirjeldavad laulva revolutsiooni aegset Eestit, märksõnadeks impregneerkangast joped, Viru punkarid, missivõistlused ja tugevdatud sangadega Marlboro logoga kilekotid ning maailma keskmes olev kolhoos. Sedalaadi detailid täidavad teksti tihedalt. Kindlasti võib öelda, et *selline oligi elu just siis* ja seda kirjeldamata jätta pole võimalik, kuid viskan siiski õhku mõtte, et ehk ei ole *kõik* need detailid ilmingimata vältimatud, et õhkkonda edasi anda. Nii paistab mitme teksti väärtus olevat ennekõike nostalgia äratamine, mis aga tekitab äratundmist eelkõige neis, kelle noorus samuti 1980ndate lõppu ja 1990ndate algusesse jääb (pean ütleva, et nostalgilisuse poolest sarnasena meenus mulle ka üks hoopis teistsugune ja hoopistükis lõbus romaan, Tauno Vahteri „Hea venelane“). Võib-olla kaitseksin ma teksti isegi tulihingeliselt, kui see kirjeldaks mõnd teist ajajärku, mõnd hilisemat, milles on kulgenud minu enese teismeiga. Sestap loodan, et tähelepanek ei jää kõlama mitte lihtsalt kriitikana, sest Luugile ongi detailitäpne olustikukirjeldus hästi omane — kirjandus-
 maastikul on sel pärast paariaastast tähelendu juba oma kindel koht, publik ning õigustatud tunnustus.

Olles kirja saanud need read, mille väljaütlemist veidi pelgasin, tabab mind vabanemistunne, ja kordan juba kõlanud mõtet. „Kolhoosi missi“ lugemiseks on teisigi viise kui kiivalt sündmusi jälgida (ka luulet lugedes painab mind sageli selline FOMO: mis siis autor ikkagi öelda tahtis ja mis siis lõpus ikkagi juhtus?), sest seda raamatut võib võtta ka õhustikukirjandusena, kus novellid võivad eksisteerida üksteisest lahus. Näiteks novell „Windows 95“:

**Kas iga
võrdluse, iga
kirjelduse
erilisus tuleb
esile, kui kogu
tekst on neist
tulvil?**

„Selle kasuka olin ostnud eelmisel talvel siitsamast, ülevalt saalist. Kas keegi ütles, või oli lehes või plangul kaltsumüügi kuulutus, ei mäleta enam, kuidagi ma oskasin tulla. Rohkelt rahvast lookles kahes suunas improviseeritud lettide vahel. [—] Terve saal ja lavalagi oli täis laudu, laudadel ja laudade kõrval kottides ja kastides olid kasukad, ehtsaid ja kunstnahast, alt laienevaid pükse igat värvi, peenetriibuline velvet, oli psühheedeelsete mustritega froteehommikumantleid, nahast, kummist ja vinüülist jakke ja eredavärvilisi kahisevaid dresse. Platvormsaapaid. See lõhn! Välismaa pesupulbri, tolmu ja kerge kopituse odöör. Ja see kõik oli isegi minu jaoks odav!“ (lk 79)

Just see novellikogu keskel paiknev tekst (vist esimene, mille sündmuste keskmes ei ole enam kolhoosikülad) tuletab taas meelde, miks mõjub Luuk nii värskelt, ning kinnitab, et ega väga vahet ei olegi, millega novellitegelased hõivatud on, ainuüksi rännak 1990ndate Toomemäele on juba suur lugemiselamus. Ka novell „Veneetsia“ viib ekslevale jalutuskäigule lugeja, kes on igatsenud biennaali aegu Arsenalele ja Giardinisse tagasi minna. See kõik annab aimu, et võib-olla ei häirigi mind mitte hilisnõukaaegse väikeasula hallide värvide taaselustamine. Pigem tahan vaadata „Kolhoosi missi“ mitte raamatu kui tervikuna, vaid lasta igal tekstil elada oma elu ja saavutada soovitud mõju just eraldiseisvalt. Julgeksin koguni pakkuda, et „Kolhoosi missi“ ei tulekski ühe korraga kaanest kaaneni läbi lugeda.

Ent kõigi eelnevate tähelepanekute kõrval — olgu kirjeldusi liiga palju või täpselt parasjagu, olgu novelli keskmes miljöö või peategelane — ei ole kahtlustki, et Lilli Luuk kirjutab meisterlikult ning on leidnud täpselt oma hääle. Ehk võib „Kolhoosi missist“ võtta kaasa ühe ootamatu järelduse — Lilli Luuk innustab kirjutama, tõestades, et selleks, et väga hästi kirjutada, ei pea olema sündinud sulg pihus. Luugi jõudmine kodumaisele kirjandusmaastikule on sündmus ning jääb vaid loota, et selliseid varjatuid pärle on veel.

On korduvalt küsitud, kes on Lilli Luuk ja kus ta siiani oli. Küllap on salapära lahutamatu osa tema fenomenist. Kui vähemalt pooled novellid, mis moodustavad „Kolhoosi missi“, manavad silme ette „Twin Peaks“ esimese osa, selle erinevusega, et Laura Palmeri vanemad töötavad hoopis Valgjärve kolhoosis, siis ega autorgi vähem saladuslik olla saa.

Rongid ja liiprid ja...

Kreete Alasoo

Mario Pulver

„Lokomotiiv“

Postimees Kirjastus, 2022

Mario Pulver on eesti kirjandusmaastikul tegutsenud peamiselt tõlkija ja luuletajana. Viimastel aastatel on ta proovinud kirjutada ka pikemaid tekste — 2019. aastal ilmus novell „Bulgarini karjamaa“¹, millega autor pälvis Loomingu aasta debütandi auhinna, samuti on tema tekst esindatud novellikogus „Armastus pärast ja teisi lugusid“. Romaani üritas ta enda sõnul esimest korda kirjutada juba 13-aastaselt, kuid see ettevõtmine õnnestus alles pea kolmkümmend aastat hiljem.² Jääb mulje, et viivitus tasus end ära — „Lokomotiiv“ pälvis 2021. aastal Eesti Kirjanike Liidu romaanivõistlusel äramärgimise.

Pulveril on tugev keeleline vaist ja laialdane sõnavara, mis väljendub meisterlikult komponeeritud dialoogides. Ajal, mil enda tekste saab kirjastada sisuliselt igaüks, kellel selleks vähegi tahtmist ja rahalisi vahendeid, on ütle mata rõõmustav sattuda lugema teost, mille autor oskab ennast emakeeles nõnda selgelt ja poeetiliselt väljendada. Kindlasti tasub siinkohal tunnustada raamatu toimetajaid Jan Kausi ja Katrin Korni.

Kohati meenutab „Lokomotiiv“ romaani asemel hoopis novellikogu, kuhu on kirja pandud erinevate tegelaskujudega juhtunud lood. Siduvaks lüliks tegelaste vahel näib olevat lokomotiiv ehk vedur, mis ühendab omavahel Tartut ja Kiviõli. Lokomotiiv on nagu müstiline ajamasin, mis seob olevikku ja minevikku — romaani ainuke püsiv pidepunkt, mille ümber sündmustik oma elu elab. Aeg, mil tegevus aset leiab, jääb ähmaseks — lugeja peab selle ise ridade vahelt välja lugema. Kui romaani algul kujutatakse tänapäeva, siis hiljem liigub narratiiv ajas tagasi, kirjeldades elu Nõukogude Eestis enne 1941. aasta juuniküüditamist: „Arutatakse

¹ License no. 00257223 - e

1 Mario Pulver. „Bulgarini karjamaa“ — Looming, nr 5, 2019, lk 620—627.

2 „RIDADE VAHEL: Mario Pulver: olen Tartu Linnaraamatukogu püsiklient, kui mitte juba kuld-klient“ — Postimehe raamatuportaal, 16.06.2022.

Saksamaa hiljutist käiku Poolamaale ja sellele järgnenud inglaste ja prantslaste sõjakuulutust, spekulieritakse selle üle, kas Saksa suur sõber Nõukogude Liit aitab neid poola-prantsuse aadlikke ja briti suurtööstureid ohjata.“ (lk 112) Ajamääratlust raskendab tegelaste hüplemine mineviku ja oleviku vahel, mis viitab muuhulgas mälu kummalisele fenomenile — me kanname möödanikku alati kaasas ja saame sinna igal hetkel oma mälestustes tagasi pöörduda.

Romaan algab jutustaja minavormis heietusega, mis on suunatud nooruspõlve armastusele ja püüab otsekui minevikuga veidral kombel rahu teha. Siiski jääb mulje, et lepituse otsimisest on asi kaugel, pigem üritab mees adressaati veenda, et ta teda kunagi ei armastanudki, oli temaga koos ainult kaastundest: „Ma ei armastanud sind, aga ma tahtsin sind aidata.“ (lk 1) Jutustaja meenutab kahekümne aasta tagust aega, kui sattus jalgrattaõnnetusse ning elas läbi surmalähedase kogemuse, mis teda tugevalt mõjutas ja sai ühtlasi lahkumineku ajendiks. Sellest hetkest alates mõtleb ta surmale pidevalt ning tunnetab seda igal pool enda ümber: „Silmitsen argise linna kohal vaikivat kuud ja tajun nii enda kui kogu selle maailma tühisust — pärast seda esmakohatumist ilmutab surm end kõikjal ja alalõpmata.“ (lk 4)

Surm on teose keskne teema, millega tegelased ühel või teisel moel kokku puutuvad — kui alguses ilmub see aeg-ajalt jutustaja mõttekäikudesse, siis hiljem muutub lihtsalt paratamatuks tõsiasi: „Enamik vaatab mujale, ehkki laip on sealsamas. Algul ei tundud äragi, kes see oli. Siis ohkas keegi, et näe, kurat, Volodja ei jõudnud pensileminekut ära oodata.“ (lk 28) Pulveri tekst on voolav ja käänuline, sisaldades poeetilisi, filosoofilisi mõtisklusi: „Ma ei näe elu, kosmost, kõiksust mingite kõrgemal tasandil seadistatud seostena. Ometi tunnetan ma elu teataval määral passiivse kulgemisena — ma kulgen ette seatud rööbastel ja mul pole aimugi, kuhu need järgmisena käänavad.“ (lk 3) Kui alguses on lootus, et jutustaja üritab kujundliku mõttevooga sügavama tähenduse või koguni lepituseni jõuda, siis lõpuks jääb terve esimene peatükk natukene segaseks ja ebaküpseks soigumiseks, mis kruvib lugeja küll üles, kuid mitte kuskile ei jõua. Tekst valgub laiali, jäädes kinni ebaolulistesse nüanssidesse, mida on küll kahtlemata huvitav lugeda, kuid mis tekitavad ikkagi küsimuse — miks?

Teises peatükis „Pöörmed“ liigub sündmustik sujuvalt mööda raudteerööpaid Tartust Kiviõlisse ning minavorm asendub kõiketeadva jutustajaga. Selline võte toob sisse toreda üllatusmomenti — lugeja satub segadusse, ta ei tea, mida oodata, ja see muudab teksti kaasahaaravaks. Mäng lugeja ootuste ja eeldustega sobib hästi saksa kirjandusteadlase Wolfgang Iseri mõtetega

kirjutamisest: „Kui lugu tervenisti lugejale kätte anda, nii et talle endale midagi teha ei jää, siis tema kujutlusvõime ei tule kunagi mänguplatsile, ja tagajärjeks on tühimus, mis paratamatult tekib, kui kõik on puust ette tehtud. Sellepärast tuleb kirjandustekst luua sellisel viisil, et ta rakendaks tegevusse lugeja kujutlusvõime, tehes talle ülesandeks kõik ise välja töötada, sest lugemine on nauding ainult siis, kui ta on aktiivne ja loov.“³ Pulver on sellega hästi hakkama saanud — siin kulgeb narratiiv mängleva kergusega ja etteaimamatult. Samuti esineb romaanis jutustaja märkusi, mis tõmbavad viivuks lugemisvoost välja: „Jah, tegelikult ei pruukinud sellises vagunis olla ühtki sõdurit, aga nagu ma ütlesin, sean rööpaid siin mina.“ (lk 71) Seeläbi antakse lugejale näiline võimalus võtta osa tekstiloomest protsessist, pannes ta muuseas moraalselt keerulisse olukorda — keda romaanitegelastest oleks õiglasem tappa?

„Pöörmed“ mõjub mõneti eraldiseisva teosena, millel on hoogne tegevustik ja rohkelt tegelasi. See ei muuda teksti sugugi pinna-pealseks, vaid pinget hoitakse üleval, tänu millele lugejal kordagi igav ei hakka. Ehkki tegelasi on palju, oskab kirjanik neid esitada sujuvalt ja loomulikult, sidudes nad justkui nähtamatu lõnga abil. Pulver näib rõhuvat inimeste omavahelisele vastastikmõjule, mis väikelinnas eriti silma paistab. Kohati tekib tundmus, nagu mängiks lugeja Simsi arvutimängu: erinevate tegelaste vaatepunktide vahel hüplemine muudab lugemiskogemuse tõeliselt mitmepalgeliseks. Romaani pealkiri „Lokomotiiv“ (ld *locomotivus*) vihjab samuti liikumisele: „Alles hiljem, kui poiss on palju suurem, saab ta teada, et see tähendab paigalt liigutamist.“ (lk 27) Jääb mulje, et ainuke kindel asi siin elus on vankumatu rühkimine surma poole.

Pärast lühikest viibimist Ida-Virumaal naaseb tegevus Tartusse ning rambivalgusesse pääsevad tegelaskujud, kes elutsevad II maailmasõja eelsel perioodil. Tempo aeglustub justkui rong, mis hakkab jaama jõudma. See võib mõjuda natukene muserdavalt — täpselt nagu pärast maanteel kihutamist tundub linnasisene piirkiirus esialgu kohutava venimisena. Teemad, mida teoses käsitletakse, on eesti kirjandusele loomuosaselt sünged, rasked või tundlikud: abort, enesetapp, mõrv ja küüditamine. Samas ei ole tegemist otseselt ühiskonnakriitilise teosega, pigem on võetud erapooletu vaatlaja positsioon. Tegelaste siseelu kujutab Pulver elavamalt kui ümbritsevat olustikku. Ajastut on esitatud usutavalt, kasutamata sealjuures arhailist sõnavara.

**Kohati teki
tundmus,
nagu mängis
lugeja Simsi
arvutimäng**

Ehkki „Lokomotiiv“ tegelased on veenvad ja isikupärased ning kannavad endaga kaasas inimhinge soppidesse maetud saladusi, jääb tegelaskonna ja lugude valik siiski segaseks, sest need ei moodusta mingisugust tervikut. Tundub, et autoril polnud romaani kirjutamiseks küllaldaselt ainet, lugu saab otsa, mistõttu tuleb võtta ette uued tegelased, uus süžee. Iga uus lugu on iseenesest tugev, kuid eri süžeeelinide vahel puudub harmoonia ning seetõttu ei anna teos romaani mõõtu välja. Lõpuks hoiab kogu kompotti koos seesama rongimotiiv, mida on vägagi oskuslikult teksti põimitud — lokomotiiv.

Romaani lõpp(jaam) viib meid otsapidi tagasi algusesse sellesama purunenud armastusloo juurde, kust lugeja vägisi ära kisti ning mis võib-olla annab vastuse ka sellele, mis ennist segaseks jäi. Lõpuks saabub mingisugune taipamine, arusaam. Äkki sümboliseerib see raudtee hoopis kahe inimese lahkuminekut, justkui hargnevad rööpad, mis viivad nad üksteisest eemale?

„Lokomotiiv“ käsitleb ühiskondlikult valusaid teemasid, olemata seejuures liialt pessimistlik. Romaan on kaasakiskuv ning kergesti seeditav, mis muudab selle suurepäraseks kaaslaseks näiteks suvisesse Kauksi randa. Kindlasti on Mario Pulveril veel kirjanikuna kasvamisruumi, kuid „Lokomotiiv“ näitab temas peituvat tugevat potentsiaali.

Tulevane *doom*-tekst?

Nicolas Lotman

Genka & DEW8

„Doom“

Legendaarne Records, 2023

Varamärtsis ilmus Genka ja DEW8 uus reliis „Doom“. See album ei ole nende esimene koostööprojekt — 2021. aastal anti koos välja ka „Oleg“. Eelmistes projektides Põhjamaade Hirmu (12EEK Monkey) ja Paul Ojaga ning viimasel ajal DEW8-ga koostööd tehes näitab vana kala aegumatut klassi, ta pole oma arengus tardunud ja ületab nii uusi kui vanu silmapiire.

Genka rebib riime DEW8 kokku klõbistatud biitidel, ent ei rebi rütme lõhki, vaid moodustab tervikliku kiskja, millega vanameister isegi praalib: „Need biidid on Mörderisch! / Need riimid on Mörderisch!“ Albumi tekstid jagunevad žanrile omaselt kaheks: maailma- ja sotsiaalkriitika ning enda upitamine ja teistele ärapanemine. Nagu Genka Eesti Ekspressile antud intervjuus ütles: „Üldine narratiiv .. ongi see, et meil on maailmas mingisugused jamad. [—] Kaks kolmandikku on see, ülejäänd on *flex*imine.“¹

Samu kihte sisaldab ka albumi pealkiri „Doom“. Esiteks on *doom* hüüd hiljaaegu lahkunud armastatud ameerika räppari MF DOOMi suunas, kelle tegid kuulsaks ülivoolavad ja intertekstuaalsed read ning kes on omamoodi ebajumala staatuses. Teisalt vihjab *doom* tumedale kõlapildile, mida on voolinud rokk ja *metal* ning tumedaloomulised *grime* ja *drill* — viimane on paljuski DEW8 muusikaloomeline taust. Viimaks *doom* kui hukatus, albumi tõeline narratiiv. Siin kajastub erinevaid valupunkte: „Rahu pole enam iseenesestmõistetav / Planeet pole ehk enam me iseeneste käest päästetav“ („Doom“) ja „A millal tuleb see igavene ja Sildaru peres vaherahu? / Mis keiss nende sõdadega on ja tulistamisega koolides?“ („Fax Jumalale“).²

Rebekka Lotman on öelnud, et riim on räppari ehe — ja blingi Genkal jagub. Genkal on aastatega kujunenud imetabane riimi- ja

¹ Aleksander Algo, „Genka ja DEW8 harutavad lahti oma teise kauamängiva: „Pool plaadist sündis autoroolis““ — Eesti Ekspress, 18.03.2023.

² Genka jagas minuga lugude tekste ja tsitaadid järgivad seal pakutud transkriptsioone. Mittetahtlikud kirjavead olen ära parandanud.

värsitehniline soravus. Sõnamustrid loovad kõlaliselt ennustatavaid, aga sisuliselt ootamatuid pidepunkte, mis aitavad tihedate ridade rägastikus orienteeruda. Räpitehnika piire testis ta juba aastaid tagasi laulus „Palju õnne, inimesed!“, mis oli täienisti riimimata ja seega vastuolus räpi vormilise alustalaga, ning viis aastat hiljem ilmunud palas „Tali pruut tantsima“, kus iga rida lõpeb kahe silbilise *uu-i* assonantsriimiga, moodustades enam kui 60 riimsõnast ahela. „Doomil“ ei näi ükski riim Genkat piiravat, ta on täielikult allutanud keele oma hoobadele. Ta võib muretult riimida silmariime: „Sul on valida, sul on alati võimalus valida, ära **vaidle!** / Türi või **Paide**, Judas Priest või Iron **Maiden**“ („Valik on Alati“) või rakendada lõpp- ja siseriimide kõrval eesriimi: „**Lestad** kasvatame näppude vahele / Padruni**kestad** kooli aula parketil“ („Dimebag, Mängi!“).³ Nii kõditab ta sõnaesteetilisi närve ning lüürika tihedus jätab avastamisrõõmu mitmeks kuulamiseks.

Lõppriimilised read on räppluule struktuuri lähte-, kuid mitte lõpp-punkt. Et riime üldse esile tuua ja räppimisoskus puust ja punaseks teha, peab laulul olema ka hea voolavus (*flow*). Voolavusel on kaks põhireeglit: püsi tempos ja ole loominguline. Eesti keeles on voolavuse üks põhiroll mängida silpide rõhulisusega, mis on aluseks ka sellistele trikkidele nagu eesriimid näites *lestad-kestad*. Esimesel kahest on sõna ja rea alguse tõttu väga tugev rõhk, teine aga paikneb liitsõnas ja on seetõttu nõrgema rõhuga. Värsirea voolu suunates tekitab Genka aga rõhulise konteksti, mis toob riimi ja selle omapärase paiknemise esile. Ka loos „Valik on Alati“ saab Genka hakkama vaevumärgatava, aga märkimisväärse tükiga, tekitades ühele reale kaks intonatsioonilist lõppu ja pannes mõlemad erinevate ridade lõppudega riimuma: „Kuulad muso, naudid mingit head veini prantsus**maist** / Ei see pole kallis, muss tuleb Spotif**y**st mugavalt / Ja mingid itaallased on 5-6€, / Et seda saavad isegi õpetajad endale lubada“. Esmalt lõpetab Genka lause ja rea rõhksõnaga „Spotif**y**st“ ning siis, kui kuulaja meeltes on riimiline side „prantsus**maist**-Spotif**y**st“ pidama jäänud, lisab ta enne uue rütmitsükli algust „mugavalt“, mis toimib järgmise lõppriimina.

Sama osavalt kui riimikunsti loob Genka popkultuurilist kihistust. Muusikutest käivad läbi Jay-Z ja Dimebag, luuletajatest Doris Kareva, Betti Alver⁴ ja Artur Alliksaar (boonusträkil „Ghost of Artur Alliksaar“). Viidatakse ka telesarjadele: „Dew ja mina, Ren and Stimpy / Walter ja Jesse Pinky. Lõhkame iga Gus Fringi“ („Kobe“),

³ Jämedas kirjas ja allajoonitud sõnad riimuvad, tihti tänu hääldusmoonutustele laulus. Riime on palju ja märkimine pole täielik.

⁴ „Oh Püha Jumal: jälle see anglitsismi akustika / Laudalabasus ja poeesia rustika / Palun vabandust, Betti Alver ja Doris Kareva!“ („Jõhker Veretöö Kärevere Teemaja Juures“)

filmidele: „Sest Kärevereks mu autosalong nagu tagaistmel oleks istund / Marvin Pulp Fictionist“ („Jõhker Veretöö Kärevere Teemaja Juures“), kultuuriloolistele või ühiskondlikele sündmustele (aga ka mütoloogiale): „Varsti üle Styxi triivin / Sest kogused kui Sõnajala Viivil“ („Dimebag, mängil“), brändikultuurile: „Siin pildil pole Bentleyt, Porschet, Biimerit ei Benzi“ („Mis pilt on?“) jm. „Doomilt“ leiab üllatavalt vähe spordimetafoore (v.a lugu „Kobe“: „Nagu Dew ytlles pole kedagi võtta vahetuspingilt“), mis Genka varasemas sõnakaanonis on levinud kujundiallikas.

Ühest küljest muudab Genka popkultuurilisi viiteid kasutades laulud koduseks, luues olustikku ja olukordi, mida kuulaja saab lüürikavoos endale ette manada, nagu loos „Dimebag, Mängil“: „Istun ikka kodus nagu covid poleks läbi, käes vein / Kuulan CD pealt Guns n Rosest — November Rain“. Teisalt juhib ta kuulaja mõttelõnga täpselt ja teab, missuguse tähendusvõrgustiku ta mõne võrdlusega avab ning millised konnotatsioonid aktiveerib. Näiteks ridades „Suur Paks Poiss on pikalt suud pruukind / A ikka tippvormis koguaeg mitte korra aastas nagu Vesivärava vastlakuklid“ kõnetab ta meie kultuurilist tausta ja käivitab end vastlakuklitega võrreldes sõna sisemise semantilise välja: 1) maiustus; 2) rõõmsad lapsepõlvemälestused; 3) harukordsus. Esimesed kaks võib kokku võtta kui „midagi väga head“, aga kolmandaga Genka vastandub, sest tema pole nagu Vesivärava vastlakuklid — ta on kättesaadav kui „midagi väga head“ ka ülejäänul 364 päeval aastas.

Kultuuriline kirjaoskus ja tähendusvõrkude täpne tabamine on Genka loomingus võtmetähtsusega. Räppluulet võib piirata tema pidurdamatu iseloom, sest luuletaja peab oma mõtted esitama kõlaliselt esteetiliste lüüriliste mängude voona. Kuulaja tähelepanu hoidmiseks peavad need juba esimesel korral olema hõlpsasti jälgitavad, sest kui lugeja saab ise oma tempo määrata ja mõistatuslikuma teksti puhul kiiruse maha võtta, siis laulukulajal seda vabadust pole. Samas ei tundugi see Genka jaoks piirang olevat, sest tähendustega manipuleerides saavutab ta kuulaja üle võrratu kontrolli.

Kuigi hiilgusvihk langeb peamiselt Genka lüürikale, peituvad ka DEW8 peamiselt kuulamismõnulisel luules huvitavad mehhanismid, mis tulenevad sellest, kuidas ta loomisele läheneb. DEW8 on öelnud, et mõtestab kirjutamist, biidi loomist ning maalimist üheti — teos tekib loomise käigus ilma eelneva plaanita. Seetõttu kubisevad ta värsid krüptilistest metafooridest, viidetest ja allusioonidest: „Vaatan keiser uues rõivas fly linnulennul, / Thermal piksilmas kukub vastu terra firmat, / Drip mopitakse kokku renditud pinnal, / Koobalt hammas, killa, tiksun krüptis J-Dilla,“ („Krahv Monte Kristo“). Jääb mõistatuseks,

Tä
ma
saa
l
võr

kes on keiser uues rõivas, kuid on otseselt selge, et DEW8 mõtteurgastes, tema krüptis tšillib peale J-Dilla ka Põhjamaade Hirm, kelle reedavad laenatud riimid laulust „Mu Xift on Kosmos“ 12EEK Monkey albumilt „Xibalba Spa“ („Mu keel vetrub / nagu turbapinnas / kui torkab / püstloodis üle terra firma“).

Räpis on traditsiooniks oma võimetega kiidelda (nagu vastlakukli-võrdluses), aga vähem oluline pole ka teistega plöksida. Vajadust end skenel kehtestada — et ta on ikka veel siin — pidas Genka eelmise albumi „Oleg“ loomeprotsessi alateadlikuks osaks.⁵ Neidsamu ennastkehtestavaid motiive leiab „Doomilgi“, kuid Genka lüüriline mina ei tegele ainult enda upitamisega, vaid ka mündi teise poolega, milleks on kehvematega tüli norimine. Loos „Shanon“ teeb Genka, kui parafraseerida klassikuid, ühe käega väravaid ja teisega kätekaid, ning näitab, et pärast praalimist võib teistele ära panna küll: „Ja aju nagu seif mul, peidus seal maalimata Konrad Mägi maale / Siis ka minul on hetk, kui korra avastad et, täna seifivõtmed unustasin maale // Ei viitsi diipi panna täna / Jauraks niisama, ajaks häma [—] Laulaks na-na-na nagu Shanon / Ja unustab ideed ja omab ära“.⁶ Eesti kultuuris on raske tõusta kõrgemale kui Konrad Mägi maalikunstis, aga nagu räpparitel ikka, mida säravam ametikõrgendus, seda parem. Huvitava taktikana mõjub see, et Genka ei ütle Shanoni kohta otsesõnu halvasti. Ta pelgalt nendib, et kui ta unustaks ära oma kunstilised pürgimused ja lihtsalt oleks ideetu ja omapäratu, oleks ta täpselt nagu Shanon.

2004. aastal ilmus Toe Tagil lugu „Kamoon, noh!“, kus Genka näitas, et esiteks on „kamoon“ eesti keele loomulik osa ja teiseks on eesti keel räppimiseks piisavalt ropp (Eesti räpi algusaegadel nii ei arvatud), viimaks ütleb üliropu loo refrään kõigile puristidele, et obstsöönsusedki on osa meie emakeelest: „Kamoon, noh! See on eesti keel!“ 2016. aastal avaldas Tiit Hennoste artikli „Third space“, mille eesmärk on igast küljest näidata, kui labane ja tühine on eesti räpluule, lajatades lauseid nagu „See on suures osas üsna andetu ropendamise“.⁷ Muidugi kaasneb Shanoni ja teiste kallal jauramisega kohustus vajadusel vastureplike pilduda ning Paks Basilio lahendab Kärevere veretöös lahtisena seisnud otsa: „Vähemalt mõni saab kätte füüri parema / Kui ytleb, et harinud pole ennast me / Supertiltis Vikerkaares Hennoste“. Nagu ülal Shanonile, ei vaevunud

⁵ Vt vikerraadio.err.ee/1608072919/henry-korvits-genka-uuest-plaadist-rahu-olen-endiselt-siin.

License no. 00257223 - e

⁶ „Omab ära“ puhul tekib mäng samakõlalise sõnaga „omapära“, mõlemad sobivad antud juhul lausesse.

⁷ Tiit Hennoste. „Third Space“ — Vikerkaar, nr 6, 2016, lk 38–45.

ühendustega
anipuleerides
avutab Genka
kuulaja üle
rapu kontrolli.

Genka ka siin Hennostele ülepingutatult ära panema, vaid lihtsalt madaldas ta pahuraks sõimuartiklite kirjutajaks.

Hiphopis on levinud traditsioon kasutada surma ja tapmist hea muusika metafoorina. Näiteks legendaarses palas „Wu-Tang Clan Ain't Nuthing ta F' Wit“ jutustab RZA Wu-Tangile ettejuhtuva kuulaja mõttekäigust nii: „Me fear no one, oh no, here come / The Wu-Tang shogun, killer to my eardrum“.⁸ See kujund elab edasi nüüdisaegsetes rahumeelsetes hiphopiskenedes ja sellele toetub ka laulu „Jõhker Veretöö Kärevere Teemaja Juures“ lüürika. Väidetavalt tõene süžee kujutab Genkat Tallinnast Tartusse (ilmselt DEW8 poole) sõitmas ja tee peal nii hea inspiratsioonivoolu ohvriks langemas, et mõtete kirjapanekuks ja vormistamiseks Käreveres peatudes toimub teemaja ees tõeline veresaun. Genka tõepoolest tirib selle energilise looga kuulaja oma kõrvalistmele ning materdab teda oma sõnarahaga.

Ikka jälle ängi sattudes on Genka loomes aastakümnete jooksul naasev motiiv kõnelused jumalaga. Toe Tagi lugu „Parim parimast“ algab Genka ridadega „Meie tegemisel malli võttis jumal Aadama mudelist / nüüd kirjutame, harime põldu ja joome pudelist,“ hiljem jätkab Revo: „Kas jumal oli segi / et inimese tegi“. Ka „Olegi“ loos „Plastikust käpikud“ on Genka maailmaga hädas, kuid seal pöördub ta inimeste poole sõnumiga, et palun lõpetage ära. „Doom“ võtab teema taas luubi alla ja on terviklikult pühendatud hukas maailmale. „Fax Jumalale“ on sissejuhatus albumi lõppu ja temaatiline kokkuvõte. Ühest küljest on see etteheide kõigevägevamale: „Aita siis lõpuks, näed, et tuhandeid aastad feilind me proovides“, teisalt appikarje, pöördumine viimases hädas: „Puudu plaan B, vahime teisi planeete, väljavaated kõhetud ja **luised** / Elu magus nagu **suised** klaarid või **suislepp** / Mööda mürgist ja mäda merd teeme oma viimaseid **kruise**.“ Genka assonantsriimid annavad muremõtetele hääle neil kuradi aegadel, mil me, kurat, elame, kui kliimasoojenemise peatamiseks ja liigirikkuse säilitamiseks on vaja tõelist imet.

DEW8 ja Genka viimane üllitis on tõeline meistriteos nii žanri-siseselt kui -väliselt. „Doom“ on hoolikalt kihistatud ja nauditav kuulamiskogemus, mille mängud ja intertekstuaalsus aitavad edastada sisemõtisklusi ja sõnumeid ühiskonnale. Albumi „Oleg“ palas „Kariibi epiloog“ ütleb Genka: „See pole Curaçao teine osa, sest esimene osa on alati parem kui teine .. see on epiloog“. „Doom“ ei ole Genka ja DEW8 koostöö teine osa ega loodetavasti ka mitte epiloog.

Nicolas Lotman (22)

Õpid Hollandis Leideni ülikoolis lingvistikat. Mis sind selle eriala juures kõige rohkem paelub?

Konkreetsed vastused, et mis täpselt parasjagu paelub, muutuvad pea iga kuu, aga laiem iva on see, et avastada on nii palju. Mis mõttes siis nii palju? Harutan selle lõngakera lahti: esiteks, nagu sotsiaalteadlane Stephen Levinson ütles, eristab just tohutu kultuuriline mitmekesisus inimesi loomadest ja see omakorda väljendub kõige paremini keelises mitmekesisuses. Teiseks, kui võtta see mitmekesisus ja panna ta potsti maailma, kus inimesed ringi käivad ja üksteisega suhtlevad, tekivad keelte/olukordade koosmõjul kõikvõimalikud nähtused. Viimaks saab kõike eelnevat käsitleda keeleteaduslikes raamistikutes ja seega uurida sama asja täiesti erinevaid külgi (nt ajaloolises või sotsiolingvistilises vaates) või uurimisel valdkondi

omakorda segada (nt ajalooline sotsiolingvistika). Inimeseks olemise kõigi tasandite kohta võib keelest meeletult palju õppida!

Palun anna paar näpunäidet, kuidas räpilüürikat edukalt analüüsida!

Kuula räppi. Igasugust räppi. Ühest küljest peab teadma uusi ja vanu klassikuid — kohalikke nagu Toe Tagi või Hanf Kungi, ning rahvusvahelisi nagu Wu-Tang Clani või Kendrick Lamari. Ilma lihtsalt ei saa. Teisalt aga tuleb võtta kätte huvipakkuv artist ja teda tundide kaupa kuulata. Muidugi aitab sisse elada ka see, kui lüürikat lugeda, aga kuulama peab palju rohkem. Räpparil võivad paberi peal olla head riimid, loojutustus, mõte jms, mis kõik on ju oluline, aga see on kõigest tekst, räpp tekib alles siis, kui räppar selle rütmiliselt läbi suuvärgi ajab. Ikka võib teha poeetilist analüüsi ja hinnata räppi klassikaliste luule mõõdupuudega, aga samas tuleb meeles pidada, et see on vaid üks pool ning volavus, hääldus ja muud kihid, mis produktsioonis peale pannakse, on sama olulised.

Üks kuum kultuurisoovitust kuumaks suvepäevaks!

Tegele keeltega! Võimalusi sel teel kultuuri avastada on meeletult. Esimene variant on mõelda reaalse keeekasutuse üle ja vaadata, kuidas see võiks peegeldada ühiskonda: kuidas täpselt üksteist tervitatakse? Kuidas on viisakas keelduda? Milliseid kõnekäande kasutatakse? Teiseks võib otsida sellele kultuurile omaseid mõisteid, nn kultuurilisi võtmesõnu. Kolmandaks soovitan keeleõpet. Avasta, kuidas saab sama

maailma täiesti teisiti sõnadesse
panna. Ja mida erinevam, seda parem.
Üks mu õppejõud tõdes hiljuti, et talle
ei mahu siiani pähe (ega mulle ka), et
fataluku keeles on „mees“ nimisõna
ja „naine“ tegusõna. Fatalukudel
aga pole sellest mingit häda.

RAAMATUSOOVITUSED

JALUTUSKÄIK EKSPERIMENTAALKIRJANDUSE GALERIIS

Anders Härm

Raamat on konservatiivne formaat, kirjandus aga ei pruugi seda olla. Kunst või isegi teater oleks nagu vormilt eksperimentaalsem, rohkem katsunud oma nahast välja pugeda, transformeeruda, muteeruda, varjuda, peituda, petta, sekkuda... Kirjandus on jäänud siiski peajasjalikult raamatukaante vahele. Aga kui mõelda, et hoopis galerii (ja mitte kunstiteos) on raamatu ekvivalent kunstiväljal, siis ei olegi nende erinevused nii suured. Galerii kannatab jätkuvalt kõike. Nagu pabergi. Raamat on kirjanduse galerii. Vahel võib kirjandus ilmutada end ka väljaspool galeriid, kõneldud sõnana (*spoken word*), helidega koos, kirjandusliku kabareena, aga peajasjalikult ilmneb ta ikkagi galeriis – raamatuna.

Valisin välja kolm teost, mis teatud mõttes esitavad väljakutse sellele, kuidas me tavaliselt raamatut loeme, ning mis on teadlikud iseenda olemasolust raamatuna, mis seda asjaolu kõnetavad, sellega suhestuvad ning ka lugeja sellest teadlikuks teevad. Võiks isegi öelda, et teatud mõttes võõritavad nad lugejat sellest immersioonist, sissehaaratusest, mis hea kirjandusega tavaliselt kaasas käib. Ärgu Värske Rõhu lugeja pahandagu, kui talle soovitatakse kirjandust, mida ta juba tunneb. Tahan soovitada raamatuid, mis mulle on korda läinud ja mis koos moodustavad midagi kuratoorse terviku laadset.

Julio Cortázar

„Keksumäng“

Koolibri, 2016

Tõlkinud Klaarika Kaldjärv

Julio Cortázar 1963. aastal ilmunud „Keksumäng“ on selles suhtes klassika. Kui paljude raamatutega ikka lugemisjuhend kaasa tuleb? Nagu Cortázar oma juhendis ütleb, on „see raamat mitu raamatut, aga eelkõige on see kaks raamatut“, pakkudes välja kaks lugemisrežiimi. Esimene neist on n-ö klassikaline, ent ühe väikse erandiga – lugeda esimesest kuni 56. peatükini ja jätta siis pooleli. Teine režiim algab peatükist 73, millele järgnevad esimene ja teine, seejärel 116., siis kolmas peatükk jne. Cortázar ilmselt kujutles, et lineaarse sirge kõrval väänleb teine raamat nagu uss, kuid tegelikult hoiab ta raamatu telje kindlakäeliselt paigal, sest ei löö n-ö teises raamatus segamini esimese struktuuri. Mina lugesin mõlemad raamatud läbi, järjest. Jätsin esimese peale 56. peatükki pooleli ja alustasin teist 73. peatükist. Kuigi teine raamat ei erine esimesest nii palju, kui ma võibolla soovinuks, sooritab see kahtlemata teatava fookusenihe. Ja see on ikkagi väga hea kirjandus.

Paul Auster

„4 3 2 1“

Henry Holt & Co., 2017

2017. aastal ilmunud massiivne „4 3 2 1“ on raamat, mida ma praegu loen ja mis ilmselt käesoleva kirjatüki tegelikult põhjustas. See romaan võinuks peaaegu ka olemata olla, sest pärast eelmise ilmumist lubas Auster pensioneeruda, kuid näib, et ta ikkagi ei suutnud seda teha. Ja hea on, et ei suutnud. Sest „4 3 2 1“ on suurepärane teos. Tegemist on Austeri versiooniga *Bildungsroman*'ist, ainult et ühe tegelase elukaarest annab autor neli paralleelset versiooni — sellest ka pealkiri. „4 3 2 1“ on mäng võimalike maailmadega, kus peategelane on paralleelpeatükkides enam-vähem sama vana. Lugeja kistakse igas peatükis konkreetse loo sisse, mille järgmine katkestab. Kuna Auster on kirjanik, kes kahtlemata oskab väga hästi lugusid jutustada, on katkestused üsna frustreerivad, sest ta justkui viskab lugeja iga peatüki lõpus sümboliseerivalt raamatust välja, aga samas muudab teadlikuks kirjanduse fiktiivsusest. Mingis mõttes tundub, et see romaan on ka näitlik õppetund kirjani-kuks olemisest (kuigi ma ju ise kirjanik ei ole ja mida ma ikka tean), sest näitab lugejale autori ees seisvad võimalusi, valikuid ja meelevaleta loo ja tegelaste arengu kavandamisel. Mõni tühine või isegi juhuslik sündmus võib lükata peategelase täiesti erinevate juhtumuste keerisesse ja muuta põhjalikult kogu loo arengukäiku.

Kiwa

„Roboti tee on nihe“

;paranoia publishing group, 2004

„Roboti tee on nihe“ on Kiwa teine romaan. Või noh, ma ei tea, kas seda päriselt romaaniks saab nimetada. Igatahes on tegemist mõnusalt nätske, tiheda ja raskesti läbitava, lugejat eksitava, sageli mõistmatuse mutta kiskuva tekstimassiiviga, mille tiitellehe vahele on peidetud veel üks raamat — võiks öelda, et hoopis kergemini läbitav „Salatühik“. Nii et sarnaselt Cortázariga on ka siin kaks raamatut. „Roboti tee on nihe“ on trelraamat — nii nimetab Janek Kraavi lõhutud vormiga katkestuslikku ja radikaalset küberpungi mõjutustega teksti, mille kõige tulemuslikum üksus on lause. Auhinnatud „Kummiliimiallikad“ on sellega võrreldes meelelahutuskirjandus, sest roboti tee on tihe, väga tihe. Võib üsna kindel olla, et seda raamatut keegi mitte kunagi ühtegi teise keelde ei tõlgi, sest ühelgi tõlkijal ei oleks jaksu sellisest idiosünkraatilise tekstidžassi džunglist läbi murda, aga eesti eksperimentaalse kirjanduse huvilisel soovitan seda kindlasti proovida. Kadunud Vahur Afanasjev iseloomustas raamatut selle ilmumisajal nii: „„Roboti tee...“ on jätkuva kosmoseajastu märk. Tundub, nagu oleks selle kirjutanud Vladimir Sorokin (vt „Sinine pekk“), kasutades tarkvaralist süntesaatorit (nt Jeskola Buzz). Lühidalt: masinlik ja katkestatud popfilosoofiline sisemonoloog robotist nimega Olaf. „Salatühiku“ keelevirrvarr meenutab Nikolai Baturini jutustust „Varahilisel ajal“ — mõnus, salapärane, kaugel tehnitsismist ja stampidest. Olutunnetus nagu Richard Brautiganil (vt „Arbuusisuhkrus“). Lühidalt: looduslähedane proosapajatus Jänku-Ussist ja Isand Rahvakirjanikust.“ (Eesti Ekspress, 22.02.2005) Isand Rahvakirjanikku Kiwast endast vaevalt kunagi saab, aga eksperimente teksti, keele ja raamatutega võiks oodata ka edaspidi. Nüüd, kui robotid päriselt tekste kirjutavad, saab ikka öelda, et kusagil alguses oli Kiwa-Olaf. Luarvik Luarviku 2005. aasta plaadi avaloos küsib seesamane Olaf: „Kui mina olen Olaf, kas siis kõik on Olafid?“. ChatGPT says: „Yes!“

00 AUTORID

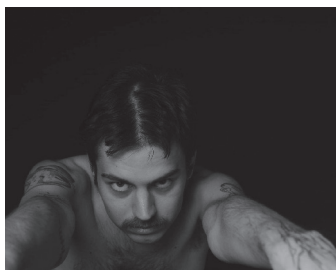
Luise Lota Niitenbergi (18)
juuksed on nagu kriipsujuku
joonistusel.

Lisete Talvar (16):
„Mõtlen alatihtigi sõnadele,
tõenäosusele, et ärkan homme
üles tolmutükibemena, ning
anonüümsete jäätisesõltlaste
tugigrupi loomisele. Samuti usun,
et enese kirjeldamine on maailma
kõige raskem ülesanne.“

Johanna Rannik (23)
ehitab laudteed toetava
(enese-, ilma-, loome-)kriitika
ja hinnanguvabaduse vahele
ning on salaja terve see aeg
luuletanud ka.

mortimer (19)
on pesus kaduma läinud sokk.

Johanna Kiik (28):
„Mu praeguse meeleseisundiga
sobivad päris hästi kokku kitsee
poeedi Humberto Ak'abali
luuleread „Ma olen lind: / mu
lennud on / mu sees.““

Astrid Vees (31):
„Otsin päikest kirjatähises
taevas.“

Heneliis Notton (21)
kuulab iga päev Chicks on
Speedi.

Karin Allik (25)
koordineerib päeval Eesti Teatri
Agentuuris teatriinfot, kirjutab
õhtul teatrikriitikat ja näeb öösel
unes, et peab lavale minema, aga
on oma teksti unustanud. Usub,
et kui juba, siis juba.

Kreete Alasoo (29)
on rongisõidust tüdinud.

Sirly-Ann Meriküll (27):
„Meeldib reisida, mediteerida,
rõdul kohvi juua, sireleid
nuusutada, kassi paitada, enese
sisse vaadata & sellest kõigest
siis luuletada-kirjutada. Vahel
tegelen natuke näitlemisega ka.“

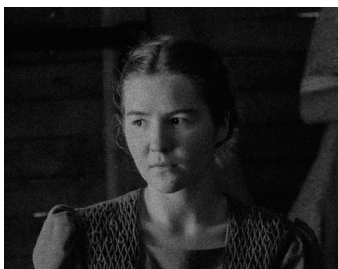
Anna Linda Varik (26):

„Viimasel ajal tegelen ainult meeldivatele asjadele mõtlemisega: Viljandi kohvikud, pojengid, hapupiimapanankoogid, lambatalled, ideaalsed sarvesaiad, linnulauluäpp.“

Nele Tiidelepp (25)

kirjutas eelmisel suvel Portos luuletuse telefoni, mis peol ära varastati. Ainus fraas, mis sealt meelde jäi, oli „when i'm drunk i don't dream of lisbon“. Paar nädalat hiljem teel Lissaboni läks autol sidur läbi. Nele Tiidelepp ei jõudnudki kunagi Lissaboni.

Elo Kaalep (21)

on harilik hominiid, kelle liiginimetuseks on *homo irrationalis*. See maailmas enim levinud primaadiliik ei kuulu viimatiste uuringute hinnangul „kõrgemate imetajate“ hulka.

Emma Gogoleva (17)

on vägeva kannahõõrdejõuga kingades taevaseen.

Nicolas Lotman (22),
loe lühiintervjuud lk 121.

Nora Raud (23),
loe lühiintervjuud lk 8.

Raul Markus Vaiksoo (23) teeb kunagi näituse, kui voodist välja jõuab astuda, viidates selle lausega ainsale ilukirjanduslikule teosele, mida ta viimase kolme aasta jooksul lugenud on.

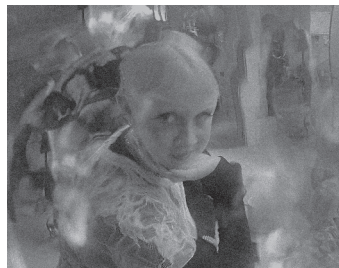
Agnes Aavik (26):

„Mul on sirged sassis juuksed ja palju mõtteid. Mõned mõtted on mõeldud ja paljud mõtlemata. Ma olen vast keskmisest naerusuisem, aga mu suu ja mõtted ei pruugi alati samal arusaamisel olla. Sellest tekib paksu pahandust ja suurema osa energiat kulutan selle pahanduse lahendamisele. Iseenda ja teiste selfsis.“

Julia Kerninon (36)

on prantsuse kirjanik ja tõlkija. Fénéoni kirjanduspreemiaga pärjatud „Eneseunustuses“ (2018) analüüsib ülitundlik ja pingestatud, kuid kõhedalt tasaseks surutud jutustajahääl eneseohverduse, egoismi, trauma, armastuse ja vimma plahvatusohflikku segu kahe andeka inimese ebavõrdses suhtes.

Kertu Klementi (23)
on lihtsalt üks *melancholy gal*.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja:

Hanna Linda Korp

Tegevtoimetaja:

Saara Liis Jõerand

Luuletoimetaja:

Saara Lotta Linno

Proosatoimetaja:

Joosep Vesselov, Paul Raud

Tõlke- ja päevikutoimetaja:

Mirjam Parve

Keeletoimetaja:

Liisi Rünkla

Kujundajad:

Pärtel Eelmer, Else Lagerspetz

KAASTÖÖD

Luule:

saaralotta.linno@va.ee

Proosa:

paul.raud@va.ee

Arvustused, esseed:

hannalinda.korp@va.ee

Tõlked ja päevikud:

mirjam.parve@va.ee

Pildid ja fotod:

vr@va.ee

Illustratsioonid:

Kertu Klementi

Intervjuu fotod:

Raul Markus Vaiksoo

Päeviku fotod:

mortimer

KOLLEEGIUM

Lauri Eesmaa, Sveta Grigorjeva,
Maarja Kangro, Pille-Riin Larm,
Helena Läks, Carolina Pihelgas,
Johanna Ross, Mihhail Trunin,
Berk Vaher, Mart Velsker, Tõnis Vilu

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Tel 50 17 053

vr@va.ee

www.va.ee

Trükk:

Tallinna Raamatutrükikoda

Paberid:

Holmen Book White 70g

Munken Pure 240g

Kirjatüübid:

Self Modern (Bretagne Type Foundry)

Aktsidents (Tüpokompanii)

Värske Rõhk nr 84 (4/2023)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

JUULI 2023

9 771736 295428

Nora Raud	3
Johanna Rannik	10
Välgatus: Karin Allik	16
Luise Lota Niitenberg	23
Emma Gogoleva	26
Heneliis Notton	31
Lisete Talvar	42
Mikk Tšaškin ja Johan Haldna	50
Päevik: mortimer	63
Astrid Vees.....	75
Agnes Aavik	80
Nele Tiidelepp	83
Sirly-Ann Meriküll.....	91
Julia Kerninon	94
Elo Kaalep Tõnis Tootsenist	102
Anna Linda Varik Lilli Luugist	109
Kreete Alasoo Mario Pulverist	112
Nicolas Lotman Genkast ja DEW8-st ..	116
Raamatusoovitused: Anders Härm	123

3,50€